

SV. LIDMILA,

JEJÍ DOBA A ÚCTA.

NAPSAL

Dr. FRANTIŠEK STEJSKAL.

VYDÁNO

PÉČÍ KOMISE K POVZNESENÍ ÚCTY SVATÝCH.

CENA 5 K,

PRO ČLENY „DĚDICTVÍ SV. JANSKÉHO“ 4 K.

V PRAZE 1919.

NÁKLADEM „DĚDICTVÍ SV. JANA NEPOMUCKÉHO“.

TISKEM ARCIB. KNIHTISKÁRNÝ.

Ceny v dřívějších seznamech uvedené pozbývají platnosti.

Seznam knih Dědictvím sv. Jana Nep. vydaných, jež dosud lze obdržeti.

Objednati lze tyto knihy u Ředitelství „Dědictví sv. Jana Nep.“ v Praze-IV.,
č. 35. — Příslušný obnos nutno zaslati předem.

I. Písmo sv.

1. **Nový Zákon Pána našeho Ježíše Krista.** Podle Vulgaty se stálým ohledem na textpůvodní (řecký) přeložil a úvody i výklady opatřil Dr. Jan Lad. Sýkora. Část první: **Evangellia** . . . 1 K 80 h.
Část druhá: **Apoštolář či Skutky a listy apoštolské se Zjevením sv. Jana** 2 K 40 h.
2. **Bible česká. I. Písmo sv. Starého zákona.** Dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům přeložil, úvod předeslal a výkladem provází Dr. Jan Hejčl. Část I. Genesis — Judit 14 K — h.
Váz. vazba celoplátěná 24 K — h.
3. **Perikopy čili výňatky Starého i Nového zákona, které církev sv. čísti velí o nedělích a svátcích i jiných důležitějších dnech v církevním roce.** Upravili Dr. Jan Lad. Sýkora a Dr. Jan Hejčl 7 K — h.
V jednoduché vazbě 9 K — h.

II. Spisy nábožensko-poučné.

1. **Peštila aneb Výklad a rozjímání na evangellia nedělní i sváteční od dra Innoc. Frencia.** Díl I. 1 K — h.
Díl II. 1 K — h.
Díl třetí rozebrán.
Díl IV. 1 K — h.
2. **Katolická mravouka.** Napsal Dr. K. L. Řehák 3 K — h.
3. **Liturgika o posvátných dobách sv. katolické církve.** Sestavil Bohumil Fr. Hák 3 K — h.
4. **Epistoly nedělní a sváteční celého roku.** Výklad sepsal Jan Felizna 4 K — h.
5. **Výklad katechismu.** Napsal Dr. Ant. Podlaha. — **Gtjh. Tomáše Kemp. čtvero knih o následování Krista.** Zčeštil Dr. Jan Nep. Sedlák 6 K — h.
6. **Milosrdný Samaritán.** Poučná a modlitební kniha pro nemocné a jejich ošetřovatele 6 K — h.
7. **Jaká má být víra naše?** Hovory náboženské. Podává Filip Jan Konečný 1 K — h.
8. **Falešní proroci.** Největší nebezpečí přítomnosti. Sepsal Frant. Xav. Wetzel. Česky upravil V. A. Srámek — K 80 h.
9. **Po stopách Boží prozřetelnosti.** Sepsal B. Jiříček — K 80 h.
10. **J. P. Šilberta. Křesťansko-katolická domácí kniha na každý den v roce.** Přeložil Frant. Klíma 4 K — h.
11. **Pravdou k životu.** Katolické vodítko. Upravil Frant. Syněk. Část I. 1 K — h.
Část II. 1 K — h.
12. **Hodinky Mariánské.** Z latiny přeložil a poznámkami opatřil Jan Hejčl — K 80 h.
13. **Tomáše Kempenského čtvero knih o následování Krista.** S obrazy od Führicha. Přeložil a modlitby připojil Dr. Jan Nep. Sedlák (neváz.) 2 K 40 h.
14. **Soustavná katolická věrouka pro lid.** Napsal P. Frant. Žák, T. J. Díl I. Cena 6 K — h.
Díl II. část první. Cena 5 K — h.
15. **Dědáv odkaz.** Kniha pro dospívající mládež. Napsal K. Balík. 1 K 40 h.

SV. LIDMILA.

Dle obrazu Aug. Vlčka.

SV. LIDMILA, JEJÍ DOBA A ÚCTA.

NAPSAL
Dr. FRANTIŠEK STEJSKAL.

VYDÁNO
PÉČÍ KOMISE K POVZNESENÍ ÚCTY SVATÝCH.

S TITULNÍM OBRAZEM, 7 OBRÁZKY V TEXTU
A MAPKOU.

V PRAZE 1918.

NÁKLADEM „DĚDICTVÍ SV. JANA NEPOMUCKÉHO“.
TISKEM ARCIB. KNIHTISKÁRNY.

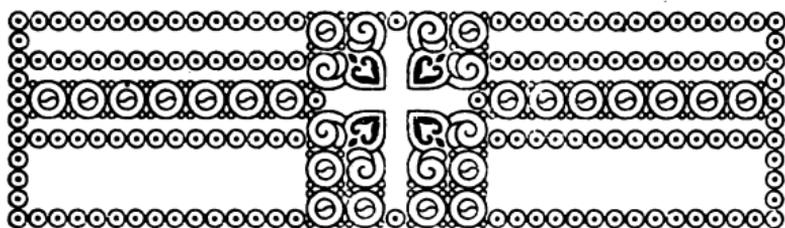
Předmluva.

Sbor pro šíření úcty svatých patronů českých, založený Jeho knížecí Milostí nejdůstojnějším pánem, Pavlem knížetem arcibiskupem Pražským, pověřil podepsaného úkolem napsati širšímu čtenářstvu život sv. Lidmily, kněžny a mučnice české. Takového spisu jest potřeba, protože v novější době badání dějzpytné dospělo k výsledkům v některých věcech lišícím se od názorů starších, založených v některých částech na rukopisech Zelenohorském a Královédvorském. Na přání projevené upuštěno bylo od stálých dokladů podrobných a uvádějí se pouze v závorkách jednak prameny (ze sbírky „Prameny dějin českých“ nákladem Musea vyšlých = PDČ., Codex diplomaticus regni Bohemiae, vydal prof. dr. Friedrich, Regesta diplomatica et epistolaria regni Bohemiae et Moraviae = RBM., nové vydání legendy Křišťanovy, pořizené drem Jos. Pekařem, Die Wenzels- und Ludmillalegenden), jednak do širšího rámce práce této spadající spisy profesorů: Lub. Niederle, Václava Novotného, Josefa Kalouska, jakož i Církevních dějin českých I. od prof. Františka Vacka a článků jeho v Agrárním archivu 1917. Doba svatého Václava podrobněji bude ličena v dílku o tomto světcí, proto byla část příslušná nyní podána jen zhuštěně a krátce, podobně i činnost svatých apoštolů Cyrilla a Methoděje.

Děkuji srdečně vsdp. prelátu Dru Ant. Podlahovi za poskytnutou příležitost k vydání této práce, jakož i vdp. profesoru Dru Jos. Vajsovi za některé zprávy.

V Praze o svátku Očišřování Panny Marie 1918.

Fr. Stejskal.

Ú v o d.

Naše milá vlast česká od pradávna ohraničena byla úplně věncem hor a pahrbků, porostlých lesy téměř neproniknutelnými a neprostupnými. Lesy pokrývaly také větší část naší vlasti, jen v poříčí řek a potoků prostíraly se pastviny a roviny, které čekaly na pilné ruce zemědělců. Snadno si proto vysvětlíme, že staří obyvatelé nynějších Čech usazovali se hlavně u řek a potoků, jak svědčí četné objevené hroby z doby předhistorické, o níž nemáme podrobnějších zpráv písemných, historických. Jen němé ostatky těl v hrobech nalezené, jsou památkou těch, kteří mnoho století před námi žili a umírali v zemi české; zbytky jejich zbraní, okras a nádob svědčí o jejich činnosti i o styku s krajinami sousedními a jsou vodítkem, abychom mohli souditi, ke kterým asi národům lidé ti patřili.

V Čechách nalezeny byly hojné hroby a sídliště z doby kamenné hlavně podél Labe a kolem Prahy, jakož i hroby s kostrami skrčenými; v Plzeňsku a Budějovicku mohly jsou podobny mohylám, nasýpaným hrobům, v Bavorsku, ano i ve Švýcarsku a ve Francii. Na severu Čech a na severovýchodě, zvláště v Hradecku, je mnoho hrobů s popelnicemi rázu lužického a slezského. A mezi těmito nalezišti hrobů, až na oblast jihozápadní a jižní jsou četné hroby kostrové bez mohyl, obsahující také zbytky železných zbraní, bronzových okras (náramků s dutými polokoulemi), ano i mince galské; tento způsob pohřbívání a ukládání milodarů tohoto rázu podobá se zcela hrobům (la ténským) v sev. Francii na Marně.

Dějepisnými prameny určitě označeni jsou jako první obyvatelé českých krajín Bojové, mohutná větev na západě usedlých Keltů, z nichž se zachovali došud z části oby-

vatelé Irska, Walesu, Škotska a francouzské Bretagne. Některá jména řek (Jizera, Vltava) dosud zachovávají jejich odkaz, jsou původu keltského. Nesmíme si však představovat, že nově přišedší kmen nebo národ vytláčil nebo vyhubil hned národ starší zde osdlý; spíše oba žili vedle sebe nebo nad sebou pronikající se, až došlo k potlačení slabšího, pokud se během doby nevystěhoval. Tacitus v díle svém „Germania“ zmiňuje se, že již Bojové z Čech odešli: „Zůstává dosud jméno Boihaemi a označuje starou pamět místa, ač se obyvatelé změnili . . .“ Nad Boji zvíťezili Markomané, které Caesar uvádí k r. 58 ve vojsku německém a kteří asi ustoupili v r. 12—8 před narozením Kristovým před vojskem římským do krajin českých. Vůdce jejich byl král Marobud, jehož sídlo, dle něho Marobudum zvané, není určitě zjištěno. Hradiště u Stradonic (vlastně u Nové Huti) severozápadně od Berouna bylo spíše střediskem obchodním, než táborem vojenským.

Badatelé o starožitnostech českých (Pič, Buchtela) dospěli k domněnce, že příchod Slovanů do Čech klásti jest dle veškeré pravděpodobnosti již do doby před narozením Kristovým; pronikali od severu a severozápadu, jak dosvědčují hroby v tak zvaných polích popelnicových v severovýchodní části království Českého. Obřadem pohřebním, poněvadž své mrtvé spalovali a popel ukládali do popelnic z pálené hlíny zvláštního rázu, liší se tyto hroby zároveň úplně od mohyl galských na jiozápadě a od hrobů severských Němců, kteří k nám podle dějepisu přišli ze západu, kdežto Slované, Čechové, z Bílého Chorvatska severně od Karpat se nalézajícího. Ano právě tyto hroby a zbytky nádob na hradištích (místech v oněch dobách ohrazených a osdlých, ač nyní pustých), poskytují doklad, že títo Slované v Čechách sidlivší stýkali se i s Římany ku konci století třetího po Kristu ¹⁾.

¹⁾ Nálezy v hrobech starých zvl. předhistorických jsou velice důležité pro poznání starých dob u nás v Čechách a proto jest každý nález oznámíti hned než se rozebere v nejbližším museu okresním nebo lépe farářů neb učitelů v osadě. S vykopávkou jest počkati a vykonati ji v přítomnosti některého ze jmenovaných, aby poznamenány byly všechny okolnosti, podoba hrobu, uložení kostry nebo popelnic, zbytky těchto nádob, okras nebo milodarů; nálezy zlata nebývají častý a musem nahradí úplně cenu tohoto zlata. Jeť povinností

Není tedy potřeba pobyt Markomanů v Čechách klásti od dob Kristových až do století pátého (451), nýbrž spíše jen dle zpráv písemných až do r. 180 po Kristu, kdy je nalézáme již v Podunají. Zprávy ty nepraví výslovně, že by Markomané i po této době v Čechách zůstali, ale také pobyt jejich se úplně nevylučuje. Jak již bylo řečeno, lze zcela správně souditi, že také vedle bojovných Markomanů v Čechách již sídlily některé kmeny české. Prof. Niederle připisuje Markomanům z části hroby ténského rázu a doznává, že archaeologie existenci, pobyt, Markomanů v Čechách dosud nedovede určitě a plně doložiti. Obecně se uznává, že Markomané byli předky Bavorů (Bajuvarii), do jejichž sídel se nejspíše z nenáhla nastěhovali a dali základ dosti mocné říši. Jestliže Markomané odešli z Čech ku konci druhého století (r. 180 byli donuceni k míru císařem římským Kommodem), nelze vztahovati na naši vlast zprávu v životě sv. Ambrože o královně Fritigildě¹⁾, jejím křesťanství a zasažení sv. Ambrože arcibiskupa Milánského, na krajiny české. Není ovšem nutno popírati možnost ano pravděpodobnost, že některý křesťan, již v těchto prvních stoletích do Čech zavítal. Určitých zpráv o tom nemáme, i kdyby věž markomanské

vlasteneckou, aby nálezy tyto nebyly zatáhány, nebo rozebrány dřívě, než možno zjistiti všechny okolnosti. Z pravidla také nemívají takové ceny, jak se mnozí domnívají, cena nálezů těch spočívá v důležitosti pro dějiny české. V novější době se upozorňuje, aby se věnovala pozornost i zbytkům kostí a rostlin v hrobech nebo jamách odpadkových nalezeným.

¹⁾ V životě sv. Ambrože, napsaném Paulinem sv. Augustinovi, čteme v hl. 36.: „Téhož času Fritigil jakás, královna Markomanů, uslyševí od kteréhosi křesťana, který z krajin italských náhodou k ní přišel, pověst o muži (svatém), uvěřila v Krista, jehož služebníka uznala v onom (poutníku), a poslavši do Milána dary kostelu, žádala skrze posly, aby byla poučena spisy (biskupa), kterak by jí bylo věřiti. Již onen (sv. Ambrož) napsal slavný list na způsob katechismu, v němž jí také napomenul, aby poradila svému muži zachovat mír s Římany. Obrževši onen list, žena radila svému muži, aby se s lidem svým poddal Římanům. Připutovavši do Milána, lítovala toho velice, že sv. biskupa, k němuž spěchala, více nenalezla, neboť byl již opustil tento svět.“ Sv. Ambrož zemřel 4. dubna 397. Markomané byli tehdy již u Dunaje, kde úzce sousedili s říši římskou.

na Zvikově a černá věž na hradě chebském skutečně byly původu římského.

Slované do českých krajin připutovavši byli lovci a pastevcí, kteří z počátku převládali nad rolníky čili zemědělci, osazovali místa příhodná pro svá stáda. Zvolivše stálá sídla musili rozdělit se o činnost svou: pásti stáda, hájiti je před škodou, podnikati lovy na zvěř a pak u větší míře starati se o stavbu příbytků pevnějších, dlaty z kolů proutím spojených a hlinou ohozených; (u Bubenče se našla i omítka bílá s rudou okrasou. Pro leto postačil stan;) hotovili náradí hospodářské a nádobí pro domácnost, tkáti oděv a shromažďovati zásoby na zimu sňbě i domácím zvířatům. S tím souvisela i péče o přípravu půdy pro hospodářství polní, které mělo zajistiti chléb a mouku; chlební pece zjištěny v Podbabě; mimo dům stojící.

Časem rozmnožoval se počet členů rodiny a hospodářství, proto bylo nutno zvětšovati úrodnou půdu tím, že posekány byly porostliny a keře, káceny stromy v lesích pro stavbu příbytků i pro palivo, ostatní nepotřebné dřevo spáleno a tak upravena nová plocha pro role žďárením (t. j. vypálením), odtud máme dosud tolika osad se jménem Žďár. Veškeré práce tyto stávaly se nutnější, čím více se množilo obyvatelstvo.

Ovšem toto, vědomo jsouc svého pokrevního příbuzenství, patřilo k rodům, pohromadě nebo blízko sebe žijící; rodina se nedělila, užívajíc majetku svého společně, asi jako jihoslovanská zádruha. Jednotlivé osady byly často nazývány podle rodu, jak svědčí četná jména končící koncovkou -ici nebo -ice, (Lobkovici t. j. potomci Lobka, Vršovice, Holasovice), ač jméno takové není vždy důkazem starého osídlení. K rodu náležely pokrevní osoby, i když se snad byly oddělily od sebe, pokud se týče společné domácnosti. Hlavou rodu byl starší muž, mající dosti moci, zkušenosti a mravní síly, který se staral o dobro celého rodu, odtud jméno jeho starosta. Tento scházival se a rokoval se starosty blízkých rodů o společných otázkách těchto rodů se týkajících, sbor jejich slul stařešinou.

Jednotlivé rody vládly společným majetkem obecným, k němuž patřila osazená půda, pole, lesy, vody, cesty, draha, pastviště (obecnice), ovšem jednotlivci měli i majetek soukromý, oděv, u mužů zbraň, u žen okrasy.

Když se počaly dělit pozemky, byly tyto dědiny rozděleny rodům novějším, dědicům rodu starého. Na původní stav ukazuje tvar českých vesnic, postavených v kruhu (okrouhlíce), jakož i ručení společné za škody (poruka); když nebyl nalezen vinník při vraždě (hlava, viselec šlo-li o oběšeného, nebo raník, šlo-li o raněného) nebo při krádeži, odpovídal celý rod, na jehož území se zločin přihodil.

Príslušníci těchto rodů byli lidé svobodní, mající podíl na majetku rodovém, dědici a bojovníci druhého řádu. Kdo z rodu z jakékoliv příčiny vyšel, těkal jako žebrák (tkáč) a byl neustále v nebezpečí, že svobody nenabude, nezíská-li majetku. Tito svobodníci (také sluli zemané, dohromady všichni Češi) volně nakládali se svým majetkem i svobodou; ovšem byli vázání povinností vojenskou, brannou a robotami zemskými, které později byly řádně upraveny, ale jistě již v dobách dřívějších byly obvyklé. Byloť nutno opravovati nebo stavěti cesty a hrady, stříci je, kopati příkopy a vyhlubovati je, nasypati násypy, káceti les (přesečka), zapůjčovali povoz k dopravě celku se týkající (provod), obilím přispívali ku spíži posádky hradské nebo vojska (osep), masem dobytka (nářez), nocleh dávali úředníkům, a j.

Není správný názor, dosud někdy uváděný jakoby na počátku dějin českých nebylo bývalo rozdílu mezi příslušníky národa českého než úplné rovnoprávnosti. K rodu již tehda nebyli počítáni ani nebyli zastoupeni při rokování otroci, kteří již v šestém století po Kr. byli známi; byli to zajatci z výprav válečných, plenem dobytí (pleníci). Otrokem se stával dlužník, jenž nemohl splatiti dluh, provinilec, který nemohl složit pokutu, zločinec, jemuž darován byl život. Těmto bylo ukládáno měniti lada v pole, žďáriti lesy, zakládati dvorce na samotách s příbytky nevolníků, jichž počet při loupežných výpravách nebo z pomsty a odvety konaných rostl. Také sňatky otroků množil se počet těchto lidí, o vše připravených. Nad otroky ustanovování byli správci z uprchlíků, kteří jen tímto způsobem se uchovali před otroctvím, nemohouce se do otčiny vrátiti. Otroci tvořili buď čeledě dvorskou nebo se stávali domkáři a řemeslníky.

Jiní dostali od starosty rodu dovolení proměnit les nebo půdu dosud neosazenou v půdu úrodnou a vzdělávat ji, byli pak povinni odváděti starostovi jakýsi poplatek z prvu ovšem v přírodninách (obilí, dobytek a výnos z něho, výrobky řemeslné jako plátno, nádoby), který nazýván byl poplatkem mírovým. Později byl tento poplatek proměněn v plat peněžitý a činil 2—5 denárů, zárodek nynější daně pozemkové. Jméno poplatku označuje účel, aby starosta nebo kníže zjednal nebo zachoval mír a pokoj v území svém. Tito usedlíci byli také povinni v dobách bouřlivých sloužiti jako zeměbranci při obléhání hradův a strážiti stezek nebo silnic. Tak povstal rozdíl mezi lidmi urozenými, kteří se mohli dle názoru prof. Vacka popnouti nad svými statky dědičnými (pán i) a bydlili v stavbách výstavnějších, kdežto neurození zůstávali v prostých příbytcích staršího rázu (chalupy) a proto dle téhož názoru nazýváni byli chlapy.

Chudoba povstávala, když v rodu zůstávalo mnoho členů, na které se práce nedostávalo nebo kteří pracovali nechtěli, ovšem bývala chudoba také následkem pohrom a neštěstí.

Páni otroky své prodávali, ale také dávali jim usedlosti menší zvláště na hranicích majetku svého, z čehož propuštěnec platil ročně příslušný poplatek a byl povinen ruční robotou ve prospěch statku pánova. Jindy přijímali tito urození páni za podobných podmínek i člověka svobodného pod ochranu. Již záhy v době Karla Velkého olupovali mocnější páni svobodné jinak lidi o dědiny a svobodu, u nás je dosvědčeno podobné bezprávi později, dodávajíc těmito způsoby základ k vrchnostem pozemkovým a k poddanství, které přestalo u nás až v r. 1848.

Skupina rodů příbuzných tvořila vyšší jednotku, kterou nazýváme obyčejně k m e n. Správnější by sice bylo označovati je slovem národ, ale poněvadž význam tento nyní označuje celek řádu vyššího, proto zůstáváme u obvyklého označení kmenem. Tento sídlil na území spojeném, měl stejné názory náboženské, zvyky ano i jazykové zvláštnosti. Náčelníkem kmene býval potomek rodu nejstaršího a nazýván byl knězem či knížetem; řídil společné záležitosti svého kmene a v častých bojích, které vznikaly ze sporů mezi jednotlivými kmeny, byl vůdcem vojenské

výpravy, odkud obdržel titul vévody (vojevody). Spory mezi kmeny končily později tím, že se kmen rozdělil na menší větve, jako bylo u Lemuzů v severozápadních Čechách, nebo že kmen se stal odvislým a spojil se s kmenem mocnějším. Společné nebezpečí bylo konečně příčinou, že se kmeny jazykově příbuzné a na širším spojeném území osazené spojily v národ.

Ovšem nesprávný jest názor starší a dosud se udržující, že by Čechové byli bývali pod krutou nadvládou Avarů, národa příslého 568 do Pannonie od Uralu a příbuzného Hunům, kteří prý navštěvovali každý rok Čechy a zkrušili národ český tak, že nebylo zde více rodinného života ani právního po dvě staletí. Jisto je, že uvedli v porobu Slovany sídlící v zemích podunajských, které Samo na čas osvobodil na západě a na východě se osvobodili sami pod vedením bulharského Kuvrata v letech 635—643. Později není historicky doloženo, že by Avari vládli nad Čechami, na nejvýše mohlo jíti o poplatek a pomocné vojsko, tedy nadvláda slabšího a volnějšího rázu. Tmavý typ Čechů nemá s Avary co činiti, půvstal křížením s původním obyvatelstvem ve stoletích dřívějších, a také vznik hradů není důkazem této nadvlády Avarův. Jméno obr, vzniklé z jejich jména, dokazují jen styk a sousedění Slovanů s nimi. Hradiště česká některá (na př. češovské) nejsou původu avarského, jak se domnívali Palacký a Šafařík. V Čechách a na Moravě také nemáme posud žádné stopy po nějakém pohřebišti avarském, která dle zachovaných památek v Pannonii jsou zcela dobře známa (Niederle).

Podobně i Longobardi se Čech buď vůbec nedotkli nebo pouze rychle převalili bez stálejšího pobytu, nelze toho u nás doložití nálezy předhistorickými (Šimek).

Nebezpečí válečných vpádů sousedních kmenů nebo útočných družin německých bylo příčinou, že kmeny ku společné ochraně a obraně zakládaly opevněná útočiště a sídliště, kde by lid uhájil sebe, dobytka a majetku nebo zabránil nepříteli přístupu a postupu, střehl cest. Každý kmen měl také své středisko — h r a d kmenový, kde sídlil náčelník kmene toho, kterého později vystřídali úředníci knížecí (s o u d c e nad lidmi svobodnými soudil zde dle zvyklostí kmene nebo národa, s p r á v c e nebo v l a d a ř spravoval majetek

k hradu příslušný, řídil dvůr v podhradí, vykazoval práce novým zajatcům, osazoval pozemky, ujímal se statků bez dědicův anebo propadlých za trest některého zločinu, vydával hradské družině čeho měla potřeby, soudil poplatné a nevolníky; vybíral poplatky a hájil zisků z pokut při soudě uložených pomocí púhončího, později ustanovován byl pro to komorník. První osobou v době knížecí byl náčelník hradský jsa velitelem posádky, strážcem pořádku v celém území, staraje se o bezpečnost veřejnou a pokoj, obsílal obviněné ze zločinu a svědky, prováděl vyneseny rozsudek). Hrad byl také středem obětí přinášených modlám a později stával na hradě nebo blíže hradu chrám křesťanský, který, protože stával na hradě (castellum) nebo svou stavbou a opevněním, zdí, hradu se podobal, nazýván byl později u nás k o s t e m. Na hrad přicházelo obyvatelstvo kmene k úkonům církevním, skládat poplatků, konat robot zemských, stát k soudu.

Častým shromažďováním lidu na hradě začalo se obyčejně v podhradí obchodovati, přinášeny byly plodiny a výrobky hospodářské, vyměňovány byly výrobky řemeslnické a zboží dovážené obchodníky domácími a cizími, již slovo kupovati je z latinského caupo. Z počátku neuzívalo se peněz, vše postupováno výměnou, pak se vyskytly tenké šátečky¹⁾ jako platidlo, jichž původ a význam není znám, později jako platidlo i jako okrasa vyskytují se zlaté pruty, od nichž se příslušná část oddělila a byla zkroucena v neumělý prsten nebo zaušnici. Nalézají se však také velké svitky zlatého drátu anebo cizí peníze zlaté. V dobách Sámových (624—659) bývali v Čechách a v říši jeho obchodníci frančí, bulharští, z Ruska, ano v desátém století i španělský otrokář, žid Ibrahim ibn Jâqûb se tu ukázal a popsál i své cesty i Prahu, divě se kamenným jejím stavbám. Obchodníci cestovali ve společnosti, poněvadž cesty bývaly neschůdné, vedly krajinami pustými,

¹⁾ Ibrahim ibn Jâqûb di: i dělaji v zemi Bvimy lehké šátečky velmi tenkého tkaniva na způsob sítěk, kteréž se k ničemu nehodí. Cena jejich je stále knšár za deset šátků; jimi oni vedou obchod i vyplácejí druh druhu; i mají jich plné nádoby a považují je za bohatství a nejdražší věci: za ně kupuje se pšenice, i mouka, i koně, i zlato, i stříbro a veškeré věci.*

močály, lesy, zvláště lesem pomezním. Zboží své vozívali na soumarech asi cizí tovary, kožešiny, suroviny, zvláště sůl z Halle v nynějším Sasku, okrasy, ano i otroci byli vyváženi, pokud jich nebylo potřebí v zemi, zbraně však odnášeti bylo zakazováno.

V Čechách nalézalo se ve staré době zlato v písku řek zvláště v Otavě, Vltavě a Lužnici, kde se rýžovalo (sítím prosýpalo) ano v Jilovém se zlatá ruda nalézala skoro na povrchu, že se mohla tesati a ulamovati. Vedle těchto bání (zlatých dolů), byly i hory, kde se nalézalo stříbro na místech četných, jak dosvědčují dosud jména osad Hory: Kutné, Kašparské, Stříbrné, Malé atd., podobně také jiné kovy (ruda) i železo. Toto bylo zpracováváno, jak souditi jest z pecí tavících, které se našly kolem Prahy i jinde, kadlub na děláni jehlic nalezen byl i na Levém Hradci. Ze železa dělány nože, hřeby, skoby, sekery, hroty k štítům a kopí. Kopí mělo menší hrot, oštěp byl mohutnějším hrotem zakončen, meč býval dvojbřitký (s dvojím ostrím), používalo se snad ještě i mlatů kamenných na násadě dřevěné, ale byly i sekyrky železné ano i zlaté, patrně majetek vznešených osob. Ze zásek v lesích dovedli bojovníci čeští stříletí luky a vysílali šípy na nepřátele. Užívali brnění na těle, přilby k ochraně hlavy a štítem se kryli.

Hranice zemské tvořil pomezní les, hvozď několik mil široký jako přirozená hradba, proto hranice nebyly určeny tak přesně, nýbrž kladeny do polovičky lesa tohoto. Hvozdem vedly dosti úzké pěšiny, ne příliš schůdné cesty pro soumary. Les byl totiž vysekán, přes močály a potoky položeny přechody. Cesty tyto mohly býti v čas potřeby snadno zataraseny, střeženy a bráněny posádkou strážných hradů. Při vstupu do otevřeného kraje byla brána zemská, kde platili clo jako poplatek za udržování cest a bezpečnosti. Někde se platilo clo v nejbližším městě trhovém. Takovou stezkou zemskou byla zlatá stezka k Prachaticům vedoucí, královská přes Loket, u Mostu s mostem hařovým přes močály, srbská k Ústí nad Labem, kladská u Dobenína, trstenická u Litomyšle, česká do Dolních Rakous přes Vitoraz a Sviny a některé pozdější.

Obyvatelstvo nynějšího království Českého nebylo příliš četné, pro šesté století lze odhadovati je asi na

dvakrát až třikrát sto tisíc, kolem r. 1000 asi na čtyřikrát sto tisíc hlav. Původně byli Slované do Čech přišedší vysokého vzrůstu, modrých očí, rusých vlasů a hlavy podélné (dlouholebí), později převládá brunatná pleť a černé vlasy, tak že rusost mezi nimi byla vzácná dle uvedeného již Ibrahima, také dlouholebost¹⁾ ustupuje do pozadí. Slované pronikali do vlasti naší pomalu a dělili se na několik kmenů. Z těchto jmenování jsou v zakládacích listinách biskupství Pražského: Sedlčané kolem Sedlce v Loketsku; Lučané v poříčí Ohře byli mocným kmenem, snad si podrobili některé slabší, měli pět obvodů správních, hradských, které bývají nesprávně nazývány župy, kteréžto jméno v Čechách nebylo obvyklé. K nim patřilo osedlí podél Hutné, Úsky neb řeky Chomutovské, Březnice jižně od Žatce, v Zálesí v podkrají řeky Mže a hlavně Louky u Žatce, podle nich měli svůj název souborný. Děčané na levém břehu Labe v okolí Děčína, podle nich nazvaného, Litoměřici od Třebenic k Lípě; s nimi sousedili Lemuzi, po obou stranách Oharky až k Bělé, dříve společné jméno pro tyto tři větve kmenové (Sedláček klade Lemuzy podél Nisy od Liberce k Žitavě.) Jihovýchodně seděli Pšované, snad příbuzná větev Srbů polabských, zvaná dle hradu Pšova, (dle Sedláčka východně od Řípu), na pravém břehu Labe v okolí nynějšího Mělníka až do poříčí Ploučnice a k lesu pomeznímu. Obojí Chorvati nalézali se na rozlehlém území kolem horního Labe až k Jizeře a Chrudimce na jihovýchodě Čech. Dále byli Zličané na středním Polabí majíce za střed starý Kouřim, Důdlebi na pravém břehu střední Vltavy s hrady Velešínem a Soběslaví (přišli snad z Uher?), jichž větev Boletici bydlili v Záchlumí na levém břehu Vltavy horní, Netolici či Domažilici v pánvi plzeňské. Uprostřed země usadil se, snad později příšlý, a nejmocnější, kmen Čechů, jehož pouze týká se pravděpodobně pověst o Čechovi, a jeho družině; sídla tohoto kmene sahala od Řípu k Labi až po Mochov pak k Sázavě, k brdskému pohoří a k ústí Střely do Mže

¹⁾ K dlouholebým počítají se ti, jichž lebka od brázdíčky kosti čelní až ku kosti týlní — největší délka — obnáší 197–190 mm, a šířka od jedné kosti temenní k druhé 148–131 mm. U krátkolebých je délka 181–167 mm, šířka 158–137 mm.

i k lesu Čbánu. Náčelníci tohoto kmene šířili s úspěchem moc svou nad ostatní kmeny; zdá se, že několik kmenů tak záhy bylo spojeno, že ani jména jejich neznáme, a během století desátého sjednocení kmenů v jeden národ český bylo dokončeno, ano jméno Čechů přechází na sousedící kmeny příbuzné na Moravě a ve Slezsku i na Slovákku.

Kmenům v Čechách osedlým příbuzni byli jazykem i původem obyvatelé krajin, nyní mimo hranice království Českého se nalézajících, avšak sousedních, daleko přes Vitorazsko, tehdy ovšem české, až k Dunaji, kde dosud jména místní, tvořené slovem Böh—, zachovávají památku obyvatelů starých, ještě r. 987 se uvádí jméno Boemani na pravém břehu Dunaje u řeky Brznice (nyní Perschling), v Horních Rakousích dosvědčení jsou r. 853. Ještě četnější byli kmenové s českými příbuzni na jihozápadě Čech v porůčí Kouby a Náby, kolem Ratenice (Rednitz) a Mohanu v nynější horní Falci a horních Francích v království Bavorském. O obyvatelích Chebska, na počátku doby historické k Čechám nepočítané, kteří se nazývali Hbané či Chebané je příbuznost jejich s Čechy zjištěna alespoň pravděpodobně. Jinak tomu jest o jejich sousedech dále na západ v celém severovýchodním Bavorsku nynějším.

Nikdo nepochybuje o tom, že až k Hassbergu a Steigerwaldu, na sever k lesu durynskému, osedlí byli Slované, takže celá ta krajina slula ve století devátém terra Slavorum. Ovšem byli Slované ještě dále v biskupství Eichstättském a blízko kláštera Fuldského jako osadníci mezi lidem německým. Nám jde nyní o lid jižně od lesa frankého a durynského. Formulář listiny z r. 830 a její potvrzení z roku 845 a 889 nazývá lid tento Mo-inwinidi a Ratanzwinidi, což zavdává příčinu k názoru dosud snad všeobecně přijímanému¹⁾, že jde o větev národa srbského, která přešla hraniční lesy na severu této krajiny, vyšedši z tehdejšího Srbska nebo nynějšího království Saského.

Nesmíme však zapomínati, že na počátku desátého

¹⁾ Pouze Heussi a Mulert v Atlas zur Kirchengeschichte 1905, tab. VII, označují tuto větev jako českou.

století za Karla Velikého ještě není pro obyvatele Čech jednotného označení, slovy Behemi, Beehaimi, Behemenses, Boemani, ale také Sclavi¹⁾, qui dicuntur Behaimi, nebo Beu Widines, jinde Windones²⁾, tedy jménem souborným pro Slované užívaným. Vlastní jméno kmenů těchto zmizelo úplně a přece byli mocnou baštou při výbojích Karla Velikého i v dobách následujících, než se podařilo je úplně poněmčiti, jako v Horní Falci a ve Francích podrželi svůj ráz slovanský až do polovice století minulého.

Karel Veliký zmocnil se celého Bavorska, které tenkrát sahalo na sever až k Dunaji a obsahovalo ještě kraj až k bílé a černé Řezné. Na sever odtud na území kmenů slovanských zřízena byla r. 788 marka česká, která nebyla hned úplně zabrána a přičleněna k říši východofrancké, nýbrž jako pásmo zájmové šířící se říše francké. Přirozeně bylo území toto nazváno markou českou dle Čechů zde sídlících, jako později obdrželo území Srbů jméno marky srbské. Pravděpodobně Sasové a Frisoové poplenivše krajiny až u Rábu r. 791 vraceli se skrze Beehaimy, kudy přišli t. j. těmito krajinami na západ od Čech, osedlými kmeny českými, a nikoliv jak se obyčejně dosud tvrdí přes Čechy tehda skoro neprostupné zvláště od jihu. Také výprava r. 805 šla jen podél Ohře, která prýštic ve Smrčinách byla dobrým ukazatelem cesty do Čech až k Labi. Výprava skončila bez konečného výsledku pro Čechy, ano Praha, která určitě stávala již tehda, připomíná se v pramenech německých po prvé až po 132 letech za sv. Václava. Nad to hranice velkých tržišť byla čára od Magdeburku, Erfurtu, Hallstattu a Forchheimu u Bamberka, pak Premberg u Burglengenfeldu, Řezno a Lorch, tedy vynechávala celou onu velice rozsáhlou krajinu, o níž jde, na níž by se spíše hodila zpráva Kosmova o poplatku, jímž se obyvatelé zavázali Karlu Velikému.

Jisto je, že obyvatelé této krajiny byli častěji označováni jako Češi (Boemanni) a kraj jejich jako Boemia. Tak v listinách kláštera Fuldského: „Správce krajiny

1) Řekové a Římané, nemilující skupinu sl, vkládali sem k, takže ze Slavi povstalo Sclavi, což přešlo později i k Němcům.

2) Ještě k r. 861 jmenuje Hinkmar remešský Rastice moravského králem Winidův a i později k r. 869 užívá tohoto jména.

(comes) Bernard a Ratbirk odevzdali sv. Bonifaci (v klášteře ve Fuldě odpočívajícímu) své statky v Königshofen (při řece Sále, přítoku Mohanu), které jsou v horách proti Čechům a Seslice s rodinami (poplatných lidí) a jejich potomky.“ (RBM. I, 126 tento zápis nemá data). A přece vzdálenost Königshofen je 158 km a Seslice 133 km od Sedlce (u Karlových Varů). V jiné listině (R. I, 6) po r. 800 sepsané se praví, že Emhilt odevzdává všechny statky i s kostelem, který postavila v Mileze (Milz) klášteru Fuldskému, protože „trpí vpády pohanů slovanských, kteří z kraje českého častěji činili výpravy a odváděli lid“, ale klášter na Milze je zase na 160 km vzdušné čáry vzdálen od nejzápadnějšího kmene Sedlčanů. Jaký zájem mohli mítí tito na klášteře tak vzdáleném? Pravděpodobnější jest připisovati tyto vpády Čechům bližším t. j. v nynějším Bavorsku sídlícím. Rovněž uvádí se Tacholf jako správce (comes) z Čech, který hrál roli dosti významnou při vpádu německém do Čech r. 849 a stal se pak správcem marky srbské. Tento daroval kol r. 860 (ač je datována 801) klášteru fuldskému Bohu a sv. Bonifaci svůj kraj, totiž jakýs malý okrsek položený vedle Čech jménem Sarové. Není shody mezi historiky, kde tuto krajinku je hledati, Kruger Jiří ji umísťoval v Lužici, ale pravděpodobně ji jest při Veře, jejíž jeden přítok dosud slove Saar, nebo Sorau na říčce Itz u Sesslachu. Také Liutbold nazýván je r. 895 dux Boemanorum, správce české marky (Mühlbacher, Regesta č. 2005). O Čechách v nynějších krajinách bavorských by se mohla vykládati i listina rozdělovací z r. 817, kterou Ludvíkovi byly přiřknuty Bavy a Korutany, Čechy, Avaři a Slované, které jsou na východní straně Bavorska. Na ně bychom též mohli vztahovati výčet zeměpisce bavorského z druhé polovice století devátého (866—890), který vypočítává nejdříve národy sousedící přímo s říší franckou a počet jejich hradů... Srbové 50, Daleminci (Glomaši v Sasku) 14, Beheimare 15, Marharii 11... a pak v třetí části svého soupisu uvádí kmeny s těmito sousedící... Lunsizi (Lužičané) 30, Dadosedani 20, Milčané 30, Betunzane 2, Verizané 10, Fraganee (dle Prahy nazváno?) 40, Lupiglaa 30, Opolini 20, Golensizi (Holasici) 5, atd. Počet hradů v Čechách jistě převyšoval 15.

Dle tohoto podkladu vykládati jest zcela ojedinelou zprávou annalisty Fuldského k r. 845: „Ludvík (Němec) čtrnácte z náčelníků (ducibus) Boemanů se svými lidmi, žádajících náboženství křesťanského, přijal, a v den osmý Zjevení Páně aby pokřtěni byli, poručil.“ Překvapuje přede vším označení oněch náčelníků výrazem duces, ale jest obecně přijato všemi historiky, že nejde o náčelníky celých kmenů, nýbrž pouze rodů. Překvapuje dále, že zpráva se zmiňuje o výslovném rozkazu krále Ludvíka, který se tenkrát pravděpodobně zdržoval v Řezně, jak nasvědčují listiny v tomto sídelním městě říše východofrancké vydané. Rozkaz se nemohl týkati doby pro křest stanovené na Bílou sobotu a Letnic, protože i dospělí pohané mohli a měli býti křtěni bez ohledu na tento předpis v čase nejbližším; příkaz nemohl se vztahovati na zkrácení doby pro krátké a stručné vyučování v učení křesťanském, které bylo zákony církevními stanoveno na sedm dní a mohlo býti zkráceno. Byl-li křest v Řezně, a není příčiny, proč bychom to popírali, mohl se rozkaz týkati toho, že biskup Řezenský nechtěl a neměl práva křtiti příslušníky cizí diecése, poněvadž na krajinu pomohanskou si činil oprávněné nároky biskup Virčurský. Rozkaz Ludvíkův konečně pravděpodobně týkal se žadatelů oněch Boemanů, kterým byla dána poslední lhůta, aby přijali křest.

O pokřtěni těchto Čechů bavorských, jak by se mohli právem nazývali, máme velice málo zpráv. K nezáhadnějším částem v dějinách missii v Německu náleží počátky křesťanství v nynějších horních Francích. Nepřihlížíme-li k Vírtenbersku, není o žádné jiné zemi německé tak málo pramenů, jako je o krajině mezi Ratenicí a Českým lesem. První zpráva a na dlouho jediná je zachována ve formuláři kol. r. 830 vydané listiny, která přešla do listiny Ludvíka Němce, vydaná ve Frankfurtu 5. července 845 ¹⁾, nyní ve státním archivě Mnichovském.

¹⁾ RBMI datují listinu tu do r. 846, kam by dle roku 13. vlády náležela, ale dle indikce VIII patří do r. 845 (Sickel). Nad to v r. 846 v létě byl na výpravě ze Sas (nynějšiho Vestfálska) proti Slovanům polabským, v srpnu proti Moravanům a Boemanům, tak že asi ve Frankfurtě na počátku července ani nebyl. Indikce je číslo označující kolikátým je rok v období 15 let, počítaných od r. 312, kdy se stanovila

Gozbald, biskup Vircburský, předložil totiž listinu Ludvíka Pobožného o tom, kterak Karel Veliký poručil tehdejšímu biskupu Vircburskému, aby v území Slovanů, kteří sedí mezi řekami Mohanem a Ratenicí, kteří slovou Slované (Winidi) mohanští a rateničtí, zároveň se správci, kteří nad těmi Slovany byli ustanoveni, se postarali o stavbu kostelů jako v jiných krajích křesťanských, aby onen lid, nedávno ku křesťanství obrácený, měl, kde by mohl býti křtěn a poslouchati kázání a kde by se mezi nimi jako mezi ostatními křesťany hodinky církevní slaviti mohly. Gozbald potvrdil, že tenkrát bylo postaveno čtrnácte kostelů a Ludvík Pobožný přidal z vlastního majetku oněm kostelům po dvou lánech s dvěma lidmi osedlými a poplatnými. Ve formuláři uveřejněném od Carpentiera z r. 830 nazývá se onen lid „pohanský ku křesťanství obrácený“. Karel Veliký jednal s oněmi Slovany zkrátka, ani se jich neptal (Hauck) a považoval je za křesťany. Gozbald sice tvrdil kol. r. 845, že jsou křesťany, ale žádal většího majetku pro ony kostely, z čehož by se dalo souditi, že se kněží němečtí nedomohli velkého úspěchu mezi obyvateli těch krajin. R. 840 prchá Ludvík Němec před svým otcem, který ho pronásledoval celým Durynskem, a Ludvík Němec utíkal zemí Slovanů, s velikou obtíží došel do Bavorska, byv přinucen tak dle jiné zprávy i mnohými dary zajistiti si pomoci „pohanů a národů cizích“. Novotný klade útěk ten přes země Slovanů, tedy Srbů a Čechů, nezdá se mi však, proč by se byl musil Ludvík obrátiti až do Čech, když se mohl snadněji a dříve dostatí ze země Srbů (nynějších Sas) přes území Čechů bavorských, do svého sídla v Řezně, mimo to je zde výslovně užito výrazu zemí Slovanů (per terram Sclavorum), kterým se kraj onen označoval. Ona nechota obyvatelstva české marky tuším byla rozhodujícím důvodem, že se chtěl postarati o větší přichylnost obyvatelstva toho tím, že je přinutil konečně, aby se dali pokřtiti u větším množství a také jejich náčelníci. Dosáhl toho v Řezně r. 845, ale Gozbald Vircburský asi boje se, aby tak biskupství Ře-

výše daní státu povinných. $(845 + 3) : 15 = 56 + 8$. Dosud se v kalendářích uvádí jako římský počet. Počínala 1. září, pak u papežů 25. prosince a 1. ledna.

zenské nečinilo nároků na území těchto Slovanů, dává si co nejdříve potvrditi své právo na území Čechů bavorských. Není překážkou, že dle listiny té byl lid již obrácen ku křesťanství, neboť ještě po 182 letech nutno bylo založiti biskupství v Bamberce, „aby i pohanství Slovanů bylo vyhubeno, a paměť jména křesťanského tam věčně byla slavná.“ Pokud se týče odporu Čechů bavorských proti Ludvíkovi Němci, nespadá do této práce. Zde je nutno jen zdůrazniti, že lze takto nejlépe vyložiti onu zprávu o křtu 14 českých náčelníků v Řezně r. 845, jakož i onu „náhodou“, že biskup Virchburský dává si téhož roku potvrzovali právo na 14 kostelů v území Čechů bavorských, kterým dosud nebyla věnována pozornost, které zasluhují.

Upozorňuji výslovně, že názorem tímto odchyľuji se úplně od názoru všech historiků, kteří, přijímajice zprávu annalisty Fuldského k r. 845 za pravou, mají oněch 14 knížat nebo lechů za Čechy sídlící na území nynějšího království Českého, ovšem rozcházejí se ve výkladu, kde jest hledati jejich sídla. Většina novějších rozhodla se pro Čechy západní, kam je kladl již Balbín a Pešina docela jmenoval řadu měst, odkud prý oni náčelníci rodů byli, Klatovy, Plzeň, Teplou, Studenec, Veleslavín uvedl Kadaň a Vary, Kruger Bilinu. Obecně mají za tehda pokřtěného pana z Vitoraze. Někdy mezi těmito jmenovaný Tachof nebyl v Čechách osedlý. Prof. Novotný je toho mínění, že byli z jižních Čech, jiní se docela domnívají, že to byli vévodové čtrnácti kmenů českých, ač prý tím celý národ český obrácen nebyl. V této poslední domněnce se uvádí jako odůvodněný předpoklad, že tedy již před r. 845 kněží misijní němečtí z Řezna vyvinuli úspěšnou činnost mezi českými knížaty, poněvadž tito přišli úplně dobrovolně žádat svátosti křtu, že to byli kněží Řezenští, dokazuje okolnost ta, že odešli do Řezna a ne do jiného sídla biskupského. Křest tento prý byl výsledkem vlivu bavorského na sousední lid slovanský, ne jediný, ale nejvíce nápadný velkým počtem a významem pokřtěných osob, jakož i politickými důsledky pozdějšími. Ostatní obrácení a pokřtění lidu českého dalo se po tichu a proto nejsou zaznamenána. Že se četný lid dal potom pokřtiti, lze souditi z toho, že dle tehdejšího

zvyku posláni byli s oněmi pokřtěnými knížaty i kněží němečtí, kteří by křesťany utvrzovali a nové vyznavače mezi pohany získávali. Ale ani to nevedlo k obrácení úplnému, není pozdějších zpráv o hromadném přestupu, což lze také vysvětliti tím, že kronikáři té doby zapisovali rádi zprávy týkající se osob vznešenějších. Nehledíc tedy k nedostatku zpráv o tom, mohlo by se přece souditi, že křesťanství se na oněch kmenových hradech upevnilo a odtud pronikalo mezi lid. Okolnost tato způsobila, že se alespoň na západě země české ustavil křesťansko-slovanský svaz kmenů, kteří se přiklonili k říši francké a církevně k diecési Řezenské. Tak se tvrdívá dosavad.

Není sice příčiny, proč bychom zprávu o křtu 14 náčelníků českých v Řezně r. 845 neměli považovati za původní a za dobrý pramen, ale dle mého mínění není zprávou přímou a jasnou, neboť připouští, ano žádá výkladu zcela jiného, jak předem bylo uvedeno proti názoru právě ličenému. Důvody kladné k výkladu, že jde o 14 náčelníků rodů v české marce osedlých, jsou výše udány. Důvody proti názoru dosud šířenému, že jde o knížata nebo náčelníky z nynějších Čech, jsou tyto:

Jest jistě s podivem, že zprávu tuto zachoval jedině annalista Fuldský, kdežto zápisy, v Řezně povstalé, o této tak významné události ničeho nevědí. Biskupství Řezenské má sbírku listin o darovaných statcích na různých místech, ale z přičleněného tak velikého území k diecési není ani zmínky¹⁾, ač se zachovaly listiny o přidělení nebo rozdělení nových zemí missijních na příklad mezi diecési Pasovskou a Solnohradskou, mezi touto a Aquilejskou. Proč není zde listiny od Ludvíka Němce, kterou země česká by byla přiřknuta k diecési Řezenské? Proč není jmenován ani jeden kněz, který snad byl náčelníkem ostatních missionářů? Albert Hauck, jistě národnostně

¹⁾ Statky kostelu Řezenskému darované jsou kolem Řezna, v Horních a Dolních Rakousích, hlavně na pravém břehu Dunaje. R. 819 je zmínka o Koubě (Chambe), až teprve 850 jsou uvedeny statky u Schwandorfu, za biskupa Ambricha 864—891 Waltin Hof na Nábě, 896 Pösing u Rodingu, 930 Perschen u Nabburgu v podvržené listině Karla Velikého. Všechna tato místa jsou na jižnější hranici kraje Čechů bavorských.

nepředpojatý dějepisec, sotva odvažuje se přisvědčiti, že biskup Michal po r. 950, (tedy o sto let později, kdy již o faktickém nároku z Řezna na Čechy sotva lze pochybovati), věnoval se úsilovnější missijní práci mezi Čechy. Tím hůře musí zníti náš úsudek, když jde o dobu o celé století starší. Nezapomínejme, že čekala duchovenstvo Řezenské jistě ne snadná úloha obrátiti především obyvatelstvo české marky na západ od Českého lesa, že nutno bylo překonati „pravý německý odpor proti všemu slovanskému“ (Hauck), kterým naplněn byl i svatý Bonifác, nazývaje Slovany u Fuldy osazené „nejošklivější a nejhorší druh lidstva“ (RBM I, čís. 6), že se asi našlo málo věrozvěstů tak nadšených, aby nebáli se námahy naučiti se těžké řeči lidu českého, aby mohli hlásati učení Kristovo jazykem srozumitelným, když roku 813 synoda v Mohuči rozkazuje, aby se kázalo lidu německému srozumitelně, když i později jako věc pozoruhodná se uvádí, že Dětmar první biskup Pražský nebo Boso, biskup Merseburský, uměli mluvit slovansky, ač byli rodem Němci. Bohužel šířeno bylo křesťanství ze západu ohněm a mečem, mocí a násilím, mezi vojíny, kteří podrobovali krajiny východní žezlu vladařů franckých, bylo viděti i biskupy, tak r. 849 ukázal se mezi Čechy Arnošt a četní správcové krajů a opatové s čelným vojskem, 855 Arnošt a mnoho prelátů, 855 Eichstättský biskup Otgar, 871 Vircburský Arn, 872 docela i arcibiskup Mohučský Luitbert jako velitel výpravy, Arn Vircburský, Sigehart, opat z Fuldy, kteří ztrativše mnohé, s velikou těžkostí se vrátili; že by byli při těchto výpravách činni jako missonáři, těžko věřiti. Ze se mezi těmito neuvádí biskup Řezenský, (pouze r. 872 byl biskup Ambrich u Dunaje, strážil lodi, přepaden Svatoplukem a jen útekem se zachránil), vysvětlíme si tím, že neměl velkého vojska, poněvadž byl opatem-biskupem v sídelním městě říše francké, ale také není zprávy, že by byl diecési svou, když by totiž pravý byl názor o přičlenění Čech k diecési Řezenské, navštívil jako vrchní pastýř po celou dobu devátého století. Zprávy o křtu z r. 845 mají teprve Viguld Hund, a Jan Turmair zvaný Aventin († 1534), kdy dostává se do dějin diecése Řezenské, ovšem již s dodatkem, že Ludvík poručil Bathurikovi, biskupu Řezenskému 817—848, vyučit Čechy ve filosofii křesťanské.

Jako v pamětech řezenských není zmínky o tomto křtu, rovněž tak nemáme nejmenší zprávy v pramenech českých o tom, že by některý vévoda neb kníže nebo i náčelníci rodu byli se stali křesťany před Bořivojem. Tento nazývá se prvním křesťanem u Kosmy i v breviáři abatyše Kunhuty u sv. Jiří, jako i ve starších pramenech dějin českých, v životech českých svatých patronův. Ano i v Bavorsku upravené legendy těchto světců znají jako prvního knížete křesťanského teprve Spytihněva, syna Bořivojova; kde tedy je doklad pro dřívější hromadný křest českých knížat? Závislost Čech od diecése Řezenské není rovněž nutno odvozovati od tohoto fakta, poněvadž k tomu biskupům Řezenským úplně postačilo přiklonění se Spytihněva roku 895, aby činili si na území české nároky, třeba k tomu neměli žádného formálního zmocnění ani od papeže ani od císaře Arnolfa. Tak tuším správně je vyložen křest 14 náčelníků rodových bavorských Čechů osedlých na Mohaně a Ratenici roku 845 v Řezně¹⁾. Ostatně i ti historikové, kteří se přidržují podání dosud panujícího, uznávají téměř obecně, že křest ten neměl pro Čechy žádného většího významu pro další vývoj (Novotný).

I. Narození a mládí sv. Lidmily.

Blízko ústí Vltavy do Labe o něco málo severněji na pravém břehu labském vléká do téže řeky potok Vrutický, nyní nazvaný Pšovka. Zde stával ve století devátém hrad Pšov. Zbytky jeho dávno zašly při úpravě novější osady Šopky. Dle způsobu opevnění odjinud známých, můžeme si hrad ten představit takto: Na západě chráněn byl širokým řečištěm labským, s jedné strany potokem,

¹⁾ Dějepisci němečtí mají za to, že oněch 14 kostelů bylo (Kolde 1916) v osadách: Lonnerstadt, Wachenrode, Mühlhausen, Seuszling, Amlingstadt, Pretzfeldt, Staffelstein, (Rusam 1902 dodává) Sesslitz, Döringstadt, Útzing, Graitz Markt, Altenkundstadt (blízko je osada Modschiedel!), Hoffeld a Creussen.

ostatní dvě strany opevněny byly hlubokým příkopem, vodou labskou naplněným. Vykopané země užito bylo k nasypání valu na vnitřní straně příkopu. Val byl z upěchované hlíny, upevněné dřevěnými rošty, aby se hlína nesesouvala, snad byly i jednotlivé vrstvy vypáleny ohněm, až se kamení na povrchu speklo. Do hřebenu valu naraženy byly silné koly (palisady), mezi nimiž se hustě a pevně propletlo proutí a trní, čímž vytvořen byl pevný plot, hradba, často t ý n ě n í zvaná. Val sloužil k obraně před útokem a chránil tento umělý ostrov při povodni a před zátopou. Slované milovali podobné polohy uprostřed luk a močálů, kde nebylo příhodného, přírodou již opevněného a chráněného místa, a zakládali tak zvané h r a d y b l a t n é v blatech čili močálech. Vrch na jih od Pšova nad Labem se vypínající se dobře nehodí k staroslovanskému hradu, protože byl příliš rozložitý a se stran dosti přístupný. Hrad mělnický je původu pozdějšího a na místě jiném, neboť jména místní se tak snadno nemění a zůstávají i při nové úpravě.

Tento blatný hrad byl hlavním střediskem kmene příbuzného polabským Srbům, dle hradu nazvaného Pšované. Po můstku dřevěném, který mohl býti snadno přerušen nebo vyzdvižen, přes příkop postaveném, vcházelo se do vnitř hradiště dosti prostranného, kde se nalézala prostá, dřevěná obydlí přizemní pro služebnictvo a stráž hradskou ne příliš četnou v dobách míru, hospodářská stavení se zásobami, stáje a chlévy pro dobytek domácí. Mimo to snad i lázeň prostá a místnosti pro příchozí byly zde postaveny a na význačném místě dům vévody Pšovského snad pod jedno poschodí, na nízké podezdívce, z kamene na sucho na sebe kladeného. Dům byl celý dřevěný, ač jeho stěny snad natřeny byly hašeným vápnem a hrudkou olíčený. V domě nalézala se velká síň shromažďovací pro schůze kmenových příslušníků a pro úřední jednání. Obětiště pohanské asi se nalézalo v háji na blízkém vrchu.

Zde narodila se roku 860 sv. Lidmila ¹⁾. Otec její

¹⁾ Již Mikuláš Salius z Tovaryšstva Ježíšova v letech 1570 upozorňoval, že správný tvar jména jest Lidmila, kdežto užívané jméno Ludmila je tvořeno nesprávně z latinského tvaru Ludmilla.

kníže Pšovanů slul Slavibor, jména matky její neznáme, ač Hájek udává její jméno Lidoslava, není však pro ně historického dokladu. Rovněž neznámi jsou její sourozenci, jichž jména Hájek ve své kronice české uvádí. Rodiče svaté Lidmily jistě netušili, že jméno jejich dcerušky stane se tak slavným. „Tato v zemi České vzešla jako hvězda jitřní, která slunce spravedlnosti, jímž jest Kristus, jako předzvěstujíc, světlem víry tmou bludu zaplašovala. Tato jest prvosenka pravého jara to jest milosti, neboť všem jest známo, že ona první mezi světci této země došla svatosti. Ona, pravím, i zorou může býti zvána, neboť světlem svatosti započala den úcty Boží. Ona je první z hroznů, jež viděl číšník Faraonův (Gen. 40, 9), druhý blahoslavený vévoda Václav, třetí svatý biskup Vojtěch, kteří všichni, prošeďše lilem mučeníctví, šťastně vtekli do kalicha královského nebeské hostiny. Jimi působením Božím vinice Pána zástupů rozšířila se v zemi prázdnoty a širé pustoty (5 Mojž. 32, 10) a dosud zavlažována jest rosou jejich modliteb, aby nevyschla nevěrou. Protože pak blažená Lidmila nazvána jest v zemi často první z věřících mučenicí a v nebi jest prostřednicí, vyžadují její zásluhy, aby věřící jí vzdávali patřičnou poctu. Pilně tedy uctívati jest tento hrozen, aby jejími zásluhami nám přetékala spásonosná číše, neboť čím více tísňena byla lilem mučeníctví, tím více přilnula k pravé révě a hojněji vydává pravého vína milosti (P. D. Č. I. 194).

Lidmila vyrůstala pod pečlivým dozorem svých rodičů, zvláště matky; ve svém mládí obětovala modlám (PDČ. 192) a ráda přicházela tam, kde se jim úcta vzdávala (t. 144). Jest nám toho litovati, že nikdo nám nepodal podrobnější zprávy o názoru Čechů pohanských. Zmínky v legendách a u Kosmy jsou tak stručné a neúplné, že lépe známe pohanské názory Polabanů a Rusů, ovšem z doby o dvě stě let pozdější. Můžeme předpokládati, že také Čechové uctívali jednoho Boha nejvyššího na základě původního zjevení. Dějepisec Prokopios v polovici šestého století (555) napsal o Slovanech: „Uznávají, že je jediný Bůh, tvůrce blesku, a všeho pán, i obětují mu skot a všeliká obětní zvířata“; Helmold, farář v Meklenbursku † po r. 1177, rovněž doznává: „Mezi mnohotvarnými božstvy bohů, kterým role, lesy, zármutek i ra-

dosti připisují, nepopírají, že jest jeden Bůh na nebi ostatním rozkazující, neboť on nejmocnější se stará pouze o záležitosti nebeské.“ Slovo b a g a ve staré perštině značí pána. Také výrazy svéboh t. j. bůh sám sebou, přebogh a rozboh značí v lidovém náboženství pojem Boha nad ostatními bohy. Slovo Bůh však souvisí i se slovem, označujícím blahobyť a štěstí, t. bohatý a opak jeho t. ubohý ; jest to Bůh, který rozdílí dle své moudrosti zboží totiž majetek lidem, neboť výraz Bůh odvozený ze staroindického b h a g a s značí dárce, živitele, odránce, a tu maně připadá mysl na oběti, kterými uctíván byl Svantovit od obyvatelů země ranské (Rujana) brzy po žních, kdy kněz zkoumal roh předešlého roku medovinou naplněný, který se nalézal v ruce modly se čtyřmi hlavami. Ubylo-li nápoje, předvídal rok neúrodný, napomínaje lid, aby uschoval si obilí pro příští rok. Vyprázdnil nádobu a naplnil novou medovinou, žádaje vlasti všeho dobrého i národu statků a vítězství, vypil jedním douškem a naplniv opět medovinou vložil bůžkovi do pravice. Pak se kněz postavil za veliký sladký koláč, ptaje se ranských, zdaž ho vidí, a přál jim, aby ho za rok neviděli. Na Rusi u Mogilova se zachovalo něco podobného při slavnosti dědů (dziady) v sobotu před 26. říjnem, na Malé Rusi a na poloostrově balkánském na Štědrý večer. V Čechách sice není úcta Svantovitova dosvědčena, ale mohli bychom její zbytků hledati v hojnější večeri na Štědrý večer a v hostinách t. zv. posvícení i v osadách, kde žádného kostela nemají. Jméno nejvyššího Boha bylo někde nahrazeno jménem vlastním a nelze tedy vykládati slovo Svantovit za mocného vítěze t. j. nějakého vůdce slovanského za boha povýšeného. Jinde, snad vlivem řeckého bájesloví, nejvyšší bůh slovanský se jevil jako pán bleskem peroucí a obdržel jméno Perun, které někteří mají za dosvědčeno i v Čechách, podobně jako i bůžka stáda opatrujícího V e l e s a. Nehledíme-li patrně jen k ohlasů bohů římských u Kosmy, jmenujícího boha a bohyni války (PDČ. II., 20) Marta a Bellonu, jakož i Joviše, ani k bohyni Zelu u Neplacha (t. III, 460), nemůžeme mítí za doloženy u Hájka (k r. 891) uvedené bohyně : Krosinu, kterou prý si dala udělati sv. Lidmila ze zlata v nadpřirozené velikosti, ani Krasatinu, Klimbu. Rovněž

není svědectví pro úctu v Čechách vzdávanou Radhoštu, Bělbohu, Černobohu, Děvě, Mokoši, Triglavu a Vesně, úplně podvržena jsou božstva: Děvana, Jeseň, Lada, Morana a j. méně známých jmen.

Tato úcta jednoho nejvyššího Boha byla během dlouhých staletí někde méně, jinde více zatlačena úctou, kterou Slované vzdávali duchům netělesným a duším zemřelých, zachovávajíc pravé přesvědčení o nesmrtelnosti duší. Proto Čechové na rozcestích ještě 1092 (PDČ. II, 136) připravovali hostiny¹⁾ pro pokoj duší, proto usmrcovány ženy, sluhové, koně a jiné, aby sloužili mrtvému pánu, do hrobů dávány pokrmy. Není dokladu o názoru Čechů, že by duše se stěhovaly a v novém těle zase se objevovaly. Slované věřili, že duše každého dojde odplaty po smrti, duše dobrých dostává se do jasného a šťastného sídla — do ráje, třeba snad neměli vědomosti o vstání z mrtvých. Ovšem s tímto poměrně správným názorem ze společného prazjevení spojovali i mnoho názorů bludných. Domnívali se, že duchové nebo duše zemřelých jsou jaksi bohové druhého řádu, kteří mohou jim libovolně prospívat nebo škodit a proto musili býti usmířováni anebo nakloňováni modlitbou a obětmi. Mimo to představovali si je přítomné a jaksi vtělené v projevu sil přírodních na horách a v kamenech, v hájích a ve stromech, v řekách a pramenech, v ohni a posléze i v modlách t. j. sochách různého provedení, k nimž se modlili, jako by v nich byli oni bůžkové přítomni. Tak se vyvinula úcta předků, dosvědčená Kosmou (PDČ. II, 5) pro příchod kmene Čechů do naší vlasti a Dalimilem (t. III, 6) „přišel lesem do lesa, dědky své na pleci nesa“, k nim počítati dlužno skřítku, raráška nebo zmeka, o něž nutno pečovati, také upíra nebo můru či vlkodlaka, kde se vrací duše do těla zemřelého, které dlužno usmířovati. Později stávaly sošky těchto dědků na lavici v koutě. Z duší lidí pohřbených na horách, při cestách nebo ve vodách, zemřelých smrtí nepřirozenou, povstávaly dle názorů starých r u s a l k y, které buď jako

¹⁾ V rukopisech stojí obyčejně scenas = hry, ale v drážďanském se čte cenas. Při tom v maskách volali na duše zemřelých, provozujícíce hry světské.

dívky s rozpuštěnými vlasy v noci koupaly se ve vlnách, tancovaly po březích, houpaly se na stromech, brouzdaly se v obilí, nenacházejíce pokoje, proto bylo nutno je usmiřovati a nahrazovati pohřeb obvyklý, aby neškodily lidem. Vedle rusalek byly také vily, mladé, stále krásné ženy, s rozpuštěnými vlasy, okouzlujícím okem a hlasem svůdným, měnily se v ptáky a v hady, tančily ve spolek, bojovaly mezi sebou a s pastýři. Byly dobré i zlé, proto jim byly přinášeny oběti pod stromy a u pramenů. K těmto patřil i divý muž, lesní žena, polednice, hejkadlo a j. v lesích, na polích a vodník ve vodách, bludičky v močálech, sudičky působily na život člověka, mohouce mnoho odvrátiti nebo přivesti dobro, dle toho jak člověk se k nim choval. Čechové také ctili oheň (t. II, 8).

Modly nalezené v Ratnici u Bamberka.

Zdaž měli Češi také chrámy (původně značilo slovo toto dřevěné obydlí¹⁾ pro své bůžky, nevíme, protože je do-
svědčeno pozdě (Pekař 390), že Spytihněv veliký počet
chrámů model zničil; snad to byla obětiště na př. místo
Zizi kdesi na Pohořelci (PDČ. II, 53 u r. 1002), Svato-
bor u Sušice a u Hoř. Lomnice na Žatecku, ne však
božiště Černoboha na Skalsku. Tak bychom mohli klásti
posvátný háj na vršek vedle Šopky stojící, nebylo-li obě-
tiště zvláštní ve hradišti Pšovském ohrazeno plotem a
opatřeno stolem neb kamenným oltářem s přístřeším na
sloupech. Snad byly zde i modly bůžků, z nichž se však
žádná v Čechách nezachovala, ač o nich máme v legen-
dách (starých životopisech českých patronů) časté zmínky;
v řečišti Ratenice u Bamberku nalezeny byly tyto (Niederle,
Slovan. Starož. sv. 3, 201).

Na místech pohanům posvátných vysílány byly mod-
litby a obětovány oběti totiž viditelné dary, jichž zniče-
ním nebo změněním uznáván byl Bůh za nejvyššího pána.
Zničení darů patrno bylo při zabíjení skotu a bravu, vy-
litím nápojů k nohám modly. Přinášeny byly i obilniny,
pečivo, med, sýr, chleb. Maso obětovaných zvířat sloužilo
k obětní hostině, které se účastnili, kdo oběť přinesli.
Oběť taková šlula třeba nebo třeba zakázaná řádem
křesťanským Čechům bavorským na Mohaně; oběť zase
souvisí se slovem větovat = mluvit, vět = slíbené, na
Rusi také šlula žertva od kmene značícího chváliti, vele-
biti, od čehož tam vytvořeno i slovo žrec jako velebitel,
chválitel. U Čechů nejsou pohanští kněží doloženi, ale-
spoň neměli vlivu, oběti konal hlava rodiny, ovšem však
čarodějové, tak nazvaní od čar rytých neb kreslených,
hádači, věštkyně, zaklínači, vědi u Dalimila. K takovým
náležela dle Kosmy Kazi, dcera Krokova, znalá v lékařství,
Libuše hadačka, věštkyně v boji za Neklana s Vlasti-
slavem; čarodějníci vypuzení konečně Břetislavem II.
r. 1092, kteří hájili a zachovávali pohanství, čarodějové
veřejně, čarodějky tajně ale neméně vlivně, připravovaly
léky, zaříkávaly a zaklínaly, často byly příčinou vědomou
otrávení i smrti osob nenáviděných neb dobytka, dávaly
lidem návazy (amulety) z nití a stužek s různými před-

¹⁾ Staroslov. hram, hramina značí jakýkoli přibýlek.

měty ochrannými dle jich domnění. Ze slavností pohanských dosvědčeny jsou v Čechách vynášení smrti (Mořeny) na jaře, kupadlo o slunovratu letním v červnu spojené se zpěvy, tanci, pálením ohňů, hádáním a čarováním, někdy i mravními výstřednostmi. „Obyčeje pověrečné, které vesničané potud polopohané o letnicích v úterý neb ve středu zachovávali, přinášejíce dárky ke studánkám¹⁾, oběti zabíjeli a zlým duchům obětovali . . .“ Břetislav II. vykořenil r. 1092 (PDC. II, 136). To jest asi obsah oněch názorů náboženských, v nichž Lidmila za svého dětství pomalu byla vyučována a jichž se horlivě účastnila, pokud věk její dovoľoval.

Práce, k nimž do 10. roku dorůstající Lidmila byla přidržována, asi předení, tkání, provázeny byly i vypravováním starých příběhů, k čemuž jistě zavdaly podnět nepokojné doby válečné, kdy bylo potřebí celému kmenu býti na pozoru. Byla to říše francká (v Bavorsku), která opět počala po krátkém klidu asi 12 let. Vzpomenuto bylo jistě výprav „krále“ Karla Velikého, který si podrobil Čechy bavorské a zřídil mezi nimi Českou marku na západní hranici království Českého. Nezastavil se před hranicemi země, poněvadž snad některé kmeny západní skutečně činily vpády, což mu bylo vítanou záminkou pokusiti se o rozšíření své říše a nad to, nadšen jsa jako korunovaný císař svaté římské říše r. 800 pro církev Kristovu, chtěl šířiti jméno a učení Spasitelovo mezi národy pohanskými, slovanskými, jako to činil mezi Sasy blíž moře severního. Myšlenka tato v podstatě velice dobrá a záslužná, byla provázena ovšem také nadějí, že tím rozšíří svou moc a podrobí žezlu svému bohaté a veliké území na východě mezi Slovy polabskými i českými. Tři vojska vtrhla r. 805 do Čech; přes Krušné hory postupujícímu vojsku pomohli i slovanští Bodrci a Srbové s Glomači, druhá dvě vojska Českým lesem přišla do roviny Ohře, kde se spojila a zpusťořila celou krajinu až k řece Labi, zavraždili jakéhos knížete českého Lecha nebo Becha, jinak neznámého. K větřím bojům

¹⁾ U města Mělníka se nalézá pramen vydatný jménem „Světlíce“, sem snad chodívala Lidmila ve věku dětském, jak naváděna byla slovem i příkladem.

nedošlo, lid v krajině té usedlý, odešel se stády do hlubokých lesů a tak vojsko Karlovo pod vůdcem, synem Karlovým, Karlem, musilo se vrátiti bez velkého úspěchu. Roku následujícího 806 zvítězil tento Karel nad Srby v Mišni, ale vojsko z Bavorska vpadší do Čech, vrátilo se spíše poraženo, protože se o vítězství nemluví. Škod ovšem nadělali dosti. Výsledkem bylo, že část, nejspíše Češi bavorští, byla podrobena, ač ovšem zprávy francé-
ké činí nároky na celé území Čech jako poplatné. Poplatek se mohl dle mého názoru vztahovati na Čechy v Bavorsku (Boemanni), ale jistě ne na celé Čechy. Tento právní poměr potrval i za Ludvíka Pobožného, proti němuž vystoupil syn Ludvík Němec, který získal království bavorského a r. 846 podnikl výpravu proti příbuzným kmenům Čechů na Moravě až do krajin na Slovensku, při návratu svém však byl poražen od Čechů, což zavadlo příčinu k tažení proti těmto r. 847, kdy se podařilo vojsku německému dobýti menšího vítězství. Roku následujícího vpadli zase Čechové do říše francé-
a smluven mír, ovšem ne trvalý, protože 849 došlo k velké výpravě z Bavor, v níž bylo i mnoho opatů s průvody vojenskými. Ale na hranicích bylo toto vojsko krvavě odraženo, když bylo porušeno se strany německé vyjednávání. Čechové dobyli mnoho kořisti, získali rukojmí a klidu, kterého se nedotkla ani porážka Srbů r. 851. Ovšem r. 855 byla menší výprava proti Čechům, o jejímž výsledku se ví velice málo, šlo asi o to, aby Čechové se nespojili s Rostislavem moravským, proti němuž Ludvík Němec vedl vojsko a vrátil se bez vítězství, za to 856 vpadl do země Glomačů v nynějším Sasku a pak do Čech, tak že se mu někteří vévodové poddali, ztratil však mnohé vojíny i dva hrabata padli. Roku následujícího koná se nová výprava proti hradu Wiztrachi, o němž se neví jistě, kde stával, ač ho mnozí mají za Vitoraz; Němci ho dobyli a učinili konec odboji. Pak zase vojsko vypravil z Bavorska proti Rostislavovi r. 864, tentokrát pomáhají Ludvíkovi i Bulhaři a Rostislav se podrobil a slíbil věrnost králi východofranckému. Když někteří kmenové čeští r. 869 vpadali do Bavorska, ničíce ohněm osady a odvádějíce ženy v zajetí, a se Srby do Durynska, došlo k novému tažení; Srbové byli poraženi a Češi od

nich najatí zahnání, výprava proti Rostislavovi podniknutá se nezdařila; Rostislav se tím osvobodil od svazku s říší německou, ovšem podléhl 870 zradě svého synovce Svatopluka, knížete Nitranského, který chtěl nabýti říše svého strýce, proto vydal Rostislava Karlmannovi, synu Ludvíka Němce, jehož Rostislav byl tolikrát podporoval, a nyní za vděk byl vydán Ludvíkovi, jenž dal Rostislava z milosti oslepiti a uzavřiti do kláštera, protože prý porušil věrnost králi slíbenou. Karlmann zatím uspořádal věci moravské, provázen jsa mocným průvodem vojenským, ano 871 i Svatopluka uvrhl do vězení. Moravané se vzbouřili proti markrabatům, proto podniknuta výprava, v jejímž čele se nalezal Svatopluk, který z pomsty za potupu sobě učiněnou a ze ctižádosti, spojil se s Moravany a obklopil z nenadání vojsko německé, většinu pobil i obě markrabata, málokterí se vrátili. Do téhož roku spadá nejspíše při některé stezce v jižních Čechách na Moravu přepadení svatebního průvodu vojskem německým, v němž byl i biskup Vircburský Arn. Čechové v lese pomezím tajně ohradili místo jakés, k němuž vedla úzká cesta, aby vojsko německé tak bylo zajato. Ale toto nedalo se oklamati a do zálohy nastražené upadl průvod dcery nějakého vévody českého, která, jsouc nevěstou knížete Moravského, cestovala k svému manželu. Průvod její byl veliký, neboť, pronásledován vojskem německým, zbloudil v záloze a veškerá zavazadla a 644 koně dostaly se do rukou vítězů. Osoby, v průvodu se nalézající, zachránili se pěšky. Palacký se domníval, že to byla sestra Bořivojova a ženichem byl sám Svatopluk, z čteného průvodu souditi lze na význačně postavení obou snoubenců. Na jméno nevěsty či manželky Svatoplukovy zdál by se poukazovati zápis v pamětní knize bratrstva sv. Petra v Solnohradě, kde je v řadě živých knížat uváděn Zuventibald a uuengizigna a rkp. Cividalském zase zase Szventiepile, Szventezizna. Jistoty dosud není, abychom totožnost obou snoubenců tvrditi mohli ve smyslu Palackého. Jedna věc jest však z toho patrna, že totiž kmény české poprvé vstupují ve spojení se silnou již říší Moravskou.

Bylo ostatně zcela přirozeno, že při stále se zvětšujícím nátlaku říše východofrancké poznali kmenové

čeští nebezpečí, do něhož je uváděla stará nesvornost a nejednotnost. Kmen český, dle zprávy Kosmovy (PDČ. II, 23) za Neklana, podrobil si mocný kmen Lučanů, při Ohři sedící a tím rozmnožil svou moc i sílu k odporu potřebnou. Odkud vyšel podnět ku společnému odporu, není zjištěno, ale tuším, že by se mohl připisovati spíše Svatoplukovi, jenž tím způsobem si chtěl zajistiti pomoc při bojích, kterých bylo v nejbližší době určitě čekati. A myšlenka tento smluvný poměr utužiti sňatkem byla velice dobrá. Naskytl se též příhodná okolnost, že stárnoucí Ludvik Němec nemohl pohnouti dva své mladší syny, aby pomáhali bratru Karlmannovi v boji proti Slovanům.

Došlo k němu hned roku následujícího 872, kdy vojsko ze Saska tehdejšího ¹⁾ (Vestfalska) a Durynska vpadlo na území moravské, nesvorností svou však podlehllo při první srážce, v níž přinuceni byli k útěku, ano mnozí byli mláceni od žen moravských kyji a vyhazováni ze sedel. Šťastnější pro říši franckou byla výprava, vedená arcibiskupem Mohučským Luitbertem, kdežto Ambrich Řezenský biskup byl pověřen stráží lodí na Dunaji, což pro příslušnost Čech k Řeznu v době této je okolností velice nepříznivou a myslím rozhodující ve smyslu záporném. Vojsko vedené biskupy vpadlo do Čech poříčím Ohře a dostalo se až k Vltavě, došlo tedy nejspíše i k hradu Pšovskému, který neposkytoval pro veliký počet vojska nepřátelského dostatečné ochrany a proto obyvatelé jeho, pokud se neúčastnili bojů, musili ustoupiti na vzdálenější lépe ohrazený hrad snad Kamenec, který kláde Sedláček na horu jižně od Košátek, východně od Kojovic a západně od Hořeního Slivna. Tentokrát vidíme náčelníky kmenů českých postupovati svorně a společně, zprávy německé tu jmenují pět knížat a to Zuentislana, Witislana, Herimana, Spoitimara, Moyslana a patrně jako náčelník vojska českých kmenů uvádí se Bořivoj — nebo ve zprávě německé Goriwei — jenž byl tak uznán za vůdce jakožto kníže nejsilnějšího kmene Čechů, odkud bylo ostatních pět, jest těžko určití. Obtíž působí jméno třetího,

¹⁾ Sasové sídlili ve Vestfálsku od Emže a Rýna na východ i v Ostfálsku u Labe až k řece Sále kolem Halberstadtu, Brunšviku k Magdeburku a Merseburku.

kteřý má jméno německé. Odpor Čechů spojených se neseťkal s úspěchem, německé vojsko jen „s pomocí Boží“ zvítězilo, ale vojíní čeští byli z části pobiti, z části utonuli ve Vltavě, ostatní se zastavili na pevných hradech, kam se Němci neodvážili, nýbrž poplenivše území vrátili se bez pohromy. Ani tímto vítězstvím Čechy podrobeny nebyly. S nezdarem větším setkala se výprava r. 872 vedená Karlmannem s Arnem Vircburským a Sigehartem, opatem Fuldským. Vojsko jejich plenilo a vraždilo v krajinách, až byli nuceni ustoupiti s velikou obtíží, ztrativše veliký počet bojovníků. Svatopluk zvítězil nad bavorským vojskem na Dunaji, zajal mnoho nepřátel, vyvázl jen Ambrich, biskup Řezenský, s málo původci.

Mělo dojiti k ukončení velkého zápasu mezi sou-sedy. Svatopluk nabídl vyjednávání; zprvu neobdržel od-povědi, teprve zakročením Ludvíka Němce r. 873 smluven byl pokoj a poslové čeští při tom uvězněni. Když po-čátkem roku následujícího potlačen byl odboj Srbů a Suselců, došlo ve Forchheimě v létě k míru. Vyslanec Svatoplukův, kněz Jan z Benátek, zavázal se jménem Svato-plukovým k věrnosti králi franckému, a když tento ho nebude více znepokojovali, zavázal se i k ročnímu po-platku. Podobným asi způsobem upraven byl i poměr Čechů, kteří nyní jsou spojeni s Moravou, jak si sčězuje kronikář německý r. 896, prý násilím odloučení od Ba-vorska, ač o žádném boji s Moravany ničeho není známo a spojení stalo se cestou míru.

V tomto roce asi 14 letá Lidmila, proživši i hrůzy války a blízké bitvy, seznámila se s knížetem Českým Bořivojem a stala se jeho manželkou, když se přidržíme údajů jejího životopisce s hledem na stáří jejich synů. Poměrně mladistvý věk nevěsty nepřekvapuje. V nejstar-ším právu moravském dospívalo děvče vyšších stavů ve 14. roce, hoch v 16.; mezi poddanými o 2 léta později, protože šlo o těžší práci. Možno, že tanulo Bořivojovi na mysli, počítáme-li dle legendy (PDČ. I, 123) staro-slovanské, tehdy 21 letému, připoutati ku kmenu českému do té doby nespojený kmen Pšovanů, nebo jak by ze zminky téže legendy vysvítalo, kmene Srbů, kteří od hradu obdrželi jméno, blízkost Chorvatů by tomu jen nasvěd-čovala. Sňatek tento stal se výkupem, jímž otec její Sla-

víbor postoupil svá práva nad dcerou, ženichu Bořivojovi, který zaplatil svému tchánu věno za to, že mohl vésti nevěstu do svého domu (nyní věno má význam opačný); nevěsta obdržela výbavu — roucho. Bořivoj se o nevěstu ucházel a učinil úmluvu s rodiči, načež byla vložena ruka Lidmily do ruky ženichovy, nevěsta zahalena závojem, uvedena do domu ženichova, uvítána medem a chlebem, při tom pohazována zrním a plodinami, obcházela třikrát kolem krbu nebo stolu, klaníc se domácím bůžkům, jimž obětovala; byla posazena na obrácenou kůži zvířecí se srstí vzhůru, načež rozdílen byl svatební koláč a následovala hostina.

Svatba provázena byla veselím družiny. To byly asi hlavní části slavnosti svatební v době pohanské, k nimž přistupovaly i vzájemné dárky (prsteny, jablka). Takovým způsobem opustila Lidmila rodný dům a vstoupila do Bořivojova nejspíše na hradě Pražském, zůstávajíc ještě pohankou.

Staré prameny dějepisné vypravují, že mezi Čechy ještě o mnoho později panovalo mnohoženství. Tak Kosmas (PDC. II, 53): „Neb toho času, jak se komu líbilo, dvě neb tři manželky míti volno bylo, aniž bylo muži nepravé vzíti manželku druhého, neb manželce zasnoubiti se s mužem jiné ženy“. Také v životě sv. Vojtěcha (t. I. 244) se říká, že první a hlavní příčinou, proč svatý Vojtěch odcházel z Čech, bylo mnohoženství a jinde (t. I, 275) se praví, že lid byl tvrdošijný, hovíce náruživostem brali ženy z příbuzenstva pokrevního a beze všeho zákona živi jsouce trvali v mnohoženství. Zjev tento asi nebyl všeobecný, a také slova Kosmova (t. II, 6) a Dalimilova (III, 8), že žili po způsobu zvířat, jest rozuměti s mnohým omezením. Ostatně tento výrok vzat jest nejspíše ze sv. Ambrože (výklad na 2. hlavu evangelia sv. Lukáše) o narození Kristově a pastýřích t. j. apoštoloch bdících, aby stáda pohanů, po způsobu zvířat před tím život trávící, do ohrady Páně shromáždili. Ovšem u bohatších nebylo mnohoženství neobyčejné, jak čteme i o Slavníkovi, praotci známého rodu¹⁾

¹⁾ Nam dum zelat zelo castitatis (Střezislava), dum fit familiaris famula orationis, dat viro (Slavník) occasionem peccandi non cum una, sed cum feminarum turba.

(t. I, 266). Mnohoženství bylo vždy zakázáno učením křesťanským a pak zákonem zemským výslovně r. 1039. Tím větší chválu zasluhuje kníže Bořivoj, že žádná zpráva se nezmiňuje o více ženách mimo sv. Lidmilu a to i v době, kdy ještě byl pohanem.

Za to veškeré prameny chválí cudnost a věrnost manželskou u slovanských žen, které „jsou cudné nade všednu přirozenost“ a „nade vše počestnější“; také sv. Bonifác dí, že Slované „velice horlivě zachovávají vespolnou lásku manželskou, že žena po smrti svého muže zpěčuje se zůstatí na živu“, z čehož souditi jest na vyšší mravní nazírání i u pohanů, a vědomí, že ve věrnosti vzájemné je něco vyššího a krásnějšího. Žena znamenala v slovanské rodině více než pouhou pracovníci a opatrovníci dětí, dovedla se časem i náležitě uplatniti (Niederle). Tak můžeme sobě představití Lidmilu i v době pohanského jejího života.

II. Křest Bořivojův.

Ne dlouho po sňatku svém odešel Bořivoj ku králi Svatoplukovi na Moravu, kde chtěl nejen navštívití svou sestru královnu, byla-li to jeho sestra, nýbrž i sjednati jasně otázky týkající se poměru českého kmene a jeho spojenců s mocným vládcem, který dovedl za určitých podmínek výše uvedených získati si klidu a pokoje před rozpínavou politikou říše francké. Cesta vedla ovšem do hlavního města Svatoplukova, které dle Dalimila (PČ III, 48) slulo Velehrad. Nemilou okolností pro nás jest, že neznáme určitě místa, kde tento velký hrad ležel. Vicenc Brandl ovšem snažil se dokázati, že Velehrad stával tam, kde je nyní Staré Město u Uherského Hradiště tedy nedaleko, asi hodinu od nynějšího Velehradu. Bretholz klade tento hrad velice dobře opevněný do Děvic, kde Jihlavka vtéká do Dyje, tam poblíž stával hrad Strachotín. Ale nověji J. L. Červinka zjistil, že ani u Uherského Hradiště ani u Děvic není památek po velké osadě a vět-

ších opevněních a vrací se k názoru staršímu (Palacký), že Velehrad hledati jest nad vtokem Moravy do Dunaje, kde se na straně nyní uherské vypíná dosti srázně vrch Děvin; tam jsou skutečně stopy starého opevnění, valů pevnostních. Názoru tomuto je však na odpor okolnost, že by hrad tento stával právě na hranicích země Moravské, byla-li již za Rostislava rozšířena až k Dunaji, ač místo takové, třeba nebylo ve středu země, polohou by se velice dobře hodilo zvláště pro snadnou cestu vodní, jako Řezno v Bavorsku. Také všechny skoro vpády proti Moravanům daly se podél Dunaje, což by svědčilo o tom, že střed veškeré moci knížete Moravského nalézal se snad i mimo hranici nynějšího markrabství ovšem v porůčí Moravy. Není vyloučeno, že na konci století devátého pro vpády Maďarů byli Moravané nuceni přeložiti své hlavní středisko na sever k Starému Městu u Uherského Hradiště, čímž byl dán podklad pro názor nyní na Moravě rozšířený o Velehradu nynějším. Snad se podaří dalšímu badání zjistiti středisko říše Moravské za Svatopluka přesněji a beze vší pochybnosti.

Bořivoj věděl již ze zpráv dřívějších, že poměry říše Moravské jsou jiné než v Čechách zvláště co se týče náboženství. Slyšel, že kníže Rostislav, chtěje odnítí vladářům německým záminku k bojům za příčinou šíření křesťanství a chtěje osamostatniti se tak od západu, obdržel již r. 863 na svou žádost věrozvěsty z Cařihradu, Konstantina, kněze a filosofa, a bratra jeho řeholníka Methoděje, kteří hlásali učení lásky dle příkazu Spasitele světa, Ježíše Krista, a zároveň zaváděli úctu a službu Boží křesťanskou, při níž užívali, ne jako Němci jazyka latinského, nýbrž slovanského, pro který se hodily zvláštní písmeny a značky Konstantinem sestavené, jimiž psali knihy posvátné. Slyšel, kterak hlava křesťanů, papež Římský, povolal oba bratry do Říma, kde Konstantin, změniv své jméno v Cyrill, zemřel 14. února 869 a bratr jeho Methoděj se vrátil na Moravu jako hlava křesťanů slovanských v říši Rostislavově a v západních Uhrách (Pannonii), kde vládl kníže Kocel. Toto ustanovení papežské způsobilo mocný odpor biskupů německých, arcibiskupa Solnohradského, který si činil nároky na západní Uhry až k řece Litavě, a biskupa Pasovského, který považoval

opět krajinu kolem Dunaje až do Uher za část své diecése. Sepsali list obranný k papeži, ale zároveň vystoupili násilně proti sv. Methodějovi, kterého v roce 870 zajali a postavili před svůj soud úplně neoprávněně, protože jako biskup podléhal sv. Methoděj pouze soudu Stolice papežské. Na soudě vytýkali sv. Methodějovi, že se vtírá do jejich diecése, ač byl poslán papežem a němečtí biskupové neměli na ona území žádné listiny papežské, ano tito dali se strhnouti i k násilnostem, sv. Methoděje poličkovali a biskup Pasovský Hermanrich chtěl ho udeřit koňským bičikem, jak nám známo jest z listu papeže Jana VIII. Král Svatopluk tomuto soudu přítomný okřikoval rozhněvané biskupy, aby Methoděje nesužovali. Biskupové němečtí konečně odvěkli sv. Methoděje do zajetí a věznili ho přes tři léta na různých místech, vláčejíce ho ve sněhu a mrazu. Konečně podařilo se sv. Methodějovi dovolati se práva u papeže Jana VIII., který biskupy německé potrestal, Adalwin Solnohradský musil uvésti svatého Methoděje do jeho diecése k lidu slovanskému. Tuším, že tyto zprávy knížete Bořivoje naplnily myšlenkami, které snad při počátku cesty nebyly obmyšleny. Viděl a přesvědčoval se, kterak četný lid říše moravské odstoupil od pohanství svých předků a s přesvědčením se klaněl Bohu křesťanskému, uctíval znamení sv. kříže, jež v Čechách vidáno bylo dotud pouze u těch, kteří chtěli mocí vojenskou podrobiti si kmeny české a jen pro tuto příčinu byl obyvatelstvem Čech kříž nenáviděn. Bořivoj pozoroval, kterak i Svatopluk a jeho předchůdce strýc Rostislav přijali a vyznávali učení Kristovo, ano kterak Rostislav požádal v Cařihradě o věrozvěsty slovanského jazyka znalé, aby lid jim rozuměl a se srdcem se přiklonil k víře pravé a zároveň, aby odňal vladařům říše franské záminku ku vpádům do území slovanských. Methoděj se Bořivojovi jevil jako mučeník, který jistě jen za věc pravdivou trpěl a tak se srdce knížete Českého počalo nakloňovati novému učení křesťanskému. Poslední podnět k obrácení se na víru křesťanskou vypravuje legenda takto (PDČ. I, 202 a Pekař 92—93):

„Bořivoj stkvěje se květem vynikající krásy a výborného mládí, jednou za jistou záležitostí svojí a lidu sobě svěřeného přišel k svému vévodovi čili králi Moravskému

ABECEDA

Hlaholská bulh. chorv.	Hodnota číselná	Kyrillská	Hodnota číselná	Zvuk
ⵏ ⵏ	1	а	1	a
ⵐ ⵐ	2	б	—	b
ⵑ ⵑ	3	в	2	v
ⵒ ⵒ	4	г	3	g
ⵓ ⵓ	5	д	4	d
ⵔ ⵔ	6	е	5	e
ⵕ ⵕ	7	ж	—	ž
ⵖ ⵖ	8	ѕ	6	dz
ⵗ ⵗ	9	з	7	z
ⵘ ⵘ	10	и	8	i
ⵙ ⵙ	20	і	10	—
ⵚ ⵚ	30	—	—	ǰ, j
ⵛ ⵛ	40	к	20	k
ⵜ ⵜ	50	л	30	l
ⵝ ⵝ	60	м	40	m
ⵞ ⵞ	70	н	50	n
ⵟ ⵟ	80	о	70	o
ⵠ ⵠ	90	п	80	p
ⵡ ⵡ	100	р	100	r
ⵢ ⵢ	200	с	200	s
ⵣ ⵣ	300	т	300	t
ⵤ ⵤ	400	у	400	u

ABECEDA

Hlaholská bulh. chorv.		Hodnota číselná	Kyrillská	Hodnota číselná	Zvuk
Ф	Ф	500	Ф	500	f
Ъ	Ъ	600	Х	600	h
Ѡ	Ѡ	700	У	800	o
Ѣ	Ѣ	800	Ѣ	—	št (č, šč)
Ѥ	Ѥ	900	Ц	900	c
Ѧ	Ѧ	1000	Ч	90	č
Ш	Ш	—	Ш	—	š
Ѡ, ѡ	Ѡ, ѡ	—	Ѡ, ѡ	—	a (á)
—	—	—	Ѣ, ѣ, Ѥ	—	y
Ѧ	Ѧ	—	Ѧ	—	č, ja
Ѩ	Ѩ	—	Ѩ	—	ju
—	—	—	Ѥ	—	ja
—	—	—	Ѧ	—	je
Ѡ, ѡ	Ѡ, ѡ	—	Ѡ, ѡ	—	e, je
Ѣ, ѣ	Ѣ, ѣ	—	Ѣ, ѣ	—	a, ja
—	—	—	Ѧ	60	ks
—	—	—	Ѩ	700	ps
—	—	—	Ѡ	9	th
Ѣ	Ѣ	—	Ѣ	400	y

Svatoplukovi, od něhož byl dobrotivě přijat a pozván zároveň s ostatními k hostině. Nebylo mu ovšem dáno místo, na něž by usedl, mezi křesťany, nýbrž po zvyku pohanském bylo mu naznačeno, usednouti před stolem na podlaze. Biskup Methoděj, maje soustrast s tímto příkořím, řekl prý Bořivojovi: „Běda, že ty, jsa takovým a tak velikým, se nestydíš odstrčenu býti ze sedadel knížecích, ač sám od plének jsi vévodou, nýbrž spíše volíš pro ohavnou modloslužbu s pasáky seděti na zemi?“ On však řekl: „Jaké nebezpečí mi nastává pro tuto věc? Anebo co dobrého mi přinese obřad křesťanský?“ Biskup Methoděj odpověděl: „Odřekneš-li se model a zlých duchů, kteří v nich sídlí, staneš se pánem pánů svých a všichni nepřátelé tvoji budou podrobeni tvému panství i potomstvo tvé denně bude rozmnožováno jako veliká řeka, do níž vlévají se vlny různých potoků“. „Je-li tomu tak“, odpověděl Bořivoj, „proč odkládati křtem?“ „Není příčiny prodlévati“, řekl biskup, „pouze budiž hotov celým srdcem věřiti v Boha Otce všemohoucího a jeho jednorozeného Pána našeho Ježíše Krista a v Ducha sv., jenž všechny věřící osvětluje, ne pouze z důvodu světského prospěchu, nýbrž i proto, abys dosáhl spásy své duše a získal palmu slávy věčné a spolu se stal účastným obcování svatých v nevýslovné jejich radosti“. Tímto a podobným přívětivým napomináním rozpálila se mysl mladého muže a horoucně toužila dosíci milosti křtu, a aby se neodkládalo, se všemi svými průvodci na zemi u nohou biskupových snažně žádali. Zkrátka na zítří ráno vévodu s třiceti jinými, kteří s ním přišli, Methoděj poučil (o člácích víry); když vykonali dle předpisu postní bohoslužbu, obnovil je svatou vodou křestní“.

Zpráva tato legendy¹⁾ Kristiánovy zasluhuje podrobnějšího rozboru. Křest knížete Bořivoje byl dle tohoto líčení vykonán v jeho mládí. A skutečně přihlédneme-li k legendě staroslovanské (PDC. I, 123), že zemřel ve věku 36 let, a klademe-li smrt jeho do r. 889 nebo 890, pak by jeho narození spadalo do r. 853 nebo 854, takže

¹⁾ **Legenda Kristiánova** zvaná byla napsána nejméně ve dvanáctém století, jak bude v části VII. ukázáno. Univ. prof. Dr. Josef Pekař jí klade do století desátého.

r. 874 skutečně byl ještě mlád, ve dvacátém roce svého života, nedlouho po sňatku se sv. Lidmilou.

Další vypravování o hostině a pokoření Bořivojově, jemuž vykázáno bylo místo ne u stolu krále Svatopluka a knížat křesťanských, nýbrž na zemi, bylo Palackým a většinou historiků českých odmítáno z důvodů již Dobrovským uvedených, že podobné pokoření není pravděpodobno, poněvadž by Svatopluk jistě si byl nechtěl popuditi proti sobě dosti mocného vévodu. Vzpomeneme-li však, že nejen církevní předpisy církve¹⁾ latinské, nýbrž i rozhodnutí papeže sv. Mikuláše I. z r. 866 č. 41 dané Bulharům zakazovalo, aby se s pohany křesťané nestýkali²⁾, ano v č. 42³⁾ dotýká se papež i zvláštního zvyku bulharského, že dvořané, ano ani královna, nesměli s králem svým jísti u téhož stolu, ano jídati docela se země. Což dosti dobře shoduje se i se zvykem starých Slovanů, že jídali na zemi, majíce na nejvýš před sebou malé desky, na nichž bylo jídlo položeno a na nichž je zároveň krájeli, jako dosud u Rumunů, a stůl byla malá jídelní deska pro jednotlivce. Není tedy důvodu popírati tuto příhodu, kterou bylo těžko vymysleti ve dvanáctém tím více ve čtrnáctém století, takže i tato část může sloužiti za důkaz velikého stáří legendy, kdy ještě památka oné události byla dosti živá. Vidíme, jak ji znetvořil t. zv. Dalimil nebo spisovatel kroniky Boleslavské (PDC. III, 48), kde líčí Svatopluka, rozkazujícího Boři-

¹⁾ Kdo jest křesťanem, s pohanem ať nejí ani nepije aniž používá jejich nádoby. (Schmitz I, 319.)

²⁾ Aby vzbuzeno bylo svědomí hlavně modloslužebníků, jest se úplně stříci styků s nimi, neboť kdo se s nimi stýká, zdá se, jakoby stýkal se s modlami ano se zlými duchy.

³⁾ Tvrdíte, že král váš sedí-li při jídle jakož zvykem jest na stolici, nikdo s ním nejídá, ani jeho manželka při něm nesedí, kdežto vy opodál něho na stolicích sedíte a na zemi pokrmy požíváte . . . poněvadž to není proti víře, ač se protiví dosti dobrému mravu, ne tak rozkazujete, jako spíše radice, napomínáme, abyste . . . odstranili výšiny zhoľa neužitečné (papež pak uvádí za příklad Krista, kterak jidal s apoštoly).

vojovi za stolem na zemi siesti (seděti) . . .¹⁾), způsobem dosti pokořujícím a ukazujícím, že spisovatel kroniky Boleslavské neměl velikých vědomostí o bůžcích starých Čechů.

Srovnává se rovněž dobře se zprávami, které poukazují na vzájemný poměr knížete Bořivoje se Svatoplukem, když legenda Kristiánova jmenuje Svatopluka vévodou jeho, t. j. Bořivoje, třeba to nebyl ještě poměr odvislosti, do které se dostaly Čechy po smrti tohoto prvního křesťanského knížete, alespoň důstojenstvím a mocí vynikal Svatopluk nad Bořivoje. Rovněž neodporuje tehdejším poměrům jen poměrně kratičké poučení před křtem, které jistě druhého dne bylo prohloubeno, poněvadž křest stal se dle svědectví této legendy Kristiánovy až po skončení předepsaného postu. Kdybychom mohli zcela jistě vykládati slova legendy o slavnosti postní, t. o mši sv. v některý svatvečer, snadno bychom mohli přistoupiti k názoru Hájkem pronesenému, že se křest udál ve svatvečer narození Jana Křtitele, tedy 23. června 874 ve středu. Než slova jsou nejasná a také rok není úplně zajištěn, ač ovšem dosti pravděpodobný, poněvadž mír Forchheimský byl uzavřen později, neboť v červnu 874 byl Ludvik Němec ještě v Itálii jednat se synem svého bratra Lothara, císařem Ludvikem II. a papežem Janem VIII. Také není potřeba pochybovati o počtu třiceti jeho průvodců snad význačnějších, neboť průvod Bořivojův, který se ubíral územím jeho moci přímo nepodrobeným, byl spíše ještě větší.

Popírati křest Bořivojův, od sv. Methoděje na Moravě udělený, jak činí někteří historikové němečtí, jest výsledkem nesprávných předpokladův. Tito nedoceňují především legendy Kristiánovy, majíce ji za slálaninu čtrnáctého století, ač jistě ji nutno klásti nejméně do století dvanáctého, když by nebylo lze potvrditi domněnku

¹⁾ A řka: „Slušie tobě to viesti,
ež ti neslušie pohanu
za roveň býti křesťanu.
Seď se psy, toť jest tvé právo,
ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že nelbáš na tvorcě svého,
jmaje za bůh výra ušatého.“

prof. Pekaře, který klade ji do století desátého. Pochybovatí o správnosti podstaty údaje u Kosmy (PDČ. II, 18), ač udává rok nesprávný totiž 894 (t. str. 27), nejsmeo právně, neboť Kosmas je jistě dobrým svědkem ústního podání čili tradice v Čechách dochované, jak sám dosvědčuje, rozeznáváje nezaručené od hodnověrného, říká : nyní se k vyličení toho pamětihodného, co pravá hodnověrných zpráva připomíná, pero naše jakkoliv tupé, však pobožně brousí (PDČ. II, 26). Ústním podáním bývá sice často rozmnožena a okrášlena podstata věci, ale tím ještě nikdo není oprávněn takové zprávě upíratí veškerou cenu pramene historického.

Jest to jistě překvapujícím zjevem u Kosmy, že přemohl svou zjevnou nechuť k obřadu řeckoslovanskému, o němž se nezmiňuje nejen v době sv. Václava, ale ani v době kláštera Sázavského, jen ho uváděje jako zakázaný v listině papežské k r. 968 o zřízení biskupství Pražského. A zde přece uvádí výslovně : „Hostivit pak zplodil Bořivoje, který první z knížat pokřtěn jest od ctihodného Methoděje, biskupa na Moravě“. (II, 18.) Nezapomínejme také, že Kosmas mezi doklady pro své tvrzení uvádí listiny nebo spisy privilegium kostela (nyní bychom řekli církve) moravského, epilog téže země moravské a země české, které se nám bohužel nezachovaly, alespoň dosud nebyly zjištěny. Bylo by s podivem, kdyby v Čechách nebo v Praze nebyli věděli, kdo byl prvním křesťanským knížetem v Čechách, i kdyby to nebylo bývalo zapsáno v listinách, jichž se Kosmas dovolává.

Jest to tradice alespoň, Kosmou zapsaná, kostela Pražského, kde byl Kosmas kanovníkem i letopisy české (PDČ. II, 380), které podávají řadu biskupů pražských, také mají zprávu o křtu Bořivojově, udělení od svatého Methoděje ; jest to tradice rodu královského, jak to dosvědčují breviáře abatyšy Kunhuty, princezny královské na počátku století čtrnáctého, kde se výslovně čte : zemřel Bořivoj, první kníže křesťanský ; jest to dosvědčeno i legendou moravskou (PDČ. I, 106), ač se zde čte, že Svatopluk posadil Bořivoje pod stolem svým k pohrdání jeho nevěrou.

✱ Prameny německé se ovšem o křtu Bořivojově nezmiňují, ale ony neuvádějí také ani jméno sv. Methoděje,

nehledíme-li k listu stížnému biskupů německých, všimají si více záležitostí válečných a pak se zpráva taková dobře nehodila, protože nebyla ve prospěch rozpinavé říše východofranské. Jim nezáleželo, byl-li Bořivoj v Čechách křesťanem nebo nikoliv, jako nezapsaly ani křest Svytlahněva, syna Bořivojova. Jest neoprávněno dovolávat se homiliáře opatovického, že tam není žádné zmínky o sv. Cyrillu a Methoději, neboť sbírka ta, ač obsahuje některé řeči českého původu, je sbírkou úplně soukromou a nemůže ve svém celku nynějším býti připisována biskupu Pražskému, jak se každý, kdo pozorně prohlédne rukopis, může přesvědčiti, poněvadž vydání tištěné na mnoze je neúplné. Nesmíme zapomínati, že poslední knihy slovansky psané důkladně zničeny byly i v klášteře Sázavském r. 1097¹⁾ a rovněž i archiv biskupa Pražského pohromu utrpěl za sporů mezi biskupem Ondřejem a králem Přemyslem Otokarem I. Než i při chudobě pramenů můžeme říci, že názor historiků českých, kteří zprávu o křtu Bořivoje od sv. Methoděje mají za pravou, jest nestrannější a lépe doložen než domněnka opačná, která někdy přeceňuje zprávy annalistů německých a snižuje dosah zpráv původu slovanského.

Nedávajíce se mástí upřílišenou kritikou a majíce křest Bořivoji sv. Methodějem udělený, za skutečnou událost historickou, nemusíme se ani odříkati další s ní souvislé, že totiž sv. Methoděj vyučiv Bořivoje víře úplněji, mnohými dary obohaceného propustil domů, přidav jemu kněze ctihodného života jménem Kajcha. Kterí vrátivše se do vlasí, na hradě zvaném (Levý) Hradec usadili kněze řečeného a založili kostel ku cti sv. Klimenta, papeže a mučeníka . . . (PDČ. I, 203).

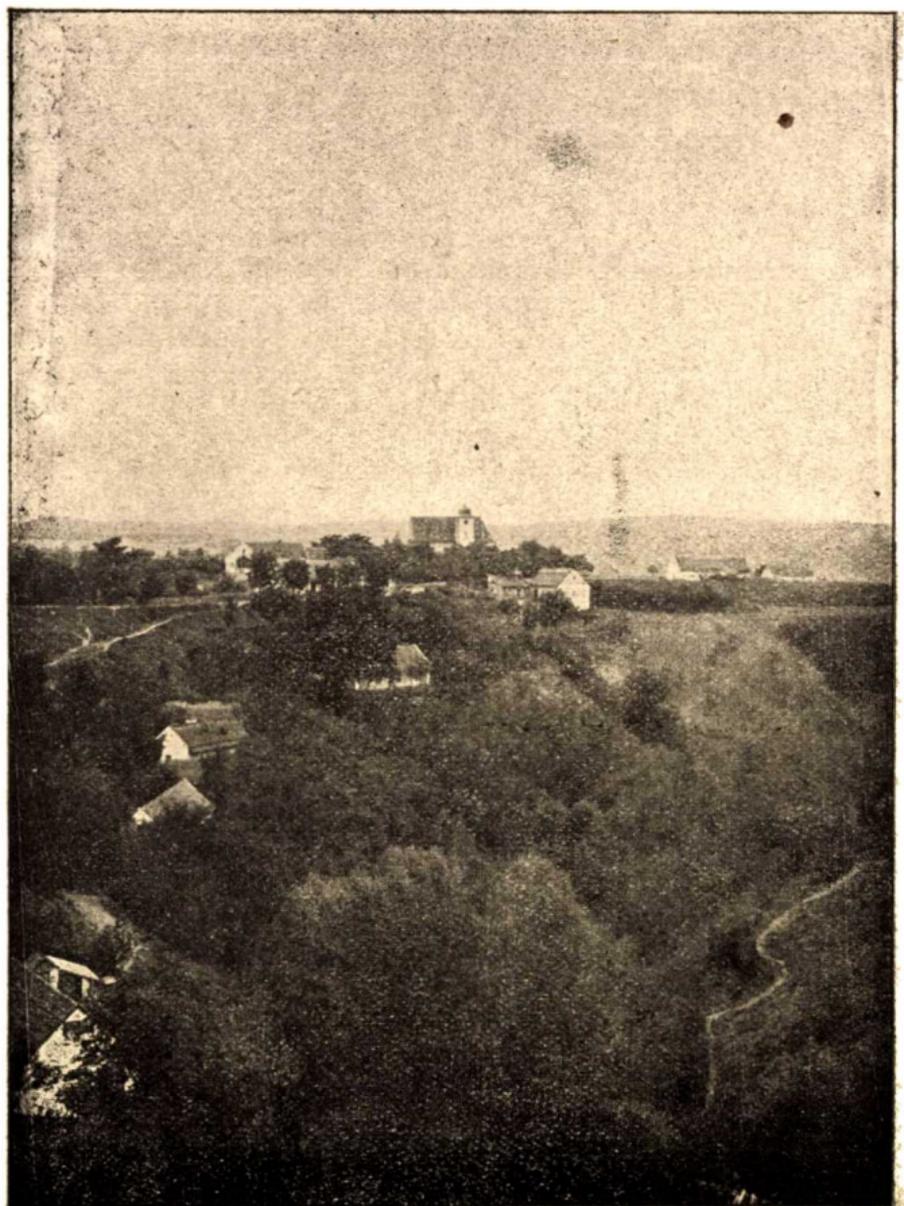

¹⁾ PDČ. II, 290: „a knihy jazyka jejich, byvše dokonce zkaženy a rozházeny, nikdy více v témž místě říkány nebudou.“

III. Na Levém Hradci.

Levý Hradec stával na ostrohu nánorní planiny, nyní k obci Žalovu náležející, přifařené k Roztokám, na levém břehu Vltavy. Tamní kostel vzdálen jest 9 km vzdušné čáry od chrámu sv. Víta v Praze. Ostrožna ona souvisí na západní straně s plání, na niž se vypíná vrch Řivnáč, a oddělena jest od ní jednak převlakou, od stanice Žalov k příčnému údolí sahající, kde počínalo předhradí, a pak opět příčným úvalem je rovina zúžena, poskytujíc tudy příchod k vlastnímu hradišti. Ostrožna obrácena je čelem k Vltavě, kde spadá příkrou skalou, také obě boční straně spadají srážně do úžlabin. Na západní straně, kde ostrožna souvisí s plání, zbudován byl z hlíny a kamene do oblouku prohnutý val ve směru příčného úvalu. Pod hřebenem valu nalezen byl po celé délce valu kámen na sucho kladený. V místech pak kde končí pobočné údolí při jižní straně hradiště, viděti lze hluboký příkop se zbytky předního valu, který obepínal předhradí až k údolí při severní straně. Na hradě nalezl prof. Pič podezdívku knížecího paláce s vyleštěnou podlahou hlíněnou v síni 20 m dlouhé a 8·30 m široké. Hradiště toto poskytovalo velice dobrou ochranu a proto bylo záhy obydleno, jak dokazují nálezy v jamách s nádobami dob starších a jak dosvědčuje i zpráva Kosmova (PDC. II, 19), kterak se kmen český uchýlil na tento hrádek za úporného a mocného vpádu vévody lučanského Vlastislava v době Neklanově, kdy došlo k rozhodné bitvě mezi oběma kmeny u Turska, pouze 4·5 km od Levého Hradce na severozápad vzdáleného. V boji sice padl udatný Tyr, jenž tam byl pohřben, ale Čechové zvítězili a podrobili si kmen Lučanů, takže jejich moc na severozápadě Čech byla rozšířena již za předka Bořivojova.

V době, kdy kníže Bořivoj se nalézal na Moravě návštěvou, zůstala sv. Lidmila na některém hradě buď v Praze nebo na Levém Hradci, který proslul svou bezpečností. Jistoty ovšem nemáme, ač by nebezpečí výpravy německé třeba v nepřítomnosti krále Ludvika Němce ne-

Kostel sv. Klimenta na Levém Hradci (Žalov od jihu).

bylo vyloučeno. Jest přirozeno s jakou dychtivostí očekávala mladá kněžna svého manžela a jak naslouchala všem těm novinám, zvláště obrat v přesvědčení náboženském u Bořivoje ji překvapil. Ale líčení jejího manžela a zvláště rozmluvy s přibylým knězem Kajchem působily, podporovány milostí Boží, i v srdci kněžny české rychlou a přece srdečnou přichylnost k učení kříže, jež hlásá lásku ku každému bližnímu a odstraňuje, správně pochopeno, veškerou nenávisť a nepřátelství. Jak asi naslouchala vypravování o narození chudičského Syna Božího, o jeho láskyplné činnosti, o jeho strastech a hrozném mučení i potupné smrti. Jak asi plesalo její srdce, když zvéděla o jeho slavném z mrtvých vstání a kterak na nebe vstoupil, ustanoviv dříve Církev svou na zemi, obohativ ji svátosími a postarav se tak o veškerá pokolení budoucí. Jistě i vroucně vylíčený obraz Bohorodičky, Panny Marie, která tak mocně působí na srdce křesťanské a především na srdce žen, byl spolu s jinými důvody mocnou pohnutkou, aby i Lidmila zatoužila srovnati se se svým chotěm v náboženství a tak přijala i ona svatý křest, nejspíše od kněze Kajcha.

Jediná legenda či spíše chvalořeč k jeptiškám u sv. Jiří (PDČ. I, 193) má zprávu, že „v krátké době svatý Methoděj přišel do Čech, pokřtil sv. Lidmilu s mnohými, i šířila se víra křesťanská v zemi hrůzy a širé pustoty.“ Pulkava (PDČ. V, 15) udává kolem r. 1374 ve své kronice, podobně i Život sv. Kyrilla, Metudia a sv. Lidmily (Výb. liter. české I (1845) 308, a passionál Olomoucký č. 230, že sv. Lidmila byla pokřtěna sv. Methodějem na Velehradě r. 894 a že po smrti Svatoplukově odešel sv. Methoděj k Bořivojovi do Čech. (t. 16). Poněvadž příchod sv. Methoděje do Čech neize klásti do r. 874 hned po křtu Bořivojově, nelze za to míti, že by i sv. Lidmila byla pokřtěna tímto věrozvěstem. Ojedinělá zpráva je v Životě sv. Václava (Výbor liter. české I, 314, že „Bořivoj a Lidmila v tom městě, ježto Velehrad slove, tu ješto tehdy Moravského arcibiskupství stolec a sláva bieše v kostele sv. Víta (!) od blaženého Metudia oba svatý křest jsta přijala.“ Co se týče příchodu sv. Methoděje a jeho přítomnosti v Čechách, odpovídalo by to úplně zvyklosti ano povinnosti biskupů přesvědčiti se o poměrech nábo-

ženských ve všech částech své diecése, tak že by i ona domněnka později v Čechách šířená, že sv. Methoděj v Čechách byl kázal, byla dosti pravděpodobná. Poněvadž však tato cesta není doložena v legendách starších, nechci domněnku tuto uváděti jako zjištěnou. Nepřítomnost sv. apoštola v Čechách dala by se ovšem vyložití, kdybychom směli, jak prof. Novotný činí, klásti křest Bořivojův do let 882—885, kdy tedy již nezbývalo sv. arcibiskupu více času, aby se osobně přesvědčil o působnosti svého učeníka Kajcha nebo spíše více učeníků-kněží, kteří s Kajchem do Čech přišli a zde učení Kristovo utvrzovali mezi těmi, kteří, v družině Bořivojově se nalézající, byli pokřtěni a ve svých osadách náboženství křesťanské šířili. Ovšem okolnost, že Bořivoj byl knížetem pouze části Čech a družina jeho asi v téže části osedlá byla, může přispěti k výkladu, že křesťanství jen pomalu se v zemi naší šířilo a proto ani nemohlo býti pomýšleno na to, aby ve vlasti naší bylo zřízeno zvláštní biskupství, čehož by jistě sv. Methoděj nebyl opomenul, kdyby nebylo scházelo nutných předpokladů k ustanovení biskupa v zemi tak rozsáhlé.

Údaj legendy (PDČ. I, 203), že první kostel křesťanský vysvěcen byl na Levém Hradci, ukazuje k tomu, že Bořivoj, vědom jsa odporu veliké většiny svého kmene proti náboženství křesťanskému, uchýlil se na tento opevněný hrád, kde si byl jist věrností sobě oddaných, mezi nimiž snad i velká část družiny, na Moravě pokřtěná, byla horlivou missionářkou evangelia Spasitelova. Tak se stalo, že na Levém Hradci byl postaven chrám ku cti sv. Klimenta, papeže a mučeníka, který kolem r. 100 za Trajana byl umčen na východě a jehož ostatky na ostrově Krymu nalezené, byl sv. Methoděj a Cyrill donesl do Říma, kde byly uloženy ve starém chrámě téhož světce v ulici, od amfiteatru Flaviovců (kolosseum) k Lateránu vedoucí. Starší spisy svedeny nesprávnou chronologií, udáním času, tvrdí, že sv. Cyrill a Methoděj nesli při své cestě naší vlasti tyto sv. ostatky s sebou, než tvrzení toto není možno doložití staršími doklady z legend ani ze zápisů, proto nelze více něco podobného tvrditi. Sv. Cyrill zemřel již 14. února 869, tedy v Čechách o jeho působnosti mluvíti nelze.

Úcta sv. Klimenta a chrámy k jeho počtě zasvěcené jsou považovány za stopy činnosti učeníků sv. Methoděje a za doklady, že křesťanství do vlasti naší se dostalo z východu, věrozvěsty moravskými tam hlásané. Není příčiny, proč bychom tuto domněnku odmítali jako nepravou nebo neoprávněnou, když vidíme, kterak na západ od naší vlasti, kde působili kněží němečtí, jméno sv. Klimenta se nevyskytuje, tak v diecési Vircburské se ozývá jméno Spasitele při kostelu sv. Kiliána, P. Marie (tříkrát), sv. Michala, sv. Jana Křtitele (3), sv. Petra (2), sv. Ondřeje, sv. Martina (13) a sv. Remigia (3), v diecési Řezenské se ozývá ještě jméno sv. Emmerama (Jimrama), Jiří, Benedikta. V Pannonii vidíme kostely P. Marie, sv. Jana Křtitele, Hadriana, Jana evangelisty, Ruperta, Petra ap. (3), Pavla, Michala, Markéty, Vavřince, Štěpána. Úcta sv. Klimenta je tedy význačna pro krajiny slovanské, jak Hermenegild Jireček (Sborník Velehrad. I, 20), (PAM. 14,341) ukázal, jmenuje v Čechách kostely sv. Klimenta v Litomyšli, Hradci Kralové, Dobřenicích, Sadské, na Vyšehradě, na Opyši, v Podhradí Pražském, v Boleslavi Staré, Bubnech, Odoleně Vodě, Chlumčanech (Citoliby), Chrzíni (Budyň), Murech v Ohři samota St. Klemen, v Hradišti nad Sázavou u Poříčí, Mirovicích (kde stával starý hrad Božen), Práchni (Horaždovice) a na Moravě v Osvětimanech a v Lipůvce (kostelík zašlý), jako v Čechách u Kouřimi a na Lštěni nad Sázavou. Třeba nebylo možno klásti všechny kostely do doby sv. Methoděje anebo spíše jeho učeníků, přece u mnohých se starý základ osvědčí a tím i doklady pro činnost slovanských kněží rozmnoží.

Levý Hradec, kde povstala první křesťanská osada (ubi christianitas incepta est, čteme v listině únětické (RBM. I, 98, CDB. I, 130) z r. 1132, na níž se kníže Soběslav podepisuje jako devatenácté kníže křesťanské v Čechách (PDČ. II, 769) a tedy určitě považuje Bořivoje za knížete křesťanského, byl ozdoben první svatyní katolickou. Obecně se tvrdívá, že stavba tato byla budovou okrouhlou, jako nalézáme dosud takovou stavbu na Budči a na četných místech v Čechách. Alespoň Pešina z Čechorodu viděl ještě její základy (Phosphorus septicornis 120), než byla přestavěna r. 1684 v nynější kostelík podoby barokní.

Jisto je, že okrouhlé kostelíky v Čechách velice oblíbené zakládány byly v době prvního křesťanství a nikoliv tak pozdě jako v zemi rakouských (Dolní Rakousích, Štýrsku, Korutanech, Tyrolsku), kde většinou postaveny byly jako hrobky (Karner od středolatinského *carinarium*, kde se ukládaly kosti a těla zemřelých) působením křížáků v podobě chrámu Božího hrobu v Jerusalemě, jak to jejich poloha a užití dokazuje. Okrouhlé stavby v Čechách jsou rannější, různí se od oněch i svým provedením a ozdobou, jsou to, nebo byly kostely farní. Ale přece se mi zdá, že nelze první rotundu klášti hned do počátku křesťanství v Čechách, poněvadž stavba na maltu, nazývaná Kosmou dílo římské (opere romano II, 32), uvádí se teprve v době Boleslava nebo sv. Václava, který také dle téhož svědka (t. 92) dal postavit na hradě Pražském chrám sv. Víta ne příliš veliký a nemohoucí pojmuti lid scházející se k slavnostem a to chrám k podobnosti chrámu římského okrouhlý“. Obyčejně bývá uváděn jako vzor chrám P. Marie mučeničků čilý klassický Pantheon, avšak zdá se mi, že spíše umělec tu napodobil spíše stavbu hrobní kaple sv. Konstancie na silnici nomenstské u Říma, které se v té době užívalo jako kostela. Tato má tři apsidy, ovšem že její střední část zvýšená spočívá na dvojítech sloupech. Ale také rotunda sv. Víta na hradě Pražském, pokud ze zachovaných zbytků u pův. dní kaple sv. Václava lze souditi, měla průměr vnitřní větší než 11 m, což bylo rozpětí, které tenkrát nedovedli překlenouti. Podobné rotundy u sv. Petra ve Vatikáně sv. Petronilly (PDČ. I, 38) a sv. Ondřeje nemohly býti vzorem, protože neměly ani apsid a obsahovaly řadu čtyřhranných výklenků pro rakve. Rotunda sv. Víta s věžičkou (lucernou), na pilířích spočívající, stala se pak vzorem pro ostatní kostely v Čechách, které byly nově postaveny nebo obnoveny skoro veškeré stavby chrámové z dob Bořivoje a jeho synů. Alespoň nyní se přijímá domněnka, že kostelík sv. Jiří na hradě Pražském postavený Vratislavem, tedy asi o 40 let později, byl původně pouze dřevěný a teprve později ustoupil stavbě zděné z kamene na maltu. O něco pozdější než do doby Bořivojovy spadající, stavby kamenné v Čechách by dosti dobře odpovídaly snaze

v Němcích se vyskytující, opevnili co nejvíce měst a hradbami zděnými proti vpádům divokých Maďarů do krajin oněch, jak se stalo na př. v Augšpurku, kde strženy byly hradby dřevěné a postaveny pevné zdi. Ovšem je pravda, že kostely již dříve v jiných krajinách byly zděné tak na př. v sídle Přiviny, knížete Pannonského, v Blatném hradě (Szalavár) již 24. ledna 850 vysvětil Liutpram, arcibiskup Solnohradský, kostel ku počtě P. Marie a později ku stavbě dvou nových kostelů poslal tam zedníky, tesaře, kováře a malíře. Ale zde šlo o basiliky podélné, obdélníkové budovy chrámové.

Vzor rotund či staveb okrouhlých hledají někteří v stavbách byzantských zvl. sv. Jiří v Soluni, která však je bohatěji rozčleněna, takže by šlo pak o veliké zjednodušení původního vzoru, jiní vidí vzor ve strážných věžích římského vojska v poříčí Dunaje, ale tyto jsouce opatřeny cimbuřím a rovnou střechou, uvnitř obsahují obydlí a skladiště posádky, tedy spíše jest hledati vzor rotund v Itálii nebo jak Kosma udává v Římě samém a to by ukazovalo snad lépe na doby sv. Václava, ač ovšem vzor tento mohl býti nápodoben již od učeníků sv. Methoděje, kteří s ním byli v Římě a dosáhli svěcení. V hlavním městě říve Moravské byl veliký chrám stoliční Boží Rodičky, kde pochován byl sv. Methoděj, tedy stavba nejspíše obdélníková, basilikální. Na Levém Hradci povstal tedy první historický v Čechách dosvědčený chrám a pomalu zakládány podobné svatyně i na jiných místech v naší vlasti, neboť, jak praví staroslovanská legenda (PDČ. I, 123), Bořivoj a sv. Lidmila vystavěli chrámy a shromáždili kněze; chrámy Páně sv. Lidmila obohatila různými dary zlatými a stříbrnými, ne, jak někteří činivali z lupy a majetku chudých, nýbrž z majetku sobě Bohem uděleného (t. 205). Tak povstal i chrám Matky Boží, Bořivojem na hradě Pražském postavený, na místě asi nynější dvorské kaple na druhém nádvoří hradu Pražského, jež vystavěl podle vypravování legendy (t. 204) pro slib učiněný ve vyhnanství, uvede-li jej Pán se ctí nazpět domů, že vystaví chrám podlouhlý (basilicam) ku cti blahoslavené Rodičky Boží a Marie vždy Panny; navrátiv se, bez meškání slibu svému dostáti hleděl v samém hradě Pražském. Hájek a následovníci jeho, rozumějice

slovem civitas (hrad a ne měš' o) osadu městskou dole u Vltavy založenou, domnívali se, že tu jde o drám P. Marie před Týnem, ovšem mylně. Starého města Pražského ještě nebylo a ještě Dalimil (PDČ. III, 49): „Prvý kostel v Hradci postaví, svatému Klimentu jej oslaví; druhý svatě Márie na Prazě ot velikých vrat inhd na drážě.“ Bořivoj jest první zakladatel míst svatých a shromažďovatel kněží a závodčí náboženství, tenkrátě jen malinko rozšířeného (t. I, 204).

Do počáteční doby křesťanství v Čechách dobře zapadá událost touže legendou nám (t. 203) dochovaná, kterak proti knížeti Bořivojovi povstal celý kmen český z návodu ďábla až k sběsilosti, že prý zanechal oteckých zvyků a přidržel se nového a neslýchaného zákona křesťanův. I zdvihli se jednomyslně proti Bořivojovi a hleděli jej vyhnati ze země ano i zavraždití ho usilovali, což tento seznav, sám se od nich vzdálil a vrátil se zpět na Moravu ke králi Svatoplukovi a biskupovi Methodějovi. Vzbouřivší se Čechové povolali si na trůn jakéhosi Stojmíra, který jsa rodu vynikajícího, legenda ho nazývá vévodou, dlel ve vyhnanství v Německu; delším pobytem v cizině odvykl úplně řeči české, že Čechové nerozuměli řeči jeho a on opět nerozuměl jim. To způsobilo obrat u vzbouřenců, kteří sami na sebe žalovali, že jednali nemoudře, kdežto dosti četná řada věrných stoupenců vyhnaného Bořivoje uchlácholila poněkud nakvašené myslí a došlo konečně k poradě mimo hrad Pražský. Odpůrcové Bořivojovi dostavili se, tajně poschovávajíce zbraň pod oděvem, zamýšleliť porubali stoupence vyhnaného knížete, ale tito dozvěděvše se o úmyslu svých protivníků také se opatřili zbraní a, když dáno bolo znamení k přepadnutí mezi protivníky, sami povstavše odpůrce Bořivojovy zahnali na útěk a Stojmíra opět ze země vyhnali. I pospíšili na Moravu a přivedli zpět Bořivoje na stolec jeho předkův.

Dobrovský a po něm i jiní měli za to, že zde legenda nevhodně napodobuje vypravování Dalimilovo (PDČ. III, 172) o Stanimíru v době Bedřicha, syna krále Vladislava, kde jde o podnět národnostní místo náboženského a užívá se onoho znamení: „Proměňme se“, jako v legendě sv. Lidmily a sv. Václava. Prof. Pekař

spřávně poukazuje k tomu, že výklad legendy o jméně Strojmir = říd' mir! jeví znalost staroslovanského jazyka, kde strojitel je ředitel rector, a znalost těchto odchylek sotva lze v pozdějších dobách předpokládati. Ovšem neznáme ničeho o onom Strojmiru, kterým by tak rozmnožen byl počet českých knížat, také ona vzpoura, první v Čechách, není nikde doložena, ale že se objevil odpor u velké části kmene českého, lze spíše předpokládati než úplně odmítati. Také ona okolnost s hora uvedená, že Bořivoj staví první chrám na Levém Hradci a nikoliv ve středišti kmene, v Praze, poukazuje na to, že Bořivoj si netroufal vystoupiti hned jako křesťanský kníže veřejně, nýbrž že moudře vyhýbal se popuditi snadno vznětlivé Čechy a raději volil znenáhla šířiti nové učení, které vedle spásy věčné mělo přiněsti i mocnou vzpruhu vzdělanosti duševní a blahobytu, ano i stáli se základem bytu národa, který nebyl vyhuben, jako se stalo s jeho příbuznými národy v nynějším Sasku a Prusku.

Kterak křesťanství pomalu proniklo veškeren život Čechů, pozorovati jest především z označení dnů v témdni. Kdežto románští a germánští národové dosud zachovali si stará jména dní podle bůžků, jimž dny byly posvěceny, nazývajíce je dnem slunce, měsíce, Marta, (Dina) Merkura, Joviše (Dinara), Venuše (Freja), mají Čechové den zasvěcený Bohu pravému, kdy nutno zdržovati se těžké práce, neděle (dle řeckého výrazu apraklos) a den dle Starého Zákona zvaný sobotou. Dny mezi těmito označeny jsou jako den (první) po neděli, vterý (druhý), čtvrtý a pátý; pro den třetí zvoleno jméno středa, způsob, který spíše dosvědčuje, že povstalo mezi Slovany, než přijato bylo z německého.

Řeč slovanská se rozmnožila o veliký počet výrazů, kterých nebylo dotud v pokladu slov, tvořeny byly buď dle řeckého, latinského, ano sv. Cyrill a Methoděj snad našli některé již utvořené pomoci veškerých výrazů staroněmeckých v západních Uhrách, kde kněží němečtí od některé doby byli činni; stopy této činnosti sledovati jest dosud v jazyku slovinském, kde nalézáme slovo peršona místo našeho osoba, gnada místo slovanského milost, prediga = kázání, nebohod Kristusov = na nebe vstoupení Páně, binkostí = letnice z německého Pfingsten. Že ne-

máme podobných slov v češtině je stálým důkazem, že křesťanství k nám přišlo z východu od věrozvěstců sv. Cyrilla a Methoděje, třebaš jen prostředkem jich učeníků. Sem klademe slovo *Gospod*, jehož se užívalo pouze o Bohu, Trojice, křtiti = činiti křesťanem, spasiti, Spasitel, lířich souvisí s hořeti (pálí svědomí), rozřešiti (řešiti = rozvázati), káli se t. j. sebe sama haněti, nebo trestati, vzkříšení, zjevení Páně, kázati, modliti se, svět, (co ozářeno sluncem) ; některé jiné vznikly v Pannonii, tak slovo mučeník, církev, oltář, rusalija, mše, kmoťr, kříž, vesmír t. j. lidé osady, žizn ve smyslu svět, půst ; jiné konečně povstaly na půdě naší na př. vánoce, biskup, mnich, klášter, bířmovati, žehnati, kostel a j. v.

Nespornou a na věky památnou zůstane zásluha sv. Cyrilla, že sestavil dle způsobu řeckého písma psaného písmena a jiná dle povaby řeči slovanské a to onoho tvaru, který se nazývá hlaholicí, (byla to tak zv. bulharská [hranatější čili chorvatská povstala později], neboť písmo dle velkých řeckých písmen sestavené a obyčejně kyrillicí zvané je mladší) a ihned použil této nové abecedy glagolské při překladu oněch částí, kterých při hlásání evangelia zvláště potřeboval, počínaje začátkem evangelia sv. Jana : *Iskoní bě Slovo, i Slovo bě u Boga, i Bog bě Slovo.* (PDČ. I, 28). Knihy bohoslužebné jakož i překlad Písma svatého přinesen byl jako vzácný poklad i na Levý Hradec, kde jich bylo použito nejen při učení nových učeníků, nýbrž i při službách Božích. Ovšem nebylo třeba čekati, až postaven bude nový chrám, poněvadž Kajch jako missionář mohl použití jakéhokoliv stolu vyššího a položili na tento plátno s ostatky svatých od sv. Methoděje posvěcené (antiminsion), které bylo příhodnější než nyní u nás užívaný oltářní kámen.

Svatyně na Levém Hradci ozývala se modlitbami církevními, když Kaich a jeho druhové vstávajíce v noci pěli jitřní, ráno zpívali časy (hodinky), s večerem slavili večernju (nešpory) a než ulehli, vykonali pavečernici. To byly Služby boží, na které jistě přicházela i svatá Lidmila, účastnic se jich nejen srdcem, nýbrž i slovem, „oplakávajíc denně hořce, že před tím byla ctitelkou model, což však se na dobrou stranu obrátilo“. (PDČ. I, 144.) Mimo modlitby tyto shromažďoval se stále vzrů-

stající hlouček křesťanů k nejdůležitějšímu projevu církve Boží ku mši sv., kterou Kaich přinášel podobně jako to činili ostatní kněží s ním přišli, kteří se rozešli po jiných místech, konajíce tak čin crkový, jak obřad ten slul. Lišil se od latinské mše nejen jazykem, nýbrž i obřadem, obyčejné označení „slovanská liturgie“ je nejasné, poněvadž může označovati obřad latinský i východní, jako až dosud hlaholáši v Dalmácii mají obřad latinský a Rusové, ať sjednocení nebo nesjednocení, mají obřad východní. Legenda staroslovanská o sv. Ivanovi (I, 111)) dí, že Bořivoj byl křesťanem řeckého vyznání. Mnozí se domnívají, že sv. Methoděj a jeho učení konali mši sv. dle obřadu východního, řeckého, jejížto slova přeložili slovansky a tak dosáhli toho, že věřící bez obtíží rozuměli slovům kněze, hlasitě pronášeným, a mohli společně účasniti se při četných odpovědích v tomto obřadě přicházejících. Obřad řecký, slovanským jazykem konaný, nutno, tuším, předpokládati u sv. Cyrilla, který přišel do Pannonie a na Moravu a jsa jediný kněz, nemohl odstoupiti od obřadu svého a přikloniti se hned k latinskému, třeba bychom mohli očekávati, že v hlavním městě Rostislavově na Moravě obřad latinský byl znám a zvláště v knížectví Kocelově v Pannonii, kde byly dle zpráv německých třicet dva kostely obřadu latinského s kněžími německými. Z toho můžeme pravděpodobně uzavírati, že kněží sv. Methoděje pak sloužili mši sv. v těchto krajích sice slovansky, ale dle obřadu římského, jako činí dosud hlaholáši v Dalmácii. Ale tento důvod zvyklosti nestačil pro krajiny nově obrácené, zvláště tedy pro Čechy.

K obřadu východnímu u nás v Čechách poukazuje nejstarší naše dochovaná památka t. zv. zlomky Pražské z desátého neb jedenáctého století, které obsahují části obřadu východního, ač zlomky Kijevské vzniklé v Pannonii, ale psané nejspíš v Čechách, asi z téže doby, rovněž hlaholicí psané, mají části obřadu římského. Ve stížném spise biskupů německých sice mluví se jen o různé totiž slovanské řeči, při mši sv. užívané, a není výtky pro rozdílný obřad, avšak je vzpomenuť toho, že řecký obřad byl stejně přípustný a dovolený a proto asi biskupové ti rozdíl ten mlčky pominuli. Také nelze nic vyvo-

zovati z listu papeže Jana VIII., v červenci r. 880 napsaného, kde se praví: „Aniž v čem protiví se pravé víře anebo učení ať zpívali mše sv. v lémže jazyku slovanském ať čísti jak svaté evangelium tak čtení božská Nového a Starého Zákona dobře přeložené a vyložené anebo modlití se všechny ostatní hodinky a modlitby, neboť Bůh, který učinil tři jazyky hlavní, židovský totiž, řecký a latinský, sám stvořil i všechny ostatní ku chvále a slávě svojí. Prikazujeme však, aby ve všech kostelích vaší země pro větší důstojenství evangelium se čtlo v latině a potom slovanským jazykem přeložené veřejně lidu, který latinsky nerozumí, se přednášelo jak v některých kostelech prý se slává. A líbí-li se tobě (Svatoplukovi) a soudcům (předním mužům) tvým, slyšeti spíše mše sv. latinsky, rozkazujeme, aby před tebou mše sv. latinsky se konala. (CDB. I, 18, RBM. I, 17). Není zde než opakováno rozhodnutí papeže Hadriána (PDC. I, 45), který poslal Methoděje, aby naučil lid, vykládaje písmo na jazyk váš, dle všelikého církevního řádu splna i se svatou mší, to jest službou i křtem . . . Ten pak jediný zachovávejte zvyk, aby o mši prvé četli epištolu o evangelium římsky, potom slovansky . . . I zde není zmínky o obřadu a soudíce dle mše papežské, kde se ještě zpívá epištola a evangelium také řecky ač s menší slavností a v Cařihradě o slavnostech se totéž zpívalo napřed latinsky, spíše bychom se klonili k mínění, že u nás v Čechách zaveden byl Kajchem nebo sv. Methodějem obřad východní. Výtku bludařství na tohoto vznesenou a poučování papeže Štěpána V. z r. 885 o východu Ducha sv. z Otce a Syna, bylo by lze vyložití nejlépe tím, že sv. Methoděj při mši sv. ve vyznání víry po evangeliu nepěl toto s přídavkem „i ze Syna“ (Filioque), jak bylo zavedeno na západě v některých kostelech a od r. 796 i v krajinách německých, ač papežové přídavku toho neschvalovali a východ se proto bouřil. Papežům stačilo, aby učení o východu Ducha sv. z Otce i ze Syna bylo uznáváno za pravé a nechťeli přídavkem tím popuditi církve východní, takže až dosud tam i sjednocení katolíci přídavku tohoto ne užívají. Kdyby byl sv. Methoděj pouze přeložil slova obřadu latinského, pak by nutně i přídavek byl musil přijati, kdežto v obřadě řeckém mohl beze všeho podezření

u papeže zůstatí při původním nezměněném vyznání. To také jasně vyplývá z listu papeže Jana VIII. r. 880, Svato-plukovi poslaného, kde se praví: „Tohoto Methoděje, ctihodného arcibiskupa vašeho, otázali jsme se v přítomnosti bratří vašich biskupů, zda pravověrné víry vyznání tak věří a mezi slavností mše zpívá, jak svatá Římská církev drží a ve svatých šesti obecných sněmích od sv. Otců podle autority evangelní Krista Pána našeho bylo prohlášeno a sděleno. On však doznal, že drží a zpívá podle učení evangelního a apoštolského jak svatá Římská církev učí a od Otců je sděleno“ — tedy bez přídavku sice, ale přece dogmalicky úplně správně. Na obřad řecko-slovanský poukazuje též zpráva o přítomnosti znalce východní liturgie, Anastazia, knihovníka při prvních mších sv. slovanských (PDC. I, 35) v Římě, jakož i o světiteli, biskupu z Portu, Formosovi, který byl vyslancem papežovým do Bulharska a znal snad trochu slovansky.

Na obřad řeckoslovanský navazuje zřejmě starobylá píseň „Gospodi, pomiluj ny“, která určitě nese stopy svého původu z obřadu východního a kterou mnozí kladou do doby sv. Methoděje anebo do doby před sv. Vojtěchem. V obřadě východním mše sv. Jana Zlatoústého nalézáme nejen tak často opakované zvolání „Gospodi pomiluj“ (smiluj se), nýbrž i s přídavkem pomiluj nás v trisagiu (Svatyj Bože, svatyj krepkyj, svatyj bezsmertnyj, pomiluj ny), při žehnání oběti před začátkem mše sv. říká kněz Christos, jistinnyj Bog náš . . . pomilujet i spaset nás . . . a při vzbuzování úmyslu před tím, dí: Gospodi, Isuse Christe, přijmi žertvu siu v ostavljenije grechov rabu tvoemu N . . . Po malých litaniích (tak zvané ektenie) na počátku liturgie zpívá chor několikrát: „Molitvami Bogorodičky Spase (Spasiteli) spasi nás“ a při třetí antifoně opět „Spasi ny, Syne Boží . . . ; v malých litaniích modlí se lid na výzvu jáhnovu o mirě vsego mira, blagosostojanij Božijch cerkvej i sojedinenij (sjednocení) všech“, neboť jak dříve se praví: „Christe Bože radosti ispolnil jesi vsja Spase náš, prišedij spasti mir“ (svět), a v modlitbě při pokrytí hostie a kalicha: „Pokryj nás nás krovom krilu tvojeju (štitem křídel svých) i otženi ot nas vsakago vraga i supostata (protivníka); umiri život náš Gospodi, pomiluj nas i mir tvoj (lid) i spasi

duše naše . . . Po evangeliu se modlí jáhen: „Pomiluj nás, Bože, po velicěj milosti tvoje, molím ti sě, uslyši i pomiluj“, jako již při žalmu 26₁₂ a 129₂ se vyskytuje prosba, aby Bůh vyslyšel hlas náš: „Gospodi uslyši glas moj, a v žalmu 4₂ Pomiluj me, i uslyši molitbu moju.

Před vyznáním víry opět na vyzvání jáhna prosí lid slovy několikrát opakovanými: „Podaj Gospodi“ o svatý, míruplný a bezhříšný den, o anděla mira, chránitelja dušam i tělom našim, o odpuštění hříchův i prohřešení; dobrých i polezných (užitečných věcí) dušam našim, i mira mirovi (pokoj světu) u Gospoda prosim“, abychom čas „života našego v mirě i pokojanij skončati“ (mohli). Jáhen nazývá Ducha svatého „žizni podatelju“ = dárce života a kněz vzpomíná „i všech v naděždě voskresenija, žizni věčnije i tvoego obščeniije usopših pravoslavnych otec“ (všech otců pravověřivších a zemřelých v naději vzkříšení, života věčného a obcování s Bohem).

Nezapoňme, že kněz několikrát pozdravuje shromážděné věřící slovy „mir všem!“, a že se lid modlí „o blagorastvorenije vozduchov, o umnoženiji plodov zemnych i vremeněch mírných (o počasí příhodné; o rozmnožení plodů zemských a o časy pokojné). Také při nešporách zpívá se v obřadě východním píseň „Světe tichy“, kde se Syn Boží nazývá dárce života.

Z uvedených výroků východních služeb Božích, tuším, plyne již jasně, že píseň „Hospodine pomiluj ny, Jezu Kriste pomiluj ny, Ty Spase všeho mira, spasiž ny i uslyš, Hospodine, hlasy naše; daj nám všem Hospodine, žizn a mir v zemi“, jak je zapsána Janem z Holešova r. 1397, ale dosvědčena jistě r. 1249 (PDČ. II, 308) při vstupu krále Václava do hradu Pražského a r. 1260 (t. 319) se připisuje svatému Vojtěchu, „kterou lid zpívá každou neděli a o jiných svátcích v průvodu církevním“, jest skladbou kněze znalého dobře obřad východní a pravděpodobně ji můžeme klásti i do konce století devátého, tedy do doby svaté Lidmily. V latinském obřadě nelze v jednom formuláři najíti veškeré prvky tohoto velebného chorálu, jako se to podařilo na několika stranách liturgie sv. Jana Zlatoústého. Z toho

jde, že to není tropus¹⁾ čili rozvedení řeckého volání. Kyrie eleison (Pane, smiluj se!) jak se domníval Dr. Karel Konrád, že skutečně nepochází z liturgie latinské, jak soudil Dr. Josef Pachtla, že to není sekvence, jak opakují někteří jiní. Tím méně může býti připisována sv. Vojtěchovi, který byl obřadu latinského, a jeho jméno nám může býti jen dokladem velikého stáří této písně a přispělo, že píseň tato se zachovala, chráněna jsouc autoritou velkého světce a biskupa Pražského. Obyčejný dodatek, trojnásobné krleš, je však původu německého, jak kněží obřadu latinského učili lid zpívati Kyrie eleison, jež lid pak zkracoval. Ovšem je zde cosi příbuzného, totiž že ve velkých litaniích po evangeliu se volání Gospodi pomiluj! opakuje vždy třikráte, ale není myslitelné, že by v písni slovanské zůstalo volání řecké Kyrie eleison (*Κύριε ἐλέησον*).

Křesťanství na Levém Hradci proniklo srdce všech nově obrácených a zásady náboženství Kristova nutně projevovaly se ve všech činech života každého křesťana, jak jest to přáním a tužbou církve svaté. Není možno, aby kdo srdcem přilnul k učení Syna Božího, nehleděl ve všem řídití se dle božských zásad učení tohoto, ukazuje tak nejlépe, že jest následovníkem Spasitelovým ve všem dobru a u veškeré ctnosti. Kdož by pochyboval o tom zjevu, že zvláště nově obrácení vynikají svou věrností a provádějí skulkem vše, k čemu katolickým učením vedeni jsou, daleko věrněji než ti, kteří, katolíky jsouce od mládí, života ctnostného často méně si hledí, ač Kristus Pán i Církev vždy žádá vnitřního náboženství, které ovšem přirozeně projevovati se musí i na venek; zevnějšek bez vnitřního přesvědčení je pokrytstvím a vnitřek bez vnějšího projevu je hluchým zrnem bez ceny.

Učenci sv. Methoděje hlásali jistě horlivě evangelium Kristovo v okolí bližším i širším a mohli bychom určití i místa jejich působnosti, kdyby bylo možno klásti do doby této ony ostatkové kříže původu východ-

¹⁾ Tak na př. Kyrie, fons bonitatis, pater ingenite, a quo bona cuncta procedunt, eleison! (Hospodine, pramene dobra, oltce nezrozený, od něhož všechno dobro pochází, smiluj se)!

ního (byzantského), které nalezeny byly v Opočnici u Poděbrad na starém tvrzišti, s vypouklými obrazy Krista Pána a P. Marie se čtyřmi evangelisty¹⁾ menší bronzový křížek z Václavic u Konopiště (PAM. IV. z. 86, 2) a tři jiné s ouškem soudečkovitým k zavěšení a s výplní emailovou rovněž z Opočnice, která jest původu nezjištěného, jiné pak ukazují na původ buď z Cařihradu nebo Chersonesu. Poněkud jiný skládací kříž byl nalezen u Veltrub na hřbitově ve hloubce 4 loket (PAM. V, 333) a u Královic (PAM. IV/2, 86, 7). Zvyk nositi podobné kříže s ostatky svatých je pro tuto dobu dosvědčen o Bulharsku v odpovědích papeže Mikuláše I. z r. 866 č. 7. „Zdaž dovoleno jest kříž Páně s ostatky líbati nebo nositi majiteli čistému nebo nečistému (v hříších se nalézajícimu)?“ (PL. 119, 983). Bylo přirozeno pohanům, zvyklým účtě bůžků a model, dáti do rukou nějaké viditelné znamení křesťanské, ovšem s náležitým poučením, zvláště kříž jako nástroj umučení Páně a ostatky svatých jako pozůstatky těch, kteří životem ctnostným dosáhli koruny věčné a jejichž přímluva u Boha prosícím prospívá. Křížky takové nelze považovati za pověřené amulety, poněvadž u těchto jakási vyšší moc je předpokládána jen důvěřivou pověřčivostí nositele, kdežto u křížků je podkladem účty a moci dle učení církve katolické vztah k osobě Kristově, Synu Božímu.

Zajímavým dokladem této první doby mohl by býti také t. zv. kalich z knížecího hrobu v Kolíně, kde ležel rozlomen mezi dvěma kostrama a po nálezu byl upraven k účelům bohoslužebným.

¹⁾ V pokladu u sv. Víta v Praze je podobný křížek, který se připisuje sv. Maternovi. Snad se podaří při bedlivé pozornosti při různých vykopávkách rozmnožit počet takových památek z prvé doby křesťanství v Čechách.

IV. Na hradě Pražském.

Hrad Pražský postaven byl dle pověsti již v době Libušině na ostrohu náhorní planiny. Na severní straně dosud je chráněn srázným svahem do údolí potoka Brusnice, na jih spadá ostroh rovněž dosti příkře k níže položené rovině, na níž se během doby vystavělo podhradí, nynější Malá Strana. Ostroh na východní straně končil dosti povlovně (Opyš)¹⁾ přecházející v rovinu u Vltavy; od západní roviny oddělen byl nejspíše dvojitým hlubokým příčným příkopem a valy, prvním na nynějším náměstí hradčanském, od zahrady arcibiskupské až k svahu, kde končí výjezd na náměstí; druhý příkop byl asi na místě nynějšího druhého křídla královského zámku, mezi kaplí dvorskou a veledhrámem sv. Víta. Oba příkopy i Opyš byly opevněny valy, takže dobytí hradu bylo velice stíženo. Mezi oběma příkopy bylo předhradí, knížecí dům stával asi na místě nynějšího sálu Vladislavského. Úpravu budov musíme si představit asi tímže způsobem provedenou jako na Pšově, tedy stavby dřevěné, snad vyšší a rozsáhlejší, pravděpodobně i otevřené síně se sloupy a pavlače, odkud byl krásný výhled na vinoucí se hladinu řeky Vltavy, na chraстím zarostlé stráně tehdy ještě méně důležitého Vyšehradu (proto dle Kosmy PDC. II, 16 nazvaného Chrasten), jakož i o něco výše na řece Vltavě ležící Děvín nad Zlíchovem. Život ve hradě byl jistě živější než na Pšově a ještě rozmanitější u přístaviště na Vltavě, která byla důležitější tepnou obchodního života než nyní. Podhradí bylo dosti hustě osídleno, čilý život byl také v předhradí; na pravém břehu Vltavy bylo snad spatřiti jen malé osady, nepatrné počátky pozdějšího Starého města.

Mladičké kněžně sv. Lidmile nastaly v Praze mnohé starosti jako pečlivé paní nad velikým počtem nevolného služebnictva, hostitelky svobodných Čechů a zvláště urozenějších osob a těch, kteří tvořili šlechtu úřednickou,

¹⁾ Staročeské slovo o c a s.

povolání jsouce, aby přispívali radou i pomocí knížeti v jeho vládě nad poměrně rozsáhlým územím, ovšem celé Čechy dotud neobsahujícím. Není pochybnosti, že sv. Lidmila ráda se věnovala záhy oněm skutkům, které se u ní vychvalují jako u světice. Na hradě Pražském snad stala se matkou a radovala se s Bořivojem nad prvorozeným synem, kterého nazvali Spytihněv t. j. říd, spravuj hněv (dobře)¹⁾, výklad, který legenda Vavřincova (PDČ. I, 172) dává jménu sv. Václava, ovšem nedorozuměním. Rok narození Spytihněva klásti bychom mohli do r. 875, máme-li r. 915 asi za jeho úmrtní dobu a přijímáme-li za pravdivý údaj legendy (t. I, 144 a 204), že zemřel v 40. roce svého života. Obě legendy i staroslovanská (t. 123) udávají souhlasně, že sv. Lidmila měla tři syny a dcery. Mnohým zdá se býti číslo tři dvakrát opakované podivným, takže o údajích tomtu pochybují, ale konečně nám počet dítek neprospívá, poněvadž víme a známe jména jen dvou synů. Balbín sice uváděl též třetího, vlastně prvního, syna jmenem Boleslava, který umřel v útlém věku, měl pro to patrně jen dohad. Co se týče druhého nám známého syna Vratislava, možno klásti narození jeho do r. 888, přidržujeme-li se údajů těchto legend, které určují věk jeho na 33 leta a rok úmrtí je skoro jistě zaručen zápisem v breviářích Kunhutiných na r. 921.

Za krále českého Maxmiliána r. 1573 bylo teprve jednáno o otázce, která by nám přivodila známost jedné z dcer sv. Lidmily, kdyby byla podrobněji zjištěna. V biskupském městě Jacca ve Španělsku blízko Pic di Midi, v Huesce a v Saragosse slaví se svátek sv. Orosie (Eufrasie, Eurosie, Dobroslavy?), která dle vlastního hymnu k nešporám byla dcerou knížete Českého a toprý Bořivoje a sv. Lidmily, zasnoubena králi z Pamplony a Navarry, přepadena byla oddílem Saracenů a sfata. Provázel ji prý strýc Acisel, biskup Lužický a bratr Kornelius; tělo mučenicice nalezeno bylo r. 1072 pastýřem, hlava její

¹⁾ Jiný výklad podává etymologie tohoto slova. Staroslovanské „spyti“ (ispyti) značí „darmo“; podle toho Spytihněv značilo by asi člověka prchlého, který se pro každou maličkost hněvá.

uložena v Yebře, kde byla na hoře umučena, tělo odpočívá v Jacce. Jesuita Tanner jí má za třetí tetu blahoslavené Anežky Přemyslovny a za dceru krále Vladislava I. (1140—1173), ale tu by vadil údaj o nalezení jejího těla (1072). Otázka ta na základě stáří pramenů španělských dosud nebyla, pokud mi známo, studována, a proto těžko se vysloviti, ač zprávě na závadu jest jednak vzdálenost, jednak v legendě udání průvodci jsou v historii české nedoloženi¹⁾.

Sv. Lidmila vychovala své děti v duchu křesťanském, jak ukázal výsledek u obou jejich synů a jak nám dosvědčuje její péče o výchovu vnuka jejího sv. Václava, což uvidíme na základě pramenů. Život naší svaté patronky byl od sblížení jejího manžela s moravským Svatoplukem a míru uzavřeného ve Forchheimu dosti klidný; nebylo neustálého nebezpečí válek se sousedem západním, mocným králem říše východofranské, Ludvíkem Němcem, který po smrti svého synovce císaře římského Ludvíka II. r. 875, vystupoval proti svému bratru Karlu II. Holému, jenž téhož roku byl korunován za císaře svaté římské říše. Ludvík Němec zemřel 875 ve Frankfurtě. Říše jeho byla rozdělena mezi syny Karla, Ludvíka a Karlmana, tento obdržel Bavorsy, Korutany, Pannonii a říše Slovanské českou a moravskou, ale všichni byli zaměstnáni spory rodinnými o dědictví. Císař Karel II. zemřel 877, Karlmann stal se králem italským, odstoupil Itálii 879 svému bratru Karlu III. Tlustému a Bavorsko nemanželskému svému synu, Arnulfovi, ale strýc Ludvík III. mu je odňal, ponechav mu pouze Korutany. Ludvík III. zemřel však 882 bez dědiců a Karel III. Tlustý stal se 881 císařem římským († 888). Vpád Čechů se Srby a Glomači do Durynska r. 880 se týká západního některého kmene, snad z Bavor. Za těchto sporů bylo možno Svatoplukovi moc svou rozšířiti na velikou oblast zemí slovanských od Dunaje a Polisí až k Sále a Odře; Čechy se přiklonily k ní cestou mírnou a dobrovolnou. Válka mezi Svatoplukem a Arnulfem r. 883 v Pannonii vedená

¹⁾ Články a práce prelátem Dr. Ant. Podlahou v „ČKD.“ 1917, 909 uvedené, neřeší otázku, do které doby jest klásti ony prameny španělské.

se Čech nedotkla a 884 Svatopluk se smířil s císařem Karlem III. asi o Pannonii a r. 885 následoval i Arnulf; tak nastala leta pokojnější.

Za to asi nepřiznivěji působily i v Čechách nesnáze vyvolané v říši Moravské proti sv. Methodějovi, jemuž sice dostalo se slavnostního zadostiučinění při druhé návštěvě v Římě r. 880, ale zároveň také biskupa v Nitře v osobě švábského Wichinga; nevíme, zdaž byl posvěcen ještě druhý biskup, aby mohl Methoděj sám světili biskupy pro své veliké území, jak toho žádal starý předpis, aby svěcení na biskupa dalo se u přítomnosti tří biskupů, světitele a dvou spolusvětitelů. Papež Jan VIII byl ochoten posvětili druhého biskupa a čekal, koho by z Moravy poslali. Zde však povstaly spory větší než před cestou do Říma. Wiching dovedl se zalíbiti Svatoplukovi větší shovívavostí, než mohl sv. Methoděj, a používal padělané bully papežské, jakoby on byl ustanoven nad sv. Methodějem. Papež sice na dotaz ujistil tohoto, že Wichingovi nebyl svěřen jiný úkol, než aby byl podřízen sv. arcibiskupovi, a papež sliboval zakročiti proti Wichingovi. Tento náležaje oporu u knížete, neustále proti sv. Methodějovi brojil, maje také vitanou záminku, jak se nyní přijímá dosti obecně, v cestě sv. věrozvěsta do Cařihradu r. 884, poněvadž r. 881 byla Janem VIII. vynesena kletba církevní na Fotia, patriarchu Cařihradského, pro podvody na sněmě církevním r. 879 v Cařihradě provedené (nynější rozkojnici východní mají tento pasněm za obecný, místo sněmu z r. 869). Návštěva tato snad by se mohla spíše položit do doby před vynesěním klatby, anebo míti jiný účel než vyhověti vyzvání Fotiově anebo císařově. Bylo by možno mysliti na pouhou návštěvu míst jemu milých, nebo získati dva biskupy, aby mohl posvětili Gorazda a jiné na biskupy, jak to zdá se nasvědčovati legenda bulharská (PDC. I, 85). V Řecku bylo dosti biskupů na straně proti Fotiovi stojící a tedy klatbě nepodléhající. Buď jak buď, sv. Methoděj vrátiv se, vynesl na své protivníky na Moravě kletbu a ustanoviv svým nástupcem Moravana Gorazda, zemřel 6. dubna 885. V tomto čase působí Wiching v Římě proti umírajícímu nebo zemřelému arcibiskupovi a právě zvolený papež Štěpán V. vystoupil proti slovanským Bohoslužbám, zrušil

kletbu sv. Methodějem vynesenu a ustanovil Wichinga za hlavního biskupa, ač v listě se mluví o sv. Methodějovi jako o živém. Tímto rozhodnutím papeže Štěpána byl učiněn konec i činnosti učeníků sv. Methoděje, kteří měli sřící se jazyka slovanského při službách Božích, a byli pak uvrženi do vězení ano bez oděvu v mrazu vyvedeni ze země, někteří i prodáni v Benátkách za otroky. Wiching přešel r. 893 do služeb Arnulfa Bavorského krále, stal se sice 899 biskupem v Pasově, ale jmenování jeho bylo proti předpisům církevním a proto bylo zrušeno; Wiching se ztrácí bez stopy. Toto násilné skončení působnosti učeníků sv. Methoděje na Moravě, způsobené s vědomím a souhlasem knížete Svatopluka, nutně působilo i na křesťanství ve vlasti naší, kde mohli působiti jen ti, kteří za života sv. Methoděje byli sem vysláni nebo před vyhnáním sem prchli a snad zase přišli později z krajin nyní uherských za vpádů Maďarů, ale nebylo snad biskupa, který by řídil duchovní správu, nebylo stále, potřebného doplňování mladšími kněžími a tak zkvétající církev se slovanskými službami Božími byla odsouzena v Čechách k vymření.

Úmrtí sv. Methoděje a vyhnání jeho učeníků zabořilo sice sv. Lidmilu, ale měla ještě kněze sv. věrozvěstem poslané; za to těžká ztráta shroutila kněžnu brzkým úmrtím jejího manžela knížete Bořivoje, který zemřel asi r. 889 neb 890, dle zápisku v breviáři abatyše Kunhuty 2. února ¹⁾. Dosud přijímaný r. 894, jako rok úmrtí Bořivoje je nemožný pro politickou odvislost, ve kterou uvedl Svatopluk

¹⁾ V breviáři Kunhutině se čte při IIII Nonas Februarias (2. února) zápis: O' dux boriwoy, primus christianus (Zemřel vévoda Bořivoj, první křesťan). Jinde se klade jeho památka v den 23. června, nejspíše dle údaje z dohadu o křtu jeho v tento den, (jak výše uvedeno str. 25), nebo jinde 30. června, kde se nesprávně odvozuje od jména Abdon, jinde se uvádí 22. března a 6. prosince. Nejlépe doložen je den 2. února. Není správné chtíti vždy odvozovati jména česká od jmen latinských nebo řeckých světců, poněvadž jména česká často byla utvořena samostatně bez ohledu k některému světcí. Předpis rituálu (obřadní knihy) a sněmu pražského z r. 1860 prikazují: Když rodiče si přejí při křtu, aby dítky jejich jmenovány byly jmény, které jsou čestné (odmítají se jména bůžků pohanských), ale nejsou to jména světců, budiž přidáno ještě jméno některého světce . . .

zemi českou, čehož by se Svatopluk za života svého švakra, byla-li ona nevěsta r. 871 sestrou Bořivojovou a ženichem Svatopluk, byl neodvážil, kdežto nyní v nedospělosti 15letého Sptyihněva jako poručník mohl vystoupiti, a tím moc svou proti říši východofranské ještě zvětšiti anebo odvislost Čech více utužiti, než bylo za života Bořivojova, ač letopisy české (PDČ. II, 380) do r. 887 kladou, že Arnulf udělil Svatoplukovi vévodství České. Nápadno je také do r. 889 spadající opětné potvrzení 14 kostelů v Pomohani biskupu Vircburskému (21. listopadu ve Frankfurtě). Prof. Pekař sice udává r. 888, ale jen proto, aby mohl počítati Vratislavovi, synu Bořivojově, 33 let vlády, jak má staroslovanský život sv. Lidmily (PDČ. I, 123), ale jiná legenda (t. I, 144) praví, že Vratislav v 33. roce stáří svého strasti světa tohoto opustil.

Místo, kde Bořivoj byl pohřben, není udáno v pramenech. Mohli bychom se nejspíše rozhodnouti pro hřbitov u kostela P. Marie na hradě Pražském. Někteří kladli hrob jeho na Tetín, svedeni chybnou chronologií, a psali, že později bylo tělo jeho zároveň s ostatky sv. Lidmily přivezeno do Prahy k sv. Jiří. Balbín dává mu titul blahoslaveného a hrob jeho uvádí v oltáři hlavním sv. Jiří na hradě. Dubravius tvrdí, že pohřben byl v kostele před Týnem, rovněž bez dokladu. Snad se otázka tato rozluští, až bude někdy otevřen hrob sv. Lidmily, nejsou-li tam dvě kostry, ale naděje tato je malá.

Nadvládu Svatoplukovu v Čechách uznal v březnu 890 i král Arnulf na schůzi v Omuntesperchu (snad Münzenberg u Leoben v horním Štýrsku nebo am Untersberg jihozáp. od Solnohradu). Svatopluk tedy již se byl uvázal v držení země české, nehledíc ani k tomu, že Svatopluk byl kmotrem nemanželského syna Arnulfova, dle kmotra zvaného Zuendibolch. Arnulf byl nucen povolití, poněvadž tísňen byl na západě synem Karla III. dříve švábského vévody, Bernardem, ale snažil se poměr tento co nejdříve upravití dle vztahů dřívějších. Po dvou nezdařených pokusech o to spojil se Arnulf s knížetem Brazlavem, mezi Drávou a Sávou, a vypravil vojsko na Moravu r. 892 kde se vyskytují v jeho řadách i Maďaři, již za 8 let na to vyskytuje se zpráva, že spojení Maďarů s vojskem německým nebyla nahodilá. Zároveň vpadl do

Čech s vojskem biskup Vircburský Arn, který byl donucen ustoupiti a byl zabit téhož roku v území Chuliců (kolem Lipska). Jako před 11 lety pomáhali Bulhaři Arnulfovi vpádem na Moravu, tak i nyní žádal tento pomoci od nich, aby tam nedováželi soli. R. 893 došlo k nové výpravě na Moravu loni hrozně zpustošenou, ale Arnulf stěží se vrátil do Bavorska. Poměry se úplně změnily, když r. 894 umřel Svatopluk, muž nad jiné moudrý a bystrého rozumu, který dovedl tolik kmenů sjednotiti ve velkou říši, která se po jeho smrti rozpadla; Mojmir II. padl asi r. 906 v boji s Maďary, kteří toho roku táhnou Moravou pomoci Glomačům proti Sasům, tedy ještě před r. 907, který byl udáván za rok, kdy zničena byla říše Moravská. Ovšem pád byl přivoděn pověstnou nesvorností slovanskou, spory mezi Mojmírem a bratrem jeho Svatoplukem; otec je marně pobízel, dle zprávy u Konstantina Porfyrogeneta zaznamenané, příkladem se svazkem prutů. Ovšem odpad jednotlivých území přispěl také ku zhroucení říše.

První odloučili se kmenové čeští od říše Moravské, kteří se nyní poprvé sjednocují, nehledíme-li k r. 872 výše uvedenému. Zprávy německého původu zmiňují se o tom, že nadvláda Svatoplukova v Čechách byla těžká a nad to bylo odčinili bezpráví způsobené dědicům Bořivojovým. Okolnosti tyto byly příčinou, že se dosud nespojené kmény české spojily k jednotnému činu; nebylo to asi bez součinnosti vyjednávačů Arnulfových, kteří dovedli chytře použití nespokojenosti a nesvornosti, a r. 895 v polovici července při obecném sněmu v Řezně, všichni vévodové Čechů, mezi nimiž první byli Spytihněv a Vitizla, přišedše ke králi, byli od něho čestně přijati a, jak je zvykem, rukou dáním se podrobili moci královské. Prof. Novotný, myslím, správně ukazuje, že tento Vitizla nebyl bratr Spytihněvův Vratislav, nýbrž spíše asi vévoda dosud nesjednoceného kmene Chorvatského, tedy asi předek Slavníka, otce sv. Vojtěcha. Dozor nad nimi svěřen byl Luitpoldovi, správci české marky. Tento krok byl rozhodujícím a prvním činem, který biskupům v Řezně mohl býti důkazem jakési skutečné odvislosti Čech od nich, ač neměli o tom žádného výslovného potvrzení nebo listiny od krále, tím méně od papeže.

Životopisec sv. Václava, Gumpold, biskup z Mantue, praví (PDC. I, 148), že „muž jeden kmene Čechů rodem jasnější a mocí nad občany vynikající, jmenem Spytihněv, vedoucí správu knížetství Českého pod panstvím královým, dotčen byv sladkým přáním sloužiti Bohu a dychtě nemálo, aby tajemstvím svatého pramene znovu se zrodil, křtem svatým očištěn jest“, jakoby Spytihněv teprve v dospělém věku se byl dal pokřtiti, jak v novější době se nesprávně od německých historiků opakuje. Ovšem i legenda (t. l. 183) udává, že „Božím vnuknutím a pobádáním vévoda Český Spytihněv zároveň s vojskem a veškerým svým lidem, odvrhnuv ohavu modloslužby, pokřtěn jest.“ Co svedlo tohoto německého a onoho italského skladatele legendy k tomuto názoru, těžko říci. Nelze míti za to, že by byl Spytihněv skutečně po druhé pokřtěn, poněvadž o platnosti křtu nebylo nikdy pochybováno, ale spíše mohli bychom mysliti, že snad jde o svátost biřmování, které ovšem od učeníků sv. Metoděje pouhých kněží dle zvyku východní církve bylo uděleno hned po křtu sv. Něco podobného stalo se i v Bulharsku, kde vyslanci papeže Mikuláše I. biřmovali ty, kteří byli pokřtěni od kněží Fotiových. Okolnost, že skladatelé legend výslovně se zmiňují o křtu, dala by se vysvětliti tím, že neznali prvního knížete křesťanského v Čechách Bořivoje, nebo nechtěli ho znáti, a proto předpokládali, že Spytihněv křest přijal ve věku dospělém. A skutečně ve zprávách a listinách německých, kde bychom něco o křesťanství v Čechách hledati mohli, není žádné zmínky o tom, a to proto, že spis o obrácení Bavorů a Korutanců složen byl před křtem Bořivojovým, a list biskupů bavorských, kterým si stěžují do obnovení církevního řádu v říši Moravské, r. 900 sepsaný, neměl příčiny zmiňovati se o působnosti sv. Metoděje a jeho učeníků v Čechách, protože zde se utvářel již pět let před složením listu poměr spíše ve prospěch biskupa Řezenského, nebylo vůbec potřebí zmiňovati se o tom, tím spíše, že i Bořivoj v této době jest mrtev.

Údaj, že Bořivoj byl pokřtěn r. 894 (PDC, II, 27, 369, 376, 380 (psáno 824 = DCCCXXIII), 386, III, 48), bylo by lze snad vysvětliti tím, že rok úmrtí Svatoplukova a přiklonění se Spytihněvova k Arnulfovi spadalo do

r. 894, který v zápisech různých byl označen. Poněvadž pak Čechové věděli, že prvním křesťanem byl Bořivoj, užili tohoto roku jako prvního data zjištěného, Údaje časové po této stránce jsou dosti neurčité. Kosmas (t. II, 18) uvádí za dobu křtu Bořivoje dobu sv. Methoděje († 885), Svatopluka (870—894) a Arnulfa (887—899); Gumpold klade (t. I, 148) křest Spytihněvův do časů Jindřicha krále (919—936), není tedy divu, že pro křest Bořivojův přijat rok, který se neshoduje s pravdou. Ovšem záměnu smrti Bořivojovy se křtem, jak se domníval Palacký více udržeti nelze.

Spytihněv přiklonil se, donucen jsa nedostatkem kněží slovanských a nátlakem z Bavorska k liturgii latinské, jak ho chválí za to legenda (PDC. I, 144), že „shromažďoval kolem sebe kněze a kleriky“ (byli to duchovní nižšího řádu, kteří kněžím přisluhovali a na kněžství se připravovali); Gumpold píše (t. II, 148): „zahořev novou vroucností, vystavěl chrámy Boží ku stálému uctění blahoslavené rodičky Boží Marie¹⁾ a svatého knížete apoštolů, v nichž potom každého roku nespočetné zázraky se zaskvěly spolupůsobením moci Boží;“ Kristián zase (t. II, 204): „prvorozený syn Spytihněv, veškerými ctnostmi dobroty a pověstí svatosti převelice stkvělý, následuje Otce svého zakládal chrámy Boží, shromažďoval kněze a osoby duchovní (nižšího řádu) dokonaly byl ve víře Kristově“. Dalimil (PDC. III, 51) ví o něm zase jen to, že „nebieše života silného, umřě za věka mladého“, ač se to nesrovnává s tvrzením legendy (t. I, 144), že „došed věku svého let čtyřidecti zemřel“. Němečtí kronikáři proto ho chválí, že přijímal latinské kněze a uznával delší dobu svrchovanosti německou císaře Arnulfa.

Spytihněvovi přičítá se založení kostela P. Marie v Praze, jak právě bylo uvedeno. Ale hledíce na to, že kostel P. Marie na hradě Pražském se připisuje jeho otci Bořivojovi, někteří (ještě Mons. Lehner) mysleli, že jde

¹⁾ Avšak v českých rukopisech této legendy je udán zde Bořivoj a slova nezměněna. Následuje pak: A jeho syn Spytihněv v hradě založil kostel sv. Boží rodičky Marie a jiný ještě ku cti sv. Petra knížete apoštolů atd.

o kostel P. Marie před Týnem, ovšem mylně, poněvadž chrám tento tak záhy postaven nebyl. Spíše by se mohlo vyložití tvrzení toto tím způsobem, že odevzdal kostel otcem na hradě Pražském vystavěný k úctě P. Marie, kněžím obřadu latinského a v něčem jej upravil pro obřad tento a snad chrám také rozšířil. Ovšem spisovatelé němečtí z neznalosti mají Spytihněva za prvního knížete křesťanského a proto mu připisují mylně stavbu kostela, který již tu byl. Změna tato pravděpodobně ale souvisela i s úpravou nějaké místnosti na hradě pro slovanský obřad východní, kterému sr. Lidmila byla oddána, majíc i svého kněze a nejspíše ovšem i kleriky, kteří mu při službách Božích byli pomocníky, jakož i při hodinkách kněžských. Sv. Lidmila jako vdova v této době ještě věnovali se musela výchově dítek svých, zvláště sedmiletého Vratislava. Pokud se účastnila věcí obecní správy knížetství Českého a utváření jeho poměru k říši Moravské dříve a nyní k Bavorské nelze pro nedostatek pramenů líčiti, ač můžeme právem za to míti, že sledovala veškeré změny časové s velikým zájmem a synu svému, nyní již knížeti Spytihněvovi byla dobrou a rozvážlivou rádkyní.

O druhém chrámu Páně, který vystavěl Spytihněv na hradě Budči nad Kováry, jsme lépe zpraveni z legendy o sv. Václavu (PDC. I, 203), „kde od předchůdce Vratislavova, bratra jeho Spytihněva, k počtě knížete apoštolského sv. Petra chrám založen byl a jest“. Co se týče způsobu stavby tohoto kostela, jest všeobecné přesvědčení, že to byla v podstatě nynější okrouhlá stavba (rotunda), která stavěna jest z lomového kamene na maltu, později ovšem obdržela ku ztuzení svému plášť nového zdiva v lodi, rovněž věž přistoupila v pozdější době jakož i veliké kněžistě. Jest to jistě stará stavba, nemající ještě lucerny t. j. vížky nad kůželovitou střechou, opatřené okénky, jak to shledáváme u pozdějších rotund českých, které tvoří další krok vývoje těchto kostelních budov, poněvadž postavení lucerny na klenutí předpokládalo již větší zručnost stavitelskou. Avšak i zde, myslím, původní kostelík byl jen dřevěný, nahrazen byv teprve, třeba o málo později, stavbou kamennou. Prof. Píć našel na Budči také základy obdélného kostelíka P. Marie.

Spytihněvovi bylo s počátku zápasiti s pokusy knížete Moravského, Mojmirá II., jenž chtěl přinutiti Čechy opět k uznání svrchovanosti Moravské, alespoň se zachovaly zprávy o útiscích Moravanů, do nichž si Čechové r. 897 stěžovali u Arnulfa, který byl rok před tím korunován za císaře sv. římské říše. Čechové byli sice v těchto bojích několikráte poraženi, ale přece nebyli donuceni uznati nadvládu Mojmirovu, tím spíše, že r. 898 sám bratr jeho Svatopluk hledal pomoci Arnulfovy bez výsledku. Léta většího pokoje nenadešla, co se západu týče, ani když r. 899 zemřel císař Arnulf a dědicem koruny východofranské byl Ludvik, Dítě zvaný, protože narozen r. 893 korunován byl za krále franského r. 900; jím vymřel rod Karlovců r. 911. Za vlády poručnické došlo hned z počátku k výpravě na Moravu, k níž se přidali i Čechové, jichž územím bavorské vojsko táhlo proti Mojmirovi, ač se velkého vítězství nedočkal. Za nedlouho r. 906 padla říše Moravská, ale české území musilo býti střeženo před vpády divokých tlup maďarských, které okolní země plenily a pálily. Není dokázáno, že by Maďaři byli jezdili přes Čechy do krajin německých, jak se domníval Palacký I, 226, z čehož by jinak následovalo, jakési spojení kmenů českých s tímto národem od Uralu příšlým, jehož řeč příbuzná jest řeči Osťáků a Vogulů v severní Asii a vzdáleněji i Finnů na severu Evropy. Čechy byly ušetřeny od pohrom spojených s návštěvami nově přistěhovalého národa v Potisí, což jistě je dokladem ostražitosti knížat Českých a pohotové obrany v branách zemských. Jsou četné zprávy o vpádu tlup maďarských do Itálie, jižního Německa, ale ani nejmenší zmínky o tom, že by byli poplenili Čechy.

Se strany německé nebylo se v této době obávati zápletek, protože za vlády Ludvíka Dítěte a od r. 911—918 za Konráda I. musila se říše franská brániti Maďarům a někteří kmenové vévodové, především saský a lotrinský, snažili se dosíci větší samostatnosti. Vévoda Arnulf Bavorský utekl se po porážce o pomoc k Maďarům. Konrád umíraje doporučil velmožům voliti za svého nástupce, Jindřicha, vévodu Saského. Pozdější nezaručená pověst, že poslové, mající mu zvěstovati volbu vykonanou, zastihli ho při čizbě ptáků, byla příčinou, že dánš mu bylo

prijmí Ptáčník. Tak se stalo, že poměr Čech k říši německé se uvolnil¹⁾,

Spytihněv, dle souhlasného údaje legend (PDČ. I, 144, a 204), dosáhnuv roku 40. života ze světa vyšel putuje k hvězdám. Po jeho smrti jeho bratr Vratislav ujal se vlády. Kladu události tyto do r. 915, obyčejně uvádí se jako rok úmrtí jeho r. 905 dle letopisů českých (PDČ. II, 380), kde je uveden rok DCCCV, omylem vynecháno jedno C. Ale kloním se k mínění prof. Pekaře, jenž dle údajů legend má rok 915 za správný, drže se tak udání legend, že Vratislav žil 33 leta (t. I, 144) a poněvadž umřel 921, tedy narodil se r. 888 jako poslední syn Bořivojův. Vratislav vychováván byl pečlivě sv. Lidmilou ještě v době, kdy Spytihněv vládl, a to buď na hradě Pražském nebo na některém jiném hradě, který není blíže udán. Dospívaje v leta mužná asi r. 906 seznámil se, nevíme jakým způsobem s Drahomířem „z kraje Slovanů pohanských, kteří se nazývají Stodorané“ (PDČ. I, 204) a Kosmas dodává (II, 28) „z tvrdého lidu Lutického, kteráž i sama k víře byla tvrdší než skála, z krajiny řečené Stodor“. Lutici byl četný národ slovanský na pravém břehu Labe osedlý, jehož jižní kmenové sluli Moračané proti Magdeburku, Stodorané čili Havolané na řece Havole a při jezerech od Braniboru až k Postupimi, Sprevané na Sprevě, od nichž severně byli Rěčané, tyto dvě krajiny ve středu bývalého království Pruského kolem města Berlína. Lutici získáni byli křesťanství mocí králů německých, když byli již dříve za Jindřicha Ptáčníka 926

¹⁾ Zdá se, že Arnulf, syn hraběte Luitpolda, vévoda Bavorský, dovedl i při bojích s Konrádem, jakoby zastupoval a hájil zájmy říše německé, zachovali si alespoň zdání nároku na Čechy, jak by to vysvítalo z legendy staroslovanské (PDČ. I, 127), že Vratislav pozval k postřížinám sv. Václava „knížete, jenž byl tehdy ve své krajině“, avšak jiný rukopis má jinak: pozval knížata. Dle mého mínění mohl tímto knížetem býti Spytihněv nedlouho před svou smrtí k slavnosti pozvaný, ovšem pak by byla slavnost bývala v jiném chrámě, než předpokládá legenda, a knížaty sousední náčelníci kmenů českých. Hlaholská legenda neudává chrám, kde se slavnost konala (ČKD. 1910, 420). Není třeba předpokládati, že by Vratislav byl stár při tomto obřadu, jak chce jeden rukopis legendy té.

podmanění Srbové a zřízeny marky německé říše v Mišni, v severním a východním Sasku. Za Oty I. došlo na Lutice, kde založeno bylo biskupství v Havelbergu (946) a v Braniboru (949), r. 960 zdáli se úplně pokořeni, ale bouřili se opět a opět, poslední odpor jejich potlačen byl Albrechtem Medvědem r. 1157. Za Kosmy byl odpor Luticů proti křesťanství ještě prudký a mocný, odtud můžeme si vysvětliti jeho slova „tvrdší ku víře než skála“ a jeho domněnka, že Drahomíř byla pohankou. Dalimil (PDČ. II, 50) má Drahomíř za dceru vévody či náčelníka kmene Lučanského u Žatce¹⁾, o jejichž přemožení bylo již při Levém Hradci str. 42 pověděno.

Domněnka o původu Drahomířině z Lučanů žateckých je nyní obecně opuštěna, rovněž i mínění, že byla pohankou, jak to o ní tvrdí legenda Kristiánova a Kosmas v souhlasu s legendami Gumpoldovou (PDČ. I, 154), „rodem i nešlechtností činů pohanky“; Vavřincova legenda dříve (I, 184) „kteráž nevěřila v Boha“, ale (I, 170) tvrdí, že Vratislav, „jsa věku kvetoucího s bohulibou manželkou, již ze vznešeného rodu byl pojal, prvorozeného splodil syna Václava“ a staroslovanská (I, 129): (Drahomíř) radovala se víře syna svého (Václava) a milosti, již prokazovaly“; čtení o přenesení ostatků sv. Václava dříve (I, 135) „narodiv se od křesťanských rodičů, otce Vratislava, a matky Drahomíře“. Svědectví tato poslední přijímají se za správná, ač tím odůvodnění mučeníctví sv. Lidmily se stěžuje; tím lze si vysvětliti, proč názor o pohanství Drahomířině se dříve tak ujal a rozšířil, když jí viny tohoto zločinu nemůžeme sprostiti, jak uvidíme níže.

Vratislav a Drahomíra bydlili v údělné části, které se jim od vládnoucího knížete dostalo a tam narodil se též sv. Václav, ač o místě jeho narození není zpráv a nutno užití domněnky. Fr. Sasinek se pokusil dokazovati, že udělené knížectví Vratislavovo bylo na Moravě, poněvadž Mojmír II. již 906 umřel, a klade rodiště sv. Václa-

¹⁾ (Vratislav) poje ženu z Stodor, dceř hrabie českého, tej diechů Drahomíř, z kraje žatečského. Ta knieni (kněžna) pohanka bieše . . .

va na hrad Olomoucký, poněvadž není staršího hradu po pádu Velehradu a postřížiny prý dály se na Velehradě. Než okolnosti současné brání přijati tuto domněnku, poněvadž v prvních dobách po zničení moci Moravského knížete nelze snad mluvíti o těsném spojení této země s Čechy, tím méně, ježto nemáme žádného současného pramene nebo zprávy zaručenější. Poměry pozdější nelze tak snadno promítati do doby dřívější. Spíše, tuším, mohli bychom klásti úděl Vratislavův do území Lučanskému blízkému totiž na starobylý hrad Libušín, v blízkosti Kladna a nedaleko Stochova, kde se jakási pověst udržela. Nevede mne k tomu výklad jména „sto chov“, nýbrž okolnost, že na Libušíně je dosud kostelík zasvěcený sv. Jiří. Víme však, že Vratislav založil kostel sv. Jiří i na hradě Pražském, na snadě je tedy domněnka, že i starobylý kostelík na opuštěném nyní hradišti je z doby Vratislavovy a zároveň by se vysvětlilo, proč Dalimil a jiní, jej následující, mají Drahoň za dceru náčelníka kmene Lučanského ze Žatce, a konečně i pověst Stochovská.

Vratislav následoval na stolci knížecím po smrti svého bezdětného bratra r. 915, dle jiných (Novotný) 905, „ujav se slavně vlády a obýváje tu, rozšíření pravé víry za nebedlivější péči vladařství svého měl. Jemu podle zásluhy pravověrnosti jeho tak velikého vítězství s nebes poskytnuto, že milostí Boží nepřátele své téměř bezpočetné slavně přemohl“ (PDČ I, 170). Slova tato mohli bychom si vykládati o jeho bojích proti Maďarům pokoušejícím se o vniknutí do země české, byli však vždy s výsledkem odražení. Vratislav (I, 205) upevniv vladařství své, založil chrám k počtě svatého Jiří mučeníka. Podobně tvrdí i Gumpold (I, 148), o čemž dále při přinesení sv. Lidmily. Vratislav zemřel dne 13. března 921, jak na jisto postaveno jest zápisem v breviáři abatyše Kunhuty Přemyslovny¹⁾.

¹⁾ Tím jsme nuceni opustiti starší tvrzení, jakoby smrt Vratislavova byla padala do r. 927, a opravili tak všechny leto-počty této doby, zvláště vrátiti se také k starému roku umu-čení sv. Václava r. 929, poněvadž r. 935 dosud udá-vaný, není nikde v pramenech dosvědčen, a byl přijat Pa-lackým jen proto, že od r. 927, kam položil smrt Vratisla-vovu, bylo nutno počítati asi osm let pro vládu sv. Václava. Avšak mezi 921 a 929 je právě tato doba osmiletá a r. 929 je dosvědčen většinou pramenů.

Staroslovanský život sv. Václava (PDC I, 127) vypravuje, že sv. Václav byl v době, kdy mu bylo ujmouli vlasů, kdy měl býti postřížen¹⁾). Byl to zvyk všeobecně rozšířený, že otec nebo host vzácný při slavnosti usříhl chlapcovi trochu kadeří. V našich pramenech je to již úkon církevní, vykonaný od biskupa, jak byl uveden v knize obřadní latinské i východní církve. Není to nutně obřad pouze slovanský. U Rusů konány byly v 2—3 letech po narození, v Polsku při 7 letech, u Němců, kdy chlapci vstupovali mezi dospělé, jsouce schopni k boji. Který biskup úkon tento vykonal není nám známo, legenda praví, že Vratislav přizval jakéhos biskupa s celým duchovenstvem, jiná mluví o biskupovi, jménem Notar“, spíše to byl biskup Řezenský s hledem k tomu, že slovanského asi u nás nebylo žádného, leč by byl přišel z krajín bulharských nebo uherských. Myslím však, že při úkonu církevním není možno, aby biskup postřihující stal se jaksi ochráncem chlapce, neboť je tu jiný poměr, než při nekneži. Nelze za to míti, že by obřad tento byl křtem ale ani břimováním, jak se domnívá prof. Novotný.

Sv. Lidmila žila v těchto poměrech a měla jistě dosti velikou působnost na události veřejné, jež jsme až dosud byli sledovali, ano ona vede i výchovu mladého kněžice sv. Václava, učíc ho nebo dávajíc ho vyučovali knihám slovanským, přineseným učeníky sv. Methoděje. „I dala jej bába jeho Lidmila učiti knihám slovanským; a on následuje svého učitele, dobře se naučil rozumu všemu v brzce“ (PDC I, 128). Učitelem sv. kněžice byl patrně kněz Pavel, o němž se zmiňují prameny, nevíme, zdaž totožný s knězem Kajchem jmenovaným při křtu Bořivojově. Někteří tvrdí, že Kajch se jmenoval Pavel, jiní, snad lépe, mají Pavla za osobu rozdílnou. Můžeme předpokládati, že i na dvoře sv. Lidmily bylo několik kněží a více kleriků t. j. duchovních nižšího svěcení, aby služby Boží mohly se konati dle předpisů církevních a rovněž i působení mezi lidem dvorským a okolním bylo snadnější. Sv. Lidmila zůstala nakloněnou obřadu, jež byla poznala, ovšem není potřebí míti ji snad za nepřítelku

¹⁾ Výraz postřiziny zavedl u nás teprve Václav Hanka, je to výraz z polštiny, ruský slul úkon ten postrigy, srbsky střízba.

obřadu latinského, který za Spytihněva a Vratislava byl v zemi šířen od kněží z krajin německých příšlých. Ani nyní ještě nic neslyšíme o tom, že by byla země rozdělena v určité okrsky farní, pokud si nepředstavujeme za okrsky takové celé území patřící k určitému hradu, na němž kněží byli usazeni, vycházejíce podle potřeby i do celého území a poskytující poučení a udělující svaté svátosti nemocným, pohřbívající mrtvé a vykonávající i jinak úřad kněžský spíše po způsobu misionářů. Ovšem i v Německu bylo kostelů poměrně maličko, neboť sněm Triburský z r. 895 ustanovoval, že faru jest tam zříditi, kde osady jsou vzdáleny nad čtyry mile tedy 30·34 km.

Kněží na hradě učili ovšem i dítky sobě svěšené, jednak připravující si osoby, které by jim při službách Božích přisluhovaly nebo na kněžství se připravovaly, jednak i dítky urozených, které vzdělávali ve vědomostech tenkrát potřebných. Ke cvičení ve čtení používáno bylo knih bohoslužebných, zvláště žalmů, i odpovědům při službách Božích věnována byla pozornost veliká a žádáno, aby se jim žáci učili na paměť, naváděni byli ku psaní a zajisté i počítání a zpěvu církevnímu. Nescházelo jistě i jiných návodů pro život praktický ze všech oborů, pokud ovšem kněz učící je ovládal. Pro život veřejný a styk mezinárodní postačovala a žádána byla latina, řeč, která ještě o staletí později byla mluvou vzdělaných a jazykem, jímž se psaly knihy a listiny. Prozrazuje bystrý rozum sv. Lidmily, že postarala se o to, aby vnuk její, svatý Václav, učil se dříve knihám slovanským, aby tak mohl lépe pochopiti pojmy a vyspěti rozumem, než se počal učiti jazyku latinskému. Jen na dobrých základech položených mluvou mateřskou, již dítko úplně rozumí a snadněji může pochopiti věci obličnější, možno klásti budovu vědomostí a poznatků a přistupovati k učení jazyku cizímu. Kde se sv. Václav pod dozorem sv. Lidmily počal učiti knihám slovanským je ovšem neznámo, nejspíše v některém hradě mimo Prahu, pokud by nebyl býval kostelík sv. Jiří na hradě Pražském určen pro služby Boží jazykem slovanským, ale o tom nemáme zpráv. Na Vyšehradě také pobyt sv. Lidmily asi těžko je doložiti, protože první kaple tam posvěcena byla teprve sv. Vojtěchem o 70 let později. Kaple sv. Klementa, která tam stávala,

byla asi původu pozdějšího. Co napsal Sasínek v Pastýři Duchovním 1885, 307 o zaniklém biskupství na Vyšehradě, je pouhým dohadem z nesprávné domněnky, že Longobardi byli Slované a katolíky a že sídlili v Čechách delší dobu, což vše jest proti pravdě.

Sv. Lidmila žila oddělena od rodiny Vratislavovy, jak souditi nám jest ze slov Kristiána (PDČ. I, 205) „ztrativši napřed muže, potom i syna staršího, v domě vlastním zůstávala, a pamětliva jsouc prvéjší nevědomosti své a bludu svého (pohanského) každého dne oplakávala minulé nepravosti“; a tělo své „měla k službě spravedlnosti a svatosti . . . O tom svědčí časté podporování chudých, o jichž potřeby jako matka se starala, krmíc hladové, napájějíc žiznivé, odívajíc cizí a nahé.“ Slova tato jsou sice vzata z evangelia sv. Matouše, 25, 35, podobně jako jinde (I, 144) „byla matkou chudých, podporou chromých, očima slepých, zbožnou utěšitelkyní sirotků a vdov“ upomínají na Joba 29, 50, ale jsou dokladem dobročinné lásky svaté Lidmily, která tak zjevně dokazovala, jak proniknuta byla učením Kristovým a vidouc v každém člověku svého bratra a sestru, snažila se jim pomoci. „V almužnách štedrá, v bdění neunavná, v modlení nábožná, v lásce dokonalá, v pokoře ponížená, v obsluhování sluhů Božích tak ochotná, že kterým ze dne útěchy poskytovatí nestačila, v úkrytě nočním po sluhách svých útěchu opět a opět posílala, vyplňujíc slova evangelia, poroučející dobročinnost, tak aby nevěděla levice, co dělá pravice (Mt. 6, 3). Než kdybychom chtěli všechny její znamenité ctnosti vypisovati, nedostávalo by se nám spíše světla denního než blány. Vrata domu jejího ve dne a v noci každému okolo jdoucímu byla otevřena, takže s blahoslaveným Jobem zvolati mohla: „vrata má otevřena byla pocestnému“ (31, 32) a „okem jsem byl slepému a nohou chorému“ (29, 50). Matka sirotků, těšitelka vdov, uvězněných neunavná navštěvovatelka a ve všech dobrých skutcích dokonalá. V tom svědčí dále klerikové (kněží a duchovní nižšího řádu), o něž zbožnou myslí jako o vlastní syny se starala, a kdyby všechna tato svědectví mlčela, svědčí o tom příbytky Kristovy (kostely), jež rozličnými dary zlatými a stříbrnými obohatala, nikoli jak někteří dělávají, z lupy a majetku chudých, nýbrž z majetku od Boha sobě svěřeného.“

Sv. Lidmila dočkala se radosti vidouc vedle vnuka sv. Václava ještě další vnuky Boleslava a Spytihněva (PDČ. I, 125) a čtyry vnučky (I, 128), z nichž známe jenom pouze jednu totiž Přibyslavu (I, 222 a 226), není-li ovšem slovům legendy (I, 128) rozuměti tak, že Vratislav a Drahomiř měli čtyři děti. Ale čteme tu výslovně, že Václav a Boleslav měli sestry čtyry a vdali je v rozličná knížectví. Sv. Lidmila vychovávala přede všim sv. Václava, který naučiv se slovanským knihám dobře, dán byl otcem na hrad Budeč, aby se tam učil knihám latinským. Učitelem jeho byl tu kněz jménem Venno, z některých rukopisů by se dalo mysliti na české jméno Uceno jako učený, ale těžko jest tomu věřiti. Na Budči jest nám hledati latinského kněze, sběhlého ve vědách a ve výchově osvědčeného, který zde shromáždil sobě větší počet žáků. Hrad na Budči hodil se k tomuto účeli daleko lépe než hrad Pražský, příliš hlučný a živý.

Za čas poměrně krátký přikvapila nová těžká zkouška na sv. Lidmilu, která oplakala svého manžela Bořivoje a prvorozeného syna Spytihněva a dne 13. února 921 stála nad mrtvolou svého druhorozeného syna, vévody Vratislava, který ve věku třiceti tři let se rozžehnal se světem. Tělo jeho pohřbeno bylo v kostele sv. Jiří, který byl sám založil, první dosvědčený hrob, který se do naší doby uchoval na původním místě v lodi na straně epištolní. Na štítě, k oltáři hlavnímu obráceném, je starý nápis latinský: „Zde leží blahoslavený Vratislav, otec svatého Václava, zakladatel tohoto kostela.“

Kníže Vratislav označil před svou smrtí za nástupce svého nejstaršího syna Václava, ještě nedospělého. Dle staroslovanské legendy (PDČ. I, 129) bylo mu 18 let, když umřel otec jeho. Poněvadž v téže správě čteme, že „byl jistý kníže veliký a slávou ctěný v Čechách živ, jménem Vratislav a manželka jeho nazvaná Drahomiř. I zplodili syna prvorozeného a když ho křtili, nazvali mu jméno při křtu svatém Václav“ (I, 127), zdá se některým, že sv. Václav narodil se v době, kdy Vratislav, otec jeho, byl již knížetem. Nezdá se mi však, že by nutně vysvítalo, že se sv. Václav narodil v době, kdy Vratislav skutečně nastoupil vládu po Spytihněvovi, neboť slova

toho nutně nevyžadují. Klada narození sv. Václava do roku 907 neb 908, myslím na tu dobu, kdy Vratislav byl ještě knížetem údělným. Ovšem udání věku osmnácti let se dobře nehodí do r. 921, proto někteří domnívají se, že původní legenda psaná hlaholicí udávala zde rok čtrnáctý věku 𐌸𐌿, kdežto přepisovač v cyrilské azbuce pak nedopatřením místo 𐌸𐌿 napsal 𐌹𐌺, zaměnil 𐌸 za 𐌺 při četbě hlaholské g za dz. Ať tomu je jakkoliv, kdyby byl sv. Václav 18 letý, jak udává legenda, byl by mohl nastoupiti ihned na trůn otcovský, kdežto táž legenda udává (I, 128): Byli pak oba ještě mladí a vzrůstem malí; a máli jejich Drahomiř upevnila vládu v zemi a lidi všechny spravovala“ v souhlase s druhou (I, 144): syn (Vratislavův) sv. Václav jsa ještě mládeneček (puer) knížectví a panování po otci svém obdržel.“

„Poněvadž (Václav) chlapeckému neb jinošskému věku ještě úplně neodrostl, usnesli se všichni starostové, z počátku moudře se uradivše, dáti blahoslavené Lidmile, služebnici Kristově, nezkušeného vévodu s bratrem jeho Boleslavem k výchově, pokud by s pomocí Boží nedospěli (I, 206). Tak sv. Lidmila pokračuje ve svém úkolu vychovatelky u sv. Václava, jak bylo zcela přirozeno, když Drahomiř byla zaměstnána starostmi a péčí vladařky země české, ač ona úrada na jiných místech není připomenuta a také Boleslav nebývá výslovně uváděn jako vnuk sv. Lidmilou vychovávaný. Než po té stránce není potřebí vylučovali možnost, že sv. Lidmila v této době ujala se i dozoru nad rostoucím Boleslavem, třebaš výsledek výchovy u obou vnuků se ukázal nestejný.

A v této době, kdy sv. Lidmila želela svého syna posledního a nalézala útěchy, konajíc skutky dobročinné lásky křesťanské i věnujíc se s radostí vnukům svým, dochází k rozporu mezi snachou a tchýní, sv. Lidmilou a Drahomiří. Pozdější prameny, Drahomiř za pohanku považující, mají na snadě podnět a příčinu sporu totiž v různosti víry. Chvalořeč o sv. Lidmile dí (I, 195): aby totiž po jejím usmrcení blahoslavený kníže Václav, jenž ochraně sv. Lidmily přikázán byl, snáze odvrácen býti mohl od náboženství Kristova, a takto náboženství křesťanské, jakož bývalo druhdy, docela vymitěno bylo ze země.“ Kdežto sv. Lidmila vroucně lnula ke Kristu a jeho učení,

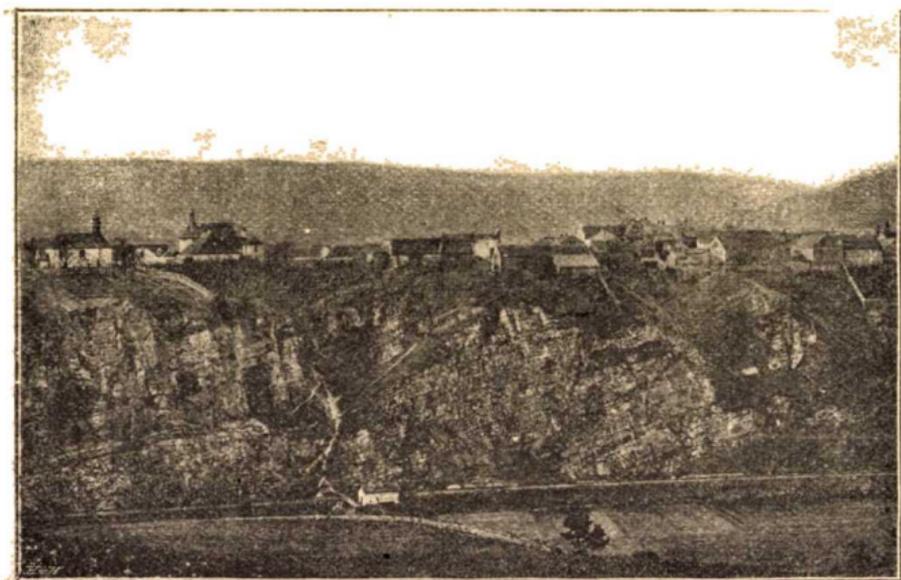
Drahomiř nechtěla se sřici úcty bůžků pohanských; tato by se byla snažila zachrániti toto náboženství předků před křížem postupujícím vítězně, ač v Čechách nekrvavě, sv. Lidmila opět pracovala o rozšíření evangelia Kristova, které přinášelo nejen blaho duševní a blahobyt tělesný, nýbrž chránilo také vlast naši před rozpínavostí sousedů na západě. Viděli jsme již na stránce 66, že spíše nutno Drahomiř považovati za křesťanku, třeba ne tak veliké dokonalosti jako sv. Lidmila a hledati příčinu sporu jinde totiž v závisti. Drahomiř, jsouc povahy ctižádostivé a zároveň prudké, s nevoli nesla přítomnost sv. Lidmily na dvoře knížecím, nelibě pozorovala hluboce zakořeněnou lásku a úctu poddaných k dobročinné a svatě žijící Lidmile, nemile viděla, jak působnost této tchyně u vnuka jejího Václava roste a obávala se, jak naznačuje Kristián (I, 206), aby tento vliv za několik let se neprojevil, až by Václav uchopil se žezla. Takový jest asi smysl slov legendy (I, 144): „matka knížete (Drahomiř), uradila se se zlými rádci svými a začala nenáviděti tchyni svou Lidmilu. I pravila: „proč pak mi má býti ona jako paní? Zničím ji a budu dědičkou veškerého jejího jmění¹⁾ a svobodně budu vládnouti“; neb syn její Václav byl ještě mlád. Když pak ctihodná a pokorná služebnice Boží Lidmila úmysl ten poznala, řekla své snaše: „Nechci vládnouti a ani nejmenšího podílu míti tvé moci, ale prosím, abys mi dovolila svobodně Bohu sloužiti, až se skončí dnové mojí.“ Tak pravila sv. Lidmila a odešla z hradu Pražského na jakýsi hrad, jménem Tetín. Podobně čteme v staroslovanské legendě (I, 123): Tehda počala máti Václavova zle mysliti o svou švekrušu Lidmilu a všelijak hleděla zahubiti ji. Porozuměvši pak Lidmila, odešla na jiný hrad, Tetín nazvaný.

¹⁾ Z toho by se dalo souditi, že Drahomiře šlo také o statky vdovské, jimiž sv. Lidmila vládla a tak právu Drahomiře, rovněž vdovy, jaksí překážela.

V. Na Tetíně.

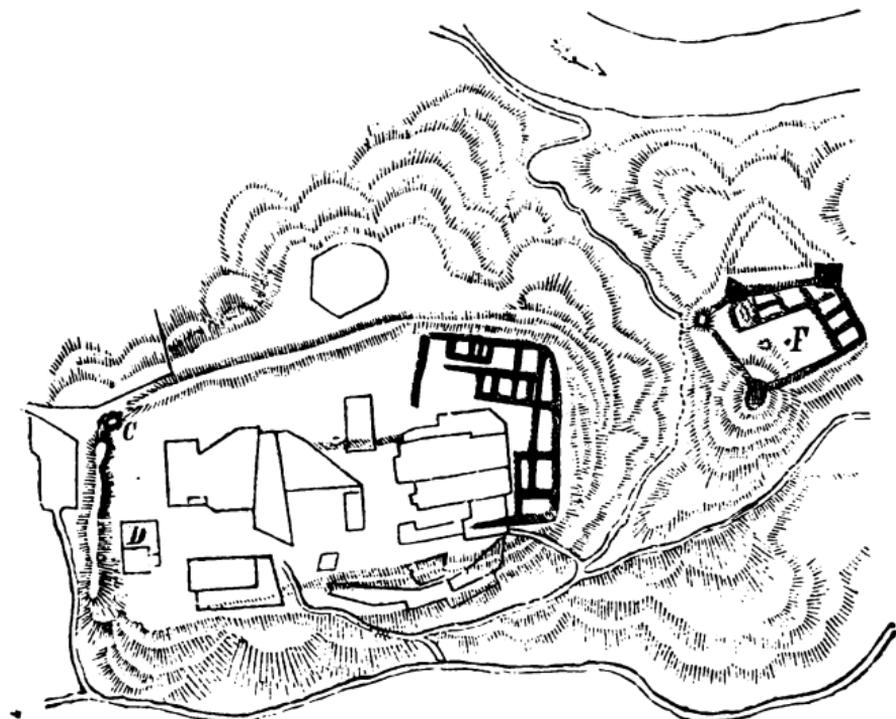
Směrem severovýchodním od Berouna ve vzdálenosti **S**as 3 km leží na ostrohu planiny, od této dosud znatelným valem oddělená, osada Tetín; na sever je ohraničena sráznou skalou nad dráhou a Berounekou, na straně jižní údolím, v části východní dosti strmým. Ostroh tento rozdělen je na tři části. Západní největší, kde stojí osada nynější, bylo předhradí sáhajíc přes celou návěs za rybníček, kde příčným směrem šel ještě 1857 val 3'80 m vysoký a 19 m široký, později rozvezený a odstraněný; odtok kalu a choboty, prostoru z obou stran súzující, naznačují směr příkopu, jenž dělil předhradí od vlastního hradu.

Pohled na Tetín od severu.

Hradiště vlastní dosti rozsáhlé, odděleno jest převlakou od poslední části ostrohu, na které stával pozdější lovecký hrádek a která nyní jest skoro úplně odlámána, obsa-

hujíc cennou vápencovou skálu, a proto za nedlouho úplně zmizí. Hrad v době sv. Lidmily ohraničen byl valy na straně západní, jak již udáno, na straně jižní pak byl opevněn sruby dřevěnými, jak naznačují díry ve stráni se shnilými dřevy. Východní val běžel na konci planiny snižující se k oné části odlámané, na straně severní pak šel směrem západním; u kostelíka sv. Michala či nyní sv. Jana Nep. na hřbitově, který stojí mimo hradiště, se val klonil poněkud k jihu od směru západního. Erazim Vocel našel v letech 1856 dosti mocné podezdívky kamenné ve východní části tohoto hradiště a to ku straně severní. Teprve později povstaly nové budovy kamenné na straně západního hradiště, kde je nyní fara a oba kostelíky. (D.)

Půdorys hradu Tetína.

Tetín, polohou místa přepevný na vrcholu strmé skály, dle Kosmy (PDC. II, 8) vystavěn byl pověstnou Tetkou,

dcerou Krokovou a sestrou Libušinou; jisto je, že tam byla stará osada nejdříve na části nejvýchodnější, později na hradišti nynějším, tvořic středisko obyvatelstva českého kmene v poříčí Berounky osedlého. Úpravou podobal se Tetín Levému Hradci a částečně i hradu Pražskému.

Na Tetín uchýlila se sv. Lidmila, nespravedlivě Drahomíří pronásledovaná. Ovšem snadno se mohla domyslíti, že ani vzdálení její z Prahy úplně snachu neusmíří, a proto správně asi vystihuje okolnosti ty Kristián (I, 206) pravě: „I ozdobil se drahým kamením ctností tím více, čím jistěji věděla, že stihati ji budou pronásledovníci, a že brzy dojde palmy mučnické, setrvávajíc v nábožných modlitbách, bdějíc a postíc se bez ustání, rozdávajíc štedrou rukou almužny všem.“ Co zbývalo opuštěné vdově, než aby v úzkém okruhu území hradu Tetínského pokračovala v oněch skutcích, jimž byla uvykla od té doby, kdy voda křestní dotkla se její hlavy a k níž již dříve alespoň částečně byla vedena?

Do doby sv. Lidmily a manžela jejího Bořivoje, tedy ještě před r. 890 klade legenda (PDČ. I, 111 a 113) život sv. Ivana v krásném údolí, tehdy ovšem pustém a neobydleném, podél potoka Kačáku či Lodenického, 3 km vzdušné čáry na severovýchod od Tetína vzdáleného, kde vedle pozdějšího kostela ukazuje se dosti prostorná jeskyně, která dle pověsti byla obydlím sv. Ivana. Jest ovšem pravda, že pověst tato není dosvědčena staršími prameny, tak listina Břetislava I. (RBM. I, 50, CDB. I, 52) klášteru Ostrovskému daruje kapli sv. Jana Křtitele v jeskyni (in spelunca) a nečiní zmínky o sv. Ivanovi. Ale konečně nebylo třeba, aby se listina zmiňovala o tomto poustevníku, když místo samo určeno bylo úředním názvem a kaple ovšem Ivanovi nemohla býti zasvěcena. Jest pravda, že legenda staroslovanská dochována je v rukopise ze století sedmnáctého na Rusi (PDČ. I, XI), avšak nutno tu předpokládati originál či předlohu starší z doby slovanského kláštera na Sázavě, kdy byl živý styk s krajinami ruskými tehdy ještě s římskou církví sjednocenými. Nevadilo by tedy pozdní dochování rukopisná, právě tak jako u legendy latinské v rukopisu stol. patnáctého, dle nápisu o přijímání pod jednou způsobou,

jak sv. Ivanu tak sv. Lidmile podaném. Způsob objevení svatého Ivana od knížete Bořivoje na honu je dosti přirozený, lřeba že laň v legendě uvedená zdá se býti napodobením podobných příhod v životě jiných světců na příklad sv. Jiljí, při nalezení hrobu sv. Diviše, u nás sv. Prokopa; latinská legenda je založena rovněž na předloze české z doby starší, libuje si v některých zázracích, dle nichž bychom ji klásti mohli do doby pozdější, ač nutno doložit, že zázraky samy o sobě nemohou býti na úhonu pravosti legendy, kde lze dokázat, že se skutečně staly a přihodily. Ale tím vším není ještě oprávněno mínění, že legenda o sv. Ivanu platí osobě, která neexistovala. Otázku tuto nutno podrobiti dalšímu zkoumání. Snad podstatu pověsti nutno připustiti. Dle legendy našel Bořivoj tohoto poustevníka, který se označil jako kralevič chorvatský, nejspíše ze Zákarpatí a nikoliv z Uherska, jak udává legenda latinská; v poušti té žil po 42 léta, věnuje se životu rozjímavému a kajícímu. Dle legendy latinské navštívila ho také sv. Lidmila a Ivan pak došel také na Tetín, kde přijal svaté svátosti, vrátil se do jeskyně a tam byl pohřben.

Za nedlouho po odchodu své babičky na Tetín měl sv. Václav, jak legenda Gumpoldova (I, 154) vypravuje, zvláštní sen, také Kristianova jej uvádí (I, 206): „Leže na lůžku viděl jsem sloupovou síni kněze Pavla na dobro zpravenu vši výstavnosti a všeho lidského přebývání. Zboření domů, jež jsem viděl, šťastnou smrt báby mojí Lidmily, svaté a ctihodné matrony, předpovídá. Ona zajisté zběsile nastrojenými úklady své matky, rodem i nešlechtností činů pohanky, a některých služebníků, k ohavnosti stejně odhodlaných, času nedlouho odtud příštího zbraněmi nešlechtníků tajně bude přepadena a pro vyznání jména a víry křesťanské podstoupí ukrutné těla umučení. Prostora síně od lidí opuštěná, jak vidění svědčí, naznačuje kněžstvu ukrutné ze země vyhnání a všeho jmění nezasloužené potracení za marné naší ochrany. Neboť rodička moje, zlořečené paměti, trpce nenávidí víru živoucí, již já ze vši síly vyznávati, cítiti, z celého srdce následovati a milovati usiluji a dále všudy a vždy bez ustání budu usilovati, a kněze rozličných řádů, protože se mnou stejně smýšleli se neodpírají, statků zemských zbaví a ukrutně

ze země vyhnati se strojí.“ Tento výklad snů sv. Václava ovšem upraven je dle dohadu a dosledu spisovatele legendy, jenž viděl v Drahomiři krutou pohanku, ale pokud se týče hlavní věci asi se srovnává s pravdou. Vladyčtívá a sobecká Drahomiř nepřestala ukládati o bezživotí své tchýni a radila se s nešlechtnými velmoži, kteří byli při dvoře jejím, kterak by mohla dojítí svého cíle. Nešlechtnými rádci, kteří úmysl své kněžny chtěli provéstí, byli Tuň a Komoň (Dalimil III, 53) dle I, 140 sluli Tuman a Kovan, podle Jirečka Jos. (PAM. V, 331) souvisí jejich jména s osadami blízko Tetína se nalézajícími: Tmáň na jihozápad od Tetína 7 km a Kvaň u Sv. Dobrotivé od Tetína týmž směrem 25·6 km vzdálené. Dvořané tito domnívali se, že takovým způsobem nejlépe domohou se význačného postavení u dvora knížecího a zároveň rozmnoží statky a majetek svých rodů. Nebyli u dvora nedávno, neboť již sv. Lidmila jim prokázala četná dobrodiní, starajíc se o ně jako o syny a obohatila četnými a vzácnými dary. Nebudeme snad pravdy daleko, že se tak stalo, aby spíše obrácení byli k víře křesťanské, kterou tito buď jen předstírali nebo vůbec nepřijali, tvořice střed stálého odporu pohanství, dotud ještě dosti silného, nemajícího úmyslu podrobili se než spíše očekávajícího, že se podaří opět dosíci převahy a výhradné moci.

Úmysly Drahomiřiny a její vyjednávání se zlosyny nezůstalo utajeno a někteří křesťané, milující a oddáni jsouce sv. Lidmile, zpravili ji o těchto nešlechtných záměrech její snachy (III, 53). Tak sv. Lidmila věduoc o všem a předvídajíc, co se stane, dala zavolati kněze Pavla a vykonala zpověď před tváří zpytatele srdcí, Boha, při mši svatě posilnila se přijetím těla a krve Páně a dlela na modlitbách, prosíc Boha, aby v pokoji ráčil přijmouti její duši (I, 140 = 207 a 144). Nezapoměla ani na osoby, které kolem ní byli, hojně je odměnivši (III, 53).

Když byl večer, přišli zmínění vrahové, shromáždivše okolo sebe množství zlosynů podobných sobě (I, 123, I, 145), a rozbili brány, udeřili na dům sv. Lidmily, vypáčili vrata a nechali venku státi společníky své, ozbrojené oštěpy a štíty; Tuman a Kovan s málo pomocníky vrazili

do ložnice svaté Lidmily, vyrazivše dvěře místnosti, kde světiče odpočívala a vztekla se tam vedrali. Dalimil (PDC. III, 53) líčí přepadení poněkud jinak, že totiž oba dva velmožové přijeli za dne veřejně, snad jako poslové z Prahy od kněžny. Sv. Lidmila je přijala laskavě, tázajíc se na zdraví své snachy Drahomiře a pohostila je, ač věděla, co ji očekává. Tato zpráva zdá se býti vhodnější, protože bylo možno s menším hlukem, který by byl celé předhradí pobouřil, vniknouti do hradu ozbrojenému mužstvu, jež mohlo vstoupiti brankou vedlejší a přemoci posádku, nic netušící. Jednání však vrahů bylo by tím nestoudnější pro přetvářku, již se dopustili, ale které asi nedbali.

Bl. Lidmila přijala je se slovy: „Jaká to zběsilost se náhle do vás dala? A nerdíte se a zapomínáte, že jsem vás jako vlastní syny vychovala, zlatem a stříbrem a skvosnými rouchy obohatila? A jest-li že jsem vám něčím ublížila, oznamte mi to“. Ale zběsilci ti tvrdší nežli skály, zavřevše před těmi slovy uši, nebáli se sáhnouti na ni vlastníma rukama a vytáhše ji z lože, uvrhli ji na zem. Jim pravila ona: „Nechte maličko setrvali mě na modlitbě!“ A když tak učinili, modlila se s rozpjatýma rukama k Bohu. Potom řekla: „Jestliže jste přišli, abyste mě utratili, zapřísahám vás, setněte mi mečem hlavu!“ Chtěl ať jako mučeníci prolitím krve svědectví vydati Kristu, přejíc sobě dosáhnouti s nimi věčné palmy mučnické, již si i ona také zasloužila, jak nepochybujeme, neb Písmo svaté dí, že v blaženosti bude duše spravedlivého, ať on byl stížen jakoukoli smrtí (Moudr. 4, 7). A ukrutní katané nedbajíce jejich proseb a slov vrhli ji na krk provaz (I, 208=141, 145), dle staroslovanské legendy (I, 123 a III 53) sňali s hlavy její závoj, zadržli jí jej na šiji a tím ji udusili. A tak vzala konec života v den sobotní, 15. září (I, 208=141), v první hodinu noční, živši šedesát a jedno leto a Bohu se zalibivši i mučnickou korunu přijavši (I, 124).

Mučníkem stává se ovšem dle učení církevního ten, kdo umírá násilně pro víru křesťanskou. *Martyrem non mors, sed causa facit*, ne smrt násilná, nýbrž příčina je podmínkou mučnické. To věděl také skladatel

legendy a proto výslovně uvádí slova Písma sv. z knihy Moudrosti. Neboť dle zpráv starších, byla smrt sv. Lidmily přivoděna vládychtivostí a sobeckostí Drahomířinou a obou vrahů, kteří chtěli nabýti moci a bohatství, jak tytéž zprávy dále uvádějí. Proto by vlastně přesně vzato sv. Lidmile nepřislušel název mučnice. Ale zjev tento není ojedinělý v těch dobách. Je známo, kterak v Řezně ctěn byl sv. Jimram, biskup příšlý z Poitiers do Řezna, kde působil horlivě mezi nedávno pokřtěnými Bavyry. Když se Uta, dcera vévody Bavorského, provinila a svatému biskupu při zpovědi vyznala, vzal tento na sebe povinnost dosti učiniti za hřích cizí, a bratr Utin Landbert, domnívaje se v něm viděti vinníka, pronásledoval jej a u Helfendorfu umučil r. 652 nebo spíše 712, kdy Theodo, vévoda Bavorský, ještě žil, nebo krátce po jeho smrti. Také v tomto případě neumíral biskup Jimram za víru křesťanskou a přece úcta jemu jako mučnicku byla a jest dosud vzdávána.

Zpráva, že sv. Lidmila zardoušena byla svým závojem je dosti pravděpodobná, poněvadž provdané ženy u Slovanů nosily hlavu vždy zahalenu pokrývkou nebo závojem, šátkem, u kněžen někdy z látek drahých a průhledných. Pravděpodobnost tato roste, uvážíme-li, že bylo velikou pohanou strhnouti cizí ženě závoj tak, že se objevila prostovlasá. U sv. Jiří v klášteře chovala se jako vzácná památka na svatou kněžnu část jejího oděvu, dle pramene latinského peplum tedy říza, ale neudává se z jaké látky byla. Někteří uvádějí tuto část jako závoj sv. Lidmily. Z tohoto oděvu byla část jako dlaň veliká dána do oltáře sv. Petra, v kostele podrobeném patronátem abatyši sv. Jiřské r. 1100, není známo kde. Ostrov na Rybářích, nyní mezi koncem mostu Masarykova a dřívější lávkou řetězovou na Malé Straně, klášteru sv. Jiří nepodlehal.

Věk sv. Lidmily při jejím umučení udává se legendou staroslovanskou (PDC. I, 124) na 61 rok, podobně jiná (I, 145) udává věk svěťice, ale rozchází se s předešlou pravíc: „odebrala se k Bohu, naplnivši let života svého jeden a čtyřicet.“ Údaj poslední je zřejmě nesprávný, poněvadž Spytihněv, syn její, žil sám dle svědectví téže

legendy čtyřicet let a zemřel jistě o mnoho let dříve. Nejlepší dle mého zdání je výklad, že skladatel latinské legendy použil přepisu kyrillikou učiněného z hlaholské předlohy, kde označena byla leta písmenou hlaholskou m znamenající 60, přepisovatel však kyrillici nedohlédnuv k různosti číselné hodnoty ponechal písmenu m, které však v azbuce kyrillské značí jen čtyřicet, pro číslo šedesát užívá kyrillice písmenu x (ѣ).

Umučení sv. Lidmily je přesně stanoveno na den 15. září, který připadal tenkrát na sobotu, a to mohlo býti buď r. 910, 921, 927, 932, kdy byla písmena nedělní g. Z toho však jsou nemožny roky 910, 932, ano i 927, jak se až dosud z pravidla udává u katolických spisovatelů, protože Vratislav, jak s hora bylo ukázáno, zemřel r. 921 a nelze smrt sv. Lidmily klásti příliš daleko za den úmrtí knížete Vratislava. Prof. Pekař našel dva rukopisy legendy Křišťánovy, kde je udán den 16. září jako den umučení sv. Lidmily. Mnohým činí obtíže okolnost, že se u nás svátek sv. Lidmily slaví teprve dne 16. září. Proto prof. Pekař se domnívá, že umučení stalo se skutečně dne 16. září v sobotu a klade smrt sv. Lidmily na rok 920. Dobrovský vykládal, že svátek svaté mučenice slavil se původně hned 15. září, ale když r. 1245 byl svátek Narození P. Marie povýšen za vyšší a obdržel oktávu, takže 15. září byl osmý den tohoto svátku, bylo nutno přeložiti slavnost sv. Lidmily o den později, názor, který se častěji uvádí, ač již Pubička ukázal, že i před r. 1245 se konala slavnost sv. Lidmily dne 16. září, a Kalousek dovedl, že i v breviáři, Dobrovským uvedeném, je svátek ten položen na 16. září a Dobrovský sveden byl špatným výkladem znaménka upozornujícího, že ač svátek napsán v řádce u 15. září, přece patří ke dni následujícímu. Myslím, že obtíže tyto jsou uměle zveličovány. Nejde o to, zdaž staří Čechové někdy počítali den od večera do večera nebo vždy od půlnoci do půlnoci, nýbrž o zvyk církevní, která počítá den církevní od nešpor do nešpor a proto, připadá-li úmrtí některého světce po nešporách tedy večer, neslaví svátek ve dnu kalendářním, nýbrž překládá na den kalendářní následující a to proto, že hodinky a služby Boží toho dne jsou ukončeny, také pohřeb byl až dne dru-

hého ; jinak tomu jest u světce, který umřel jako sv. Václav ráno a mohl býti pohřben téhož dne. V nadpisu staroslovanské legendy (PDČ. I, 123) správně je však označen den 16. září, protože jde o čtení, patřící ku dni svátku vlastního v hodinkách a jilřní; nápis, označující den svátku sv. Lidmily, v PDČ. I, 140 je po té stránce nesprávný, že opakuje datum smrti (XVII kal. Octobris) z textu, ač má býti o den menší v počtu latinském dle kalend anebo (15. září) větší o den v počítání našem; ostatně jde tu o opis části legendy Kristianovy (I, 207 209), která vypravuje dále :

„Všecko kněžstvo a služebnictvo její obojího pohlaví, když byla zabita pastýřka, rozptýlilo se, různě se skrývajíce, hleděli zachrániti život vezdejší. Potom, když byli ukrutní kati odešli, k pohřbení jejímu s velkým strachem a nářkem se sešedše a nejpočestněji vše, co k pohřbu náleží připravivše, svaté tělo její položili do hrobu.“ Staroslovanská (I, 124) dodává: Bůh ukázal od ní znamení a divy na místě, kde byla pohřbena ; nebyla totiž pochována v chrámě, ale podle zdi hradu (pod stěnou grada), kde se zjevovaly po všechny noci svíce hořící a nějaký slepec prohledl, dotknuv se prsti, kde Lidmila ležela“. A to vše nezůstalo tajno vladařky (Drahomíře), která ji zavražditi kázala a poznavši to, nekonečnou bázní byla stíněna nevědouc, co by činiti měla. Konečně ujala se v ní zase jedovatá myšlenka i poslala služebníky své do Tetína, kde svaté tělo pohřbeno bylo a rozkázala jim, aby nad hrobem sv. Lidmily postavili budovu ve způsobu basiliky (kostela) určujíc tomuto jméno ku cti svatého Michala archanděla, aby lid nepřičítal zázrak, kdyby se tam ještě i pak nějaký stal, zásluhám blahoslavené mučnice, ale zásluhám svatých, jejichž ostatky se tam uchovávají. (PDČ. I, 209 = 142). Když se to bylo stalo, tak velká hrůza pojímala všechny do chrámu vstupující, že jen s největší uctivostí a pokorou do něho vstupovati si troufali ; i děly se tam potom vzácné a znamenité zázraky“.

Těmito zprávami máme určenu polohu hrobu, v němž tělo sv. Lidmily odpočívalo na Tetíně. Ovšem od doby Václava Hájka z Libočan, který pobyl několik let zde, jsa farářem, byla rozšířena domněnka, že hrob sv. Lid-

mily¹⁾ hledati jest u kapličky sv. Kateřiny na malém hřbitůvku, kde stojí socha svělice od Maxe zhotovena. R. 1916 vykopávky tam učiněné zjistily sice hroby křesťanské, které pokryty byly velkými deskami kamennými ve hloubce asi 0·70 m, avšak právě tyto desky jsou dokladem, že hroby ty jsou pozdější věku sv. Lidmily. upomínající již poněkud na náhrobní kameny v kostelích na rozhraní románské a gotické doby. Starší patrně jest ukládání mrtvol do rakve i obkládání kamenem, neboť v Libici na nádraží kostry datované mincemi Boleslava II. byly pohřbeny v rakvích i v částečném obložení kamenném a na Levém Hradci z doby Vratislava II. († 1092) a Vladislava I. († 1125) vedle kamenného obložení byly nalezeny i stopy rakví, takže obojí tento způsob ukládání mrtvol byl v druhé polovici desátého a jedenáctého století v obyčeji (Pič, Starož. země české III, 1, 77). V době sv. Lidmily nelze ještě předpokládati, že by dům její byl býval zděný a proto také kaple sv. Kateřiny nemohla tvořiti část hradu původního, nýbrž budov poměrně novějších, kdy hradske budovy přeloženy byly k valu západnímu, jak ukázaly zmíněné vykopávky a v těchto ovšem bude třeba pokračovati, máme-li dojíti k poznání úplně správnému.

Starí Slované pohřbívali své mrtvé blízko osad svých, jak viděti z doby žárových polí popelnicových u Plátenic bylo více než 250 hrobů, u Dobřichova téměř tolik. Říkávalo se tam v hrobech, na hrobce, na homolí (Mohelnice), také Žalov, Želenice od želeti, Moráně od slovesa mříti. Na Tetíně (viz obrázek na str. 79) byly zjištěny kostrové hroby blízko hřbitova na severní straně, na obraze označeného obloukem a čarami v tupém úhlu k západu. Hroby tvořily jámy čtyřboké, asi půl až 2 m hluboké, na jejíž dno byl položen mrtvý často s kamenem pod hlavou nebo u hlavy. V starší době dávalo se prkno pod tělo, někdy i nad ně, ano bývaly i desky po stra-

¹⁾ K omylu také přispívá, že v překladu v PDC. I, 142 jsou vynechána slova „nad hrobem“, čleme totiž zde „aby dům blah. Lidmily proměnili v kostel“, kdežto správně jest překládati „aby budovu blah. Lidmile nad hrobem jejím postavili v podobě basiliky“. Srov. I, 209.

nách, vše sestaveno jen volně. Počínajíc jedenáctým stoletím, zpravidla ve dvanáctém, jsou rakve sbity hřeby (v Staré Boleslavi, v Uherci), dříve se prkna nezbijela. U Dymokur v lese Berně a u Radimě nalezeny rakve vydlabané z dubových kmenů s otvorem deskou přikrytým. Ze slov legendy Kristianovy, nemůžeme jistě usuzovati, zdaž svatá Lidmila byla pohřbena v rakvi z kmene vydlabané, ač by to vyloučeno nebyto, ale pohřeb nena-
dálý asi nedovoloval opatřiti rakev lepší. Těla mrtvých kladla se u Slovanů, jak i předpis křesťanský kázal, tak, že hlava k západu a nohy k východu směřovaly, aby mrtvý byl obrácen k slunci vycházejícímu, když nebyl u prostřed hřbitova kříž neb kostel. Do hrobu dávána křesťanům také nádobka se svěcenou vodou jako u Želenek (u Duchcova), kde na čelo položen byl stříbrný křížek; tři zlaté záušnice, dvě zlaté kulaté ozdoby a zlatý řetěz s karneolem, vše váze asi 22·68 gr., doplňovaly okrasu. Nedostatek takových okras u svaté Lidmily jsou jen dalším důkazem veliké prostoty a pokory první naší svěťice.

Ostatně kaple sv. Kateřiny dosvědčena je dosti pozdě, neboť v listině Přemysla Otakara II. z r. 1266 (RBM. II. č. 520) se udělují klášteru Chotěšovskému kostely sv. Michala a sv. Lidmily, podobně r. 1272 (t. č. 781) stvrzení papeže Řehoře X., v listině r. 1288 (t. 1457). R. 1326 kaple sv. Lidmily (t. j. nynější sv. Kateřiny) potřebovala opravy a v Avignoně udělilo 13 biskupů odpuštění po 40 dnech každý (III. č. 1220) těm, kteří sem připutují a navštíví kapli sv. Lidmily, doprovodí Tělo Páně nebo svatý olej nemocných, obejdou hřbitov, přispějí ku stavbě a opravě kostela nebo večer při klekání se pomodlí třikrát Zdravas Maria, podobně i (III, 1245) další odpuštění od šesti jiných biskupů a další listina r. 1327 (III, č. 1298) teprve dávají odpuštění kostelu sv. Michala a kapli sv. Lidmily a Kateřiny a sv. jedenácti tisíc panen (sv. Uršuly) na Tetíně. Úcta sv. Kateřiny za Karla IV. u nás šířená u větší míře potlačila konečně jméno původní sv. Lidmily a zůstala jakási paměť v tom, že sem nedorozuměním kladen byl hrob téže svěťice. Bylo přirozeno, že při stavbě nového hradu u valu západního volili za patronku nové kaple sv. Lidmilu, ale o hrobě jejím u kaple sv. Kateřiny nemáme dokladu staršího.

Za to nejstarší prameny určují místo hrobu sv. Lidmily přesně, a to pod stěnou hradu tedy u valu, ne v nějaké kapli patrně rovněž dřevěné, která byla ve hradě samém, a to na místě, kde Drahomiř nad hrobem dala postavit kostel sv. Michala, nyní hřbitovní, kde se mimo hřbitov našly pohřby (těla pohřbených) z této doby se zbytky dřevěných rakví, 4 záušnice mosazné s esovitým (v podobě s) zakončením, stříbrný kroužek, půl kruhu skleněného obloženého stříbrem a jiné. Na hřbitově samém asi hroby původní už dávno byly rozrušeny. Kostel dle zpráv jména neproměnil. Sv. Michal byl zvolen jako velký divotvorce a ochránce mrtvých, který vede duše jejich do svatého jasu nebeského. Pohřeb sv. Lidmily vykonán byl od ustrašené družiny její a kněze Pavla na místo obyčejných pohřbů, nebylo hledáno místa čestného u kaple hradní, aby tak nebyl hněv Drahomiřin vyvolán znova.

S-ovitá záušnice.

Stará zpráva poučuje nás (PDC. I, 208), že prvním znamením svatosti sv. Lidmily byl trest, který stihl oba vrahy, takže nikdo z nich nezůstal na živu. S Drahomiř se rozdělili o kořist a majetek umučené kněžny, byli také Drahomiři pověřeni velikou mocí. Zneužívali však této i proti Drahomiře, která chtěla je proto potrestati a trest měl dle uvedeného práva důvody stihnouti všechny jejich příbuzné. Proto utekl Tuman se všemi příbuznými ze země a nikdo z rodu jeho více se nenavrátil domů. Kovan byl na útěku s bratrem svým chycen a se všemi příbuznými utracen. S tímto převratem na dvoře kněžny Drahomiře souvisí nějak i jinak bližze neodůvodněná výprava vévody Bavorského Arnulfa do Čech r. 922, při níž snad dle mínění Tomkova šlo o to, aby moc rodu Slavnikovců či vévod Zlických v naší vlasti byla rozšířena na větší počet kmenů, než byla od doby Bořivojovy.

Nejsme podrobněji zpraveni o těchto zápletkách, ale doba vlády poručnické za Drahomiře, trest, který stihl její rádce nejpřednější asi pro krutost, s jakou vystupovali proti obyvatelům Čech, a zmatky z toho poslé mohly býti vítanou příležitostí Arnulfovi. Ten mohl též snad použítí záminky, že vypuzeni byli Drahomiří kněží obřadu latinského tedy němečtí, jak naznačuje zpráva (I, 207), že se sv. Václav při výkladu svého snu nezmylil, co do krutého vypuzení okolního kněžstva, které se vládě jeho či spíše bohaté štedrosti ochotně poddávalo. V tomže pořádku za nedlouho potom, jak obecně jest známo, vyplnilo se všechno.

Dospěv konečně asi r. 925 k plnoletosti, ujal se sv. Václav vlády a mezi prvními skutky jeho bylo, že si přál, aby tělo své babičky uložil na hradě Pražském u sv. Jiří, kde odpočinul již jeho otec. Vratislav. Nebyla to pouze přirozená vděčnost a láska, s kterou vzpomínal na šlechtnou vychovatelku svou, která ho naučila znáti Boha a vedla ho ku ctnosti křesťanské, ale také úcta ke svaté mučence, kterou Bůh dle četných zpráv byl oslavil zázraky. „V těchž dnech u hrobu blahoslavené a ctihodné paní a mučnice Lidmily působením milosti Boží stkvělé zázraky se udály. Neboť z hrobky její tak veliký zápach zvláštní a příjemné vůně vycházel, že všech drahých masel a květů vůně převyšoval. Přemnozí také voskové svíce a svítilny božským světlem plápolati za ticha hluboké noci vlastníma očima tam viděli“. (I, 239). A od té doby mnohá byla znamení a divy, o nichž uslyšev vnuk její Václav, pospíšil a přinesl bábu svou na hrad Pražský (I, 124). Sv. Václav uradil se s kněžími, zvláště s knězem Pavlem a jinými i poslal je na hrad Tetín, přikázav jim, aby aspoň kosti nebo prach setlelého těla důstojně k němu přenesli, ač očekával, že poslové najdou působením milosti Boží nějaké znamení.

Vykonávajíce tedy příkaz pána svého, poslové vešli do chrámu (sv. Michala) a odhrnuvše zem našli hrob, ale shledávajíce viko hrobky, v níž ctihodné tělo leželo, z části shnilé, ostýchali se pozdvihnouti je. Jest-li dřevo, tak mluvili, shnilé čím více to, co je vnitř? I chtěli hrob opět uzavřítí s největší bedlivostí. Úmyslům jejich však

protivil se jeden z nich, kněz Pavel, o němž jsme se nahoře zmínili, kterak k ní, pokud žila na světě, vždy lnul přátelstvím od ní úslužně opěťovaným, i řekl: „Nikterak nestane se to, jak pravíte; nýbrž po rozkazu knížete, najdu-li aspoň prachu setlelého těla, vyzdvihnu jej“. Jemu přisvědčili ostatní a po jednohlasném usnesení zdvihli víko. To však při tom se rozlomilo, takže vzpomenuť Pavel se zemí přes tělo mrtvé upadl. I vstal rychle a zem odtrhnul se soudruhy svými, načež shledali svaté tělo prosto všeho porušení, jen totiž, jak jsme svrchu připomenuli, obličej její pln prachu, který na něm zlomením víka při zdvihání se byl usadil. Náramnou radostí z toho opojeni, neskonale díky Všemohoucímu vzdávali, svaté tělo její ze země vyzdvihli, do skvostného šatu, jak se slušelo, zavinuli i položili před oltář, chválu a díky neskonale milosti Boží vzdávající. Vykonavše všechno slavně podle řádu, vložili je na máry, a upevnivše tyto dvěma koním na záda téže noci do hlavního města totiž do Prahy bez meškání spěchali, Nalezeno bylo tělo blahoslavené a Bohu oddané služebnice Lidmily 19. října o 12. hodině ve středu, přinesli pak ji do Prahy třetího dne, v pátek 21. října (dny se shodují úplně s kalendářem roku 925, také r. 931 a 936, ale tyto dva poslední nelze přijati, protože sv. Václav byl již mrtev); i radovali se velice všichni, vzdávali díky a chválili Krista. (I, 211 212).

VI. U sv. Jiří na hradě Pražském.

Slavný veliký mučovník a vítězitel Jiří, umučení v Lyddě v Palestině r. 303, byl hned od počátku svobody církve ctěn jako svatý po celém křesťanstvu, že není snad koutku země, kam by jeho úcta nebyla pronikla, zvláště na východě, ač líčení jeho života a smrti různými

smyšlenkami znetvořené již papežem Gelasiem r. 496 bylo odmítnuto jako podvržené. Na západě nový podnět k úctě jeho daly ostatky sv. Jiří, hlava, kterou obdržel arcibiskup Mohučský Hatto, poručník Ludvíka Dítěte, r. 896 od papeže Formosa, jemuž císař Arnulf přispěl ku pomoci. Hatto vystavěl pro tyto ostatky v Oberzell na ostrově Reichenau v Bodamském jezeře zvláštní kostel. Domnívám se, že Vratislav poznal ze styků svých s kněžími německými a oblíbil si úctu sv. Jiří a jemu ke cti postavil na hradě Pražském (a snad již dříve i na Libušině u Kladna) kostelík nepříliš rozsáhlý, dle novějších badatelů pouze dřevěný. Jinak ovšem soudí starší badatelé i Mons. Lehner a kan. Ed. Šittler, majíce tento kostelík za zachovaný v kapliče pod jižní věží sv. Jiří, který by tak byl nejstarší památník Pražský, historicky bezpečně určený, jímž by se určovalo stáří soudobých kostelíků téže skupiny z počátku desátého věku. Na toto místo přineseno bylo tělo sv. Lidmily.

„Když slunce zasvitlo na zemi a paprsky svými tmou zahnal, svolal (Václav, jemuž byl zvěstován příchod poslu z Tetína) kněžstvo a zástup věřících a u velikém průvodu pospíchal vstříc. I potkali ony věrné nosiče s tělem sv. Lidmily, kteréž ihned kněží a žáci vesele na ramena vzavše, dobrořečice Bohu a zpívající žalmy a chvalozpěvy nesli do hradu. Všedše do chrámu položili ji před oltářem na podlahu a učinili velký pokřik. Když pak zvědavost obecná jak věřících, tak nevěřících o tom pokřiku hloubala, kolik jich bylo pohromadě, shlukli se a ku dveřím chrámu pospíchali. Poradiv se potom kníže s kněžími tělo její přede vším lidem dal odkryti, aby se přesvědčili všichni, že neporušeno jest zachováno od Krista Pána. Všichni pak divíce se neunavně hlásali slávu Kritsovu a nikdo nemohl se protiviti pravdě, poněvadž všem byla patrna neporušenost těla, pevnost vlasů, obličej její stkvěl se, jakoby byla živá. Neporušená krása šatů jejich tak se leskla, jako by byly téhož dne utkány. Všichni patřice na to, hlasitě provolávali, že vši cti a chvály jest velice hodna.

Vykopavše tedy zem a upravivše hrob, v tomže chrámu chtěli ji pohřbíti. Ale náhle vyhrkla voda z téhož

hrobu. Tomu se přemnozí divili a poznali, že toto místo pohřební nikterak se nelíbí služebnici Kristově, i zahrabali opět jámu a postavili nad ní rakev se svatými ostatky, čekající na pomoc Boží a tak šťastně spěchali k domovu. Po nějakém čase nadřečený kníže do Řezna vyslal otázat se biskupa téhož města jménem Tutona (894—930), poněvadž náležely tenkrát Čechy do jeho diecése, co by měl činiti s jmenovaným tělem. Tento probíraje pisma Zákona Božího podle moudrosti od Boha sobě dané tento rozkaz dal za odpověď, aby totiž tělo, jež původ vzalo od prvního člověka, kterému bylo řečeno: zem jsi a do země vejdeš, prach jsi a v prach se obrátíš (Gen. 3, 19), odevzdali hrobu, až by užřelo slávu Kristovu. Velikou horlivostí Boží nadšený kníže biskupa svrchu jmenovaného pokorně prosil, aby k němu ráčil přijíti, tělo sám pochovati a chrám, který posud od biskupa posvěcen nebyl, posvětit. Ten ale předstíraje, že nemůže přijíti pro slabost stáří svého, spolubiskupa svého s několika málo sbory kněží vyslal, aby chrám onen posvětil. Tento přišel a nejprve posvětil chrám Páně. Potom po šesti dnech tělo ono pohřbil na tomže místě, kde byla voda vyhrkla. Divná a k důkazu zásluhy služebnice Kristovy dostatečná věc, že totiž, když chtěli kněží na neposvěceném místě ji pochovati, vyhrkla voda ze země, když ale přišel spolubiskup a zasvětil chrám, voda žádná se neukázala. Slušno dost, aby ta, která šťastně život trávila ve šťastném obcování, s větší slávou pochována byla, ona postavena býti měla ve svatyni na pravici Kristově. (PDC. I, 212—213).

Pochybovatí o skutečnosti přenesení ostatků sv. Lidmily již v době sv. Václava mám za neodůvodněno, poněvadž tělo její odpočívalo jistě u sv. Jiří před r. 1100 a není jiného údaje, jenž by se protivil zprávě legendy, která tvořila část hodiněk v klášteře jeptišek sv. Jiřských, a jistě shodovalo se úplně s ústním podáním od založení kláštera blah. Mladou, neteří sv. Václava. Ovšem je pravda, že den slavnosti přenesení sv. ostatků udává se v breviářích u sv. Jiří jako i jinde v Čechách na den 10. listopadu (teprve 1914 slavnost ta přeložena byla na 16. listopad), ale různost údajů dá se vysvětliti snad nejlépe tím, že v legendě jde o skutečné přenesení z Te-

tina, kdežto v breviářích se slaví svátek ten dle data konečného uložení buď hned r. 925 nebo lépe dle přenesení jejího do kaple hořejší, kde dosud odpočívá. V pasionálu t. knize o umučení svatých v kapitolní knihovně Olomoucké čís. 230 z třináctého století na fol. 19₁ se praví: Cuius festum quidam dominus episcopus Pragensis synodaliter per Boemiam III Idus Novembres scilicet in vigilia beati Martini pontificis singulis annis statuit celebrandum. Snad se podaří dobu tohoto ustanovení zjistiti během dalšího zkoumání.

Tělo svěřice uloženo bylo v kostele sv. Jiří; avšak byl-li zde hrob Vratislavův s náhrobkem a nyní se přidružilo tělo jeho matky, pak kostelík ten, miněna-li tu nynější kaple pod věží jižní, myslím nedostačoval jsa 7·20 m dlouhý a 3·70 m široký. Spíše možno mysliti na to, třeba toho ve zprávě nebylo, že byl kostelík ten nejspíše dřevěný rozšířen o malou kapličku, v níž tělo svěřice bylo uloženo. Co se týče biskupa Řezenského je pravděpodobno, že již roku 925 nemohl osobně do Prahy přijíti, poněvadž umíraje r. 930 byl tento úplně osleplý a dosti stár, neboť 889 byl již jáhnem. Pouze zmínka o spolubiskupovi je záhadná, poněvadž není známo, že by byl té doby nějaký biskup světicí, jsou ovšem ještě r. 932 dosvědčení dva venkovští biskupové (chorepiscopi) Gottabert a Swardohus, ale tito byli pouze kněží nemajíce svěcení biskupského a synoda Trevírská r. 888 prohlásila za neplatné svěcení kostelů od takových biskupů pouze jménem. Které kostely byly od venkovských biskupů před tím posvěceny (konsekrovány), měly býti znova posvěceny od pravých biskupů. Ostatně by nepřekáželo ani kdyby kostelík sv. Jiří byl pouze dřevěný, neboť i dřevěné chrámy bývaly té doby konsekrovány, jak to vidíme i později v diecési Krakovské. Konečně ani okolnost udaná, že vyhrklá voda, patrně spodní, zaplavila vykopaný hrob, není nemožná, ač dle nového zjištění původní dlažba kostelíku pod jižní věží u sv. Jiří ležela 42 cm pod dlažbou novější na skále břidlicové.

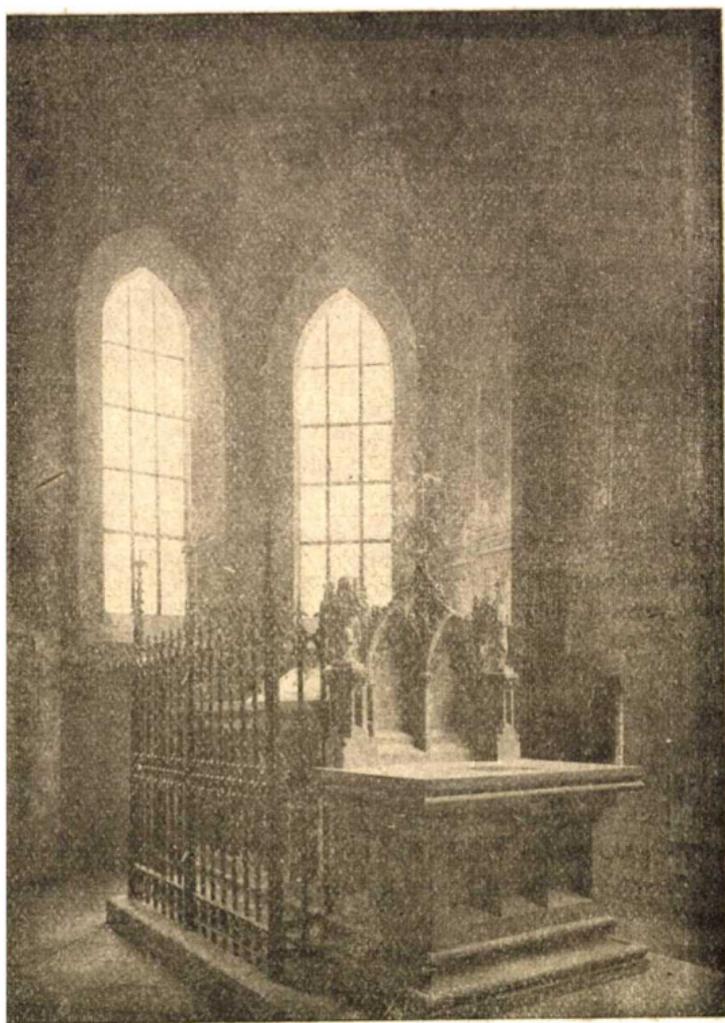
Když r. 973 založen byl papežem Benediktem VI. klášter jeptišek řádu sv. Benedikta, postavila první abatyše Mlada či Maria, neteř sv. Václava, nové budovy pro

sestry řádové kolem r. 973 a také kostel sv. Jiří přestavěla, a to z kamene. Pro tělo sv. Lidmily upravena byla kaplička vedle kostela, v místech nynější kaple pod jižní věží; myslím, že tu působil buď vzor hrobu sv. Václava, který byl také ve zvláštní absidě k jihu postavené, buď důvod, že tělo sv. Lidmily zde uloženo bylo již dříve. V této době asi uchovány byly ostatky svaté kněžny v rakvi nad zemí, jak se dovidáme ze zpráv o velkém požáru kostelů a budov na hradě Pražském r. 1142, způsobeném knížetem Moravským Konrádem, který obléhaje hrad, metal oheň na chrámy, na kláštery a na stavení (PDČ. II, 235). Také jeptišky z kláštera sv. Jiří mučenika a sv. Lidmily mučenice, vidouce všechny své svatyně a příbytky spáleny, ulekané s nářkem utekly se k sv. Janu Křtiteli pod Petřínem. Když Konrád s nepořízenou odtáhl, vracely se také jeptišky ulekané zprávou lidí, že viděli, kterak plameny z kostela jejich vyšly i až k nebi se povznesly. Přišedše do spáleniště, prohlédly kostel, spatřily oltáře a nejvíce ostatky sv. Lidmily, dědičky své, se slzami jsou hledaly, povolavše Vernhera kameníka a zedníka, aby mezi kameny a oharky hledal, od něho žádaly. (Nejde tedy jen o shořelá plátna a dřevěné předměty v kapli sv. Lidmily, nýbrž o spálený strop, krov a kameny z poškozené zdi spadlé. Kaplička sv. Lidmily či jak jí říkají kostelík Vratislavův neměl tehda ještě klenutí nýbrž opatřen byl stropem dřevěným). Vernher našel rakev neporušenou, ohněm ani nedotknutou a jeptiškám zprávou svou způsobil velikou radost. Tyto chtěly sv. ostatky odnésti pomocí kněze Puda, ale nemohouce otevřítí brány hradské, ač se o to pokoušely s velkým namáháním a s mnohým úsilím tlačily na ně, vrátily se zpět a k radě děkana Pražského Jindřicha a Petra arcijáhna i ostatních kanovníků sv. Víťských pozdvihly jsou rakev, otevřely, a ohledavše vedle oltáře zase uložily.

Tehdejší abatyše Berta dala upravit kostel sv. Jiří v podobě, v jaké ho vidíme asi nyní po opravě, také kaple sv. Lidmily tenkrát obdržela klenbu a nad kaplí tou postavena dosti odvážně jižní věž. Celé zdivo původní této kaple bylo asi posíleno a základy jeho prohloubeny (PAM. 24, 85) a veškeré stěny i klenba pokryty bylo nástěnnými malbami, aby tak projevena byla

úcta, kterou k sv. Lidmily Inuly jeptišky, uměleckou výzdobou její svatyně. Ferd. Lehner (Děj. umění I. 247) se domnívá, že abatyše Kunhuta (1263—1321) ze zvláštní úcty k pramáteři své zbudovala prostrannější gotickou kapli sv. Lidmily ve východním koutě mezi jižní věží a kněžištěm kostela sv. Jiří; ale poněvadž při opravě léhož kostela byla zjištěna původní románská stavba kaple, myslím proto, že se tak stalo již dříve snad za nedlouho po dostavění kostela Bertina. Kaple sv. Lidmily ztrácela se totiž skoro úplně vedle spodní krypty a povýšeného kněžiště sv. Jiří, také zajištění věže, jejíž východní zeď stála nad absidou kapličky, žádalo podpory a tak povstává nová stavba stejného slohu románského s kostelem, v jejíž vrchní části uložen byl nejdražší klenot kostela sv. Jiřského ostatky sv. Lidmily, k němuž přistoupení možno po novějším dvojitěm schodišti a kolem hlavního oltáře po 5 stupních. Kaple původně románská, byla později upravena goticky a po tom slohem renesančním; také požár r. 1541 poškodil kapli, i nástěnné malby tu prodělaly mnohé změny, z nichž poslední provésti dal hrabě Kolovrat, jak svědčí zápis v levo při vchodu na stěně namalovaný. „Obnoveno 1858 štědrosti Jana K. hraběte Kolovrata Krakovského svobodného pána z Újezda.“

Více než kaple tato zajímá nás však náhrobek sv. Lidmily, stojící na stupni širokém a obklopen kutou železnou mříží nového původu, 1·58 vysoký, 4·21 m dlouhý, 2·26 m široký (PAM. 25, 136), z opuky pracovaný. S hora pokryt je deskou, na níž u vysokém reliefu leží podoba sv. Lidmily v řasnatém oděvu se závojem kolem křku, ruce jsou sepiaty. Postava světice je dle názoru novějšího ze sádry (stucco), ale možno, že kryje postavu v kameně provedenou. Boční stěny jsou pokryty vytesanými postavami světců v bohaté okrase gotické. Na severní straně jest viděti postavy světců: mnicha mučedníka, snad z Pěti bratří, sv. Váciava, sv. Kateřinu, sv. Jiří, sv. Zikmunda; na jižní straně jsou nezjištěny, nejspíše sv. Benedikt, Voršila, sv. Vojtěch, snad blah. Mlada a sv. Jeroným. Na východní straně je nápis z r. 1858: „Hrob sv. Ludmily, mučednice, dědičky a matere českého národa, obnoven E. P. 1858“.

Náhrobek svaté Lidmily.

Před tím totiž byly jednotlivé části nesprávně sestaveny, snad byl hrob prohledáván ve válce třicetileté nebo později. Na západní straně stával oltářík již od r. 1732 s obrazem sv. Lidmily od Jana J. Fr. Heintsche. R. 1858 byl pořízen obraz světice od Josefa Hellicha, jenž zavěšen byl na stěně presbytáře naproti kapli. Náhrobek je dílem neznámého mistra a dle postavení sv. Kateřiny uprostřed řady světců na podstavci bohatěji zdobeném soudí kan. Ed. Šittler na abatysi Kateřinu z Lipoltic (1378—1389), která pro veliké výdaje, prý marnotratné, byla nucena zřici se úřadu svého. Co chová tento náhrobek není nám známo, snad při nějaké příležitosti bude i tato otázka rozřešena. Jisto je, že některé části ostatků sv. Lidmily byly již dříve odděleny, jakož bývalo zvykem, a vystavovány při slavnostech kostelních k úctě věřících. Sem přede vším patří

hlava sv. Lidmily, původně u sv. Jiří chovaná; po zrušení kláštera toho získala tuto vzácnou památku kapitola sv. Vítská za odhadní cenu stříbrného poprsí tepaného a v ohni pozlaceného, vážícího 90 lotů = 1579 kilogramu a odhadnutého za 100 zlatých, s korunou z červeného hedvábí a perel za 440 zlatých. Představuje světlici jako paní usměvavé tváře s očima velikýma. Hlava jest přilehavě zavinuta šatem, shrnutým v četné záhyby na krku, pokryta jest volně splývající plachetkou po krajích vroubkovanou. Starý podstavec chybí. Jest to dílo druhé polovice čtrnáctého století. Nynější olemování dole a několik barevných skel přidáno bylo v době novější¹⁾. Perlová koruna k ní náležející byla zhotovena v sedmáctém století v podobě nízké vévodské čepice, červeným aksamilem vyložené. Vroubí ji dole perlami pošíťá páska a dva obroučky ze ztátého drátu. Koruna jest ozdobena listy a růžicemi vyšíťými perlami, ale perly jsou z velké nahrazeny napodobeninou. Zdobí ji také drobné drahé kameny, dva perlové kruhy křížem přes sebe, nad nimi křížek ze stříbrného drátu posázený perličkami. — Uvnitř této hlavy chová se lebka sv. Lidmily (PAM. 20, 265) roku 1902 drem Boh. Hellichem prozkoumaná; jest ve-

¹⁾ Vyobrazena jest v díle Dra Ant. Podlahy a Ed. Šittlera, Chrámový poklad u sv. Víta, tab. 23.

lice dobře uchovaná; přirozeně vybělená, barvy světle nahnědlé, pravidelná, bez spodní čelisti a obličejce, poněvadž odtud brány byly částčky ostatků pro různé farní kostely i oltáře nově konsekrované; tak výběžky kosti spánkové darovány byly kostelu svaté Lidmily na Král. Vinohradech. Dr. Hellich zjistil, že jest to lebka ženská, dle jemné stavby, z vyčnělé brázdíčky kosti čelní a úplně hladkého, nenápadného obočí. Patří osobě poměrně staré, dle toho, že švy lebečné jsou buď úplně nebo částečně srostlé. Tvar její jest vejčitý, v čele úzká, vzadu širší. Největší délka měří 183·5 mm, největší šířka 141 mm (viz str. 10), náleží tedy k tak zvaným středolebým (mesokefalickým), ale kloní se k dlouholebým. Všechny údaje vzaté z hlavních měř lebečných shodují se s nejobyčejnějšími údaji (indexy) všech staročeských lebek. Celkovým charakterem svým souhlasí lebka svaté Lidmily nejvíce s lebkami staročeskými na Slánsku a Pražsku doposud nám známými. Lepšího důkazu pro staročeský původ její sotva si dle nynějších zkušeností lze představití.

V relikviáři v podobě ruky svaté Lidmily z kláštera sv. Jiří r. 1782 zakoupeném (82 lotů = 1·438 kg) za 88 zl. z pozlaceného stříbra s nápisem „brachium“ (rámě) sv. Lidmily, ale obsahuje silně zahnědlou střední část pravé holenní kosti.

Ještě roku 1713 upravoval Jan Tomáš Berghauer, kaplan děkana kapitolního Axlara, ostatky svatých a tu okrášlil i rámě sv. Lidmily ve stříbrném relikviáři v podobě ruky a dle něho dal udělati i relikviář pro ostatek z ruky sv. Hedviky. Kam se tyto relikviáře dostaly, není v Pokladu sv. Vítkém, vyd. Podlaha-Šittler, str. 134, udáno, ač tato část ramene sv. Lidmily zapsána jest v seznamu roku 1334 IV. 35, 1355 XIII. 43 a 1387 XXXII. 45 s dvěma prsteny a dvěma drahými kameny; relikviář ten ozdobil před rokem 1364 kanovník Mikuláš z Holubic.

Z ostatků dříve na Karlově Týně chovaných r. 1645 přibyla pokladu u sv. Víta opět částčka z těla sv. Lidmily, není však udáno, jak veliká (Podlaha, Poklad 118). Jiří Kruger T. J. poznamenal ve svém spise *Sacri pulveres mensis Novembris* (1761) při dni 10. listopadu,

že za jeho doby nalezena byla v zalděném sklípku v Kouřimi mezi jinými ostatky také dlouhá kost ramene svatě Lidmily s nápisem a proto konala se tam velká slavnost v neděli po svátku této svělice v září. Nějaká částka svatého těla dostala se i do Lissabonu v Portugalsku 25. ledna 1588 působením Jana Borgiaše, synovce svatého Františka Borgiaše, jak se zmiňuje Konstantin Suysken v Acta Sanctorum, Septembris V, 353.

Mimo tyto částky těla svatě Lidmily uchovávala se u sv. Víta velká korouhev sv. Lidmily, kterou prý svělice byla zhotovila. Podlaha, Poklad XXI, 357.

U sv. Jiří v klášteře měly jeptišky roku 1100 závoj (peplum, tedy spíše řízu) sv. Lidmily, o níž vypravuje Kosmas III, 11 (PDC. II, 144): „Paní abatyše Windelmuth přestavěla kostel sv. Petra apoštola, ležící na statcích kláštera (obyčejně uváděný kostel na Rybářích v Praze t. j. u bývalé řetězové lávky nebyl majetkem kláštera u sv. Jiří, nevíme dosud, kde onen kostel byl¹⁾). Abatyše si vyžádala, aby kostel ten biskup Heřman dne 3. října roku 1100 vysvětil, a do schránky svatých ostatků přidala také látku na píď širokou, které byla vzala z řízy sv. Lidmily, žádajíc, aby ji podobně mezi svatými ostatky vložil do schránky, která se vkládá při svěcení do oltáře. Tu biskup jako hněvivě řekl: „Nemluv, paní, o její svatosti; nech babičky, stařenky odpočívati v pokoji“. K tomu abatyše: „Nemluv, pane, nemluv takových řečí; nebo Bůh pro její zásluhy mnoho velkých věcí koná každého dne“. Hned přinesen jest z rozkazu biskupa kotel veliký, plný žhavého uhlí, a po vzývání jména Trojice svatě biskup vhodil látku na uhly plamen sálající. Divná věc, kouřiček a plamének okolo látky vyšlehl, ale nic neuškodil. A to také bylo znamenité k zvětšení zázraku, že pro velkou žhavost dlouho nemohla látka vyňata býti z plamenů, a když konečně byla vyňata, jest vidína tak celá a pevná, jako by toho samého dne byla tkána. Tím tak zřetelným zázrakem překvapeni jsouce, biskup i my všichni slzami jsme byli skropeni z radosti a vzdali jsme díky Bohu“.

¹⁾ Emler v PDC. III, 600 domnívá se, že jest to bezpochyby kostel sv. Petra na Poříčí v nynějším Novém Městě Pražském.

U hrobu sv. Lidmily stával pozdní románský kříž, který jest dosud u sv. Jiří. O něm poznamenal letopisec roku 1283 (PDC. II, 367): „Téhož leta dne 15. ledna kapaly jsou krůpěje krve z nohy Ukřižovaného, postaveného u hrobu sv. Lidmily v kostele sv. Jiří, co se stávalo také jindy, mužové hodnověrní vydávají svědectví, pravíce, že jsou to viděli“.

Na Tetině v chrámu sv. Lidmily ukazuje se v oltáři pod deskou kámen, jehož částka byla chována také v kapli sv. Lidmily u sv. Jiří, o něž dle ústního podání lidového vrahové bili hlavou svatě Lidmily, že krví byl zbrcen a proniknut, takže stopa krve nezanikala. Pater Konstantin Suysken již pozoroval, že tato červená vrstva by mohla býti žilou přirozenou v kamenu, ač o tom nechtěl rozhodovati, a pozastavoval se nad tím, že v legendě o tom není zprávy (AA. SS. IX 5, 349). Také při ohledání lebky nenašel Dr. Boh. Hellich žádné stopy po násilném úrazu lebky.

Od století sedmnáctého vyskytuje se domněnka, že tepaný obraz Panny Marie Staroboleslavské jest rovněž památkou na sv. Lidmilu. Kašpar Arsenius z Radbuzy, děkan kapituly u sv. Víta, napsal roku 1629, že ze zprávy starých lidí a kostelních pamětí se dozvídá, kterak již sv. Václav, obraz každého dne uctíval a často při sobě nosil. A dokládá to tím, že „ve Staré Boleslavi spařuje se až po dnes (v jeho době, nyní je nezvěstný) koflíček sv. Václava, právě z podobného kovu (o němž jaký by byl žádný z prubířů věděti a poznati nemůže), kteréhožto koflíčku sv. Václav k nápoji a z něho před smrtí svou k účtě sv. Michala laskavě připil. Poněvadž jsou obraz i koflíček z jednoho kovu, tedy měl obě věci sv. Václav. Jakož pak tomu nábožně se věřiti nemá!“ Jan Ignác Dlouhoveský, kanovník sv. Vítský, roku 1670 připojil také sv. Lidmilu: „výborný obraz zlatý, ale více svatý jest, někdy našeho sv. Václava a sv. Lidmily vdovy pocházející, která z kovu modly Krosiny obrázek malý slíti dala a měla u velké vážnosti a cti, darovala svatému Cyrillovi, tento sv. Václavu, od něhož obdržel obraz ten sluha Podiven, na útěku však po smrti sv. Václava hodil do trní, kde zůstal po 200 let, až r. 1160 za panování krále Vladislava byl vyoran, což udává již Arse-

nus z Radbuzy“. Balbín uvádí dva názory o původu obrazu Panny Marie Staroboleslavské; v jednom opakuje vypravování Dlouhoveského a vykládá, že bylo rozlito více model (bůžků) z různých kovů a tak povstala slitina, která dosud není úplně přesně určena, obsahuje většinu mědi. Druhý názor klade původ obrazu na východ do Cařihradu, odkud ho svatí věrozvěstové přinesli a darovali sv. Lidmily, tato sv. Václavu. Ale již v dobách Balbínových namítáno, že Ježíšek na obraze tepaném ve Staré Boleslavi nemá oděvu, což se přičítá zvyklosti východní, která zobrazuje vždy Ježíška oděného; opačný zvyk povstal teprve v Itálii v době obrození malířského (renaissance). O tak velkém stáří obrazu nevěděl ani Václav Hájek z Libočan, který byl přece proboštem kapitoly Staroboleslavské, a ani v listině odpustkové z roku 1372 není žádné zmínky o uctívání tohoto obrazu. Nad to známe v Čechách několik obrazů úplně shodných, ač jen malovaných, a to v Zlaté Koruně, dva u sv. Víta v Praze: v pokladě a v sakristii, u Panny Marie před Týnem (byl v sloupě na Staroměstském náměstí, po bezbožném stržení sloupu 3. listopadu 1918 odnesen do měst. musea na Poříčí) v Praze, v Písku v děkanském chrámu a ve Lnářích; první z těchto obrazů se klade do století čtrnáctého, ostatní do patnáctého. Podobný obraz P. Marie Mantovské u Panny Marie Vítězné v Praze-III. by mohl poukazovati na původ jižní, kde skutečně na ostrově Tremiří v Jaderském moři se uctívá obraz tvarů podobných. Další zjištění pro poměry válečné nejsou nyní možná. Ale již z řečeného plyne jasně, že asi obraz ve Staré Boleslavi do dob sv. Lidmily nelze klásti. Profesor Mádl má obraz za pozoruhodné dílo plastiky a zlatnictví českého z počátku století patnáctého.

Na Mělníku dle Bílejovského Bohuslava roku 1537 ještě schovávali kalich starobylý, z něhož prý sv. Lidmila přijímala nejsvětější krev Páně při mši svaté. Bohužel, ani kalich tento není nyní zjištěn, snad byl předělán nebo jinam odnesen. Jisto jest, že sv. Lidmila přijímala pod obojí, poněvadž, jak jsme byli viděli, byla jednak obřadu řecko-východního, jednak v těch dobách přijímání pod jednou způsobou ani v obřadě západním nebylo ještě při mši svaté zavedeno, omezujíc se pouze na ne-

mocné, ač snad dle svědectví dodatku homiliáře Opatovického u nás i nemocným se podávala část Těla Kristova pod způsobou chleba smočená v Nejsvětější Krvi Páně.

VII. Úcta svaté Lidmily.

Svatá Lidmila těšila se úctě svých synů a zvláště svého vnuka sv. Václava, jež pečlivě a s láskou vychovávala, četných lidí, jimž prokazovala štědrú rukou téměř nescísná dobrodiní, mnohých kněží, kteří v ní měli ochotnou podporovatelku a horlivou missionářku, všech, kteří v ní viděli nadšenou učenicí a neúnavnou následovnicí božského mistra a Spasitele, jež snášela trpělivě veškerá utrpení pohnutých dob válečných a toužila i po koruně mučnické. Tím větší úcta se zakořenila a šířila, když zbožná kněžna skonala rukou násilných vrahů, spolupůsobením své závistivé snachy Drahomíře. Ony podivuhodné zjevy, o nichž jsme se shora zmínili, nad hrobem umučené první křesťanky v Čechách a o nichž si lid věřící vyprávěl, jistě přispívaly k tomu měrou nejhojnější, aby v oné době prvního západu křesťanského viděli ve sv. Lidmile světici, která s korunou mučnickou stojí před tváří Hospodinovou v nebesích, radujíc se se všemi svatými a nezapomínajíc těch, kteří jí byli milí, k ní se utíkali o příspěví u trůnu nebeského, v ní viděli dědičku, paní a matku Českého národa. Úcta tato způsobila, že tělo svaté mučnice bylo přeneseno do Prahy na hrad a v středisku celého knížectví slavně uloženo na místě význačném.

Záhy asi napsal některý ze živoucích dotud kněží, na dvoře sv. Lidmily kdysi činný, hlaholskými písmenami obšírnější zprávu o životě a smrti svaté kněžny; práce jeho sice se nezachovala, ale byla předlohou pro spisovatele legendy¹⁾ staroslovanské o sv. Lidmile (prolog)

¹⁾ Slovo legenda označovalo původně životopisy světců, které bylo čísti při hodinkách kněžských, jak to dosvědčují zprávy

(PDČ. I, 125—124), která jest zachována v rukopisech třináctého, čtrnáctého a šestnáctého století v knihovnách v Moskvě. Téhož původu jest i latinská legenda počínající slovy „Fuit in provincia Boemorum (Byl v zemi české)“ (I, 144—145), dle prvního vydavatele zvaná také Menkenova, z rukopisu z konce století dvanáctého, ač jich je celá řada v breviářích pražské diecése ze čtrnáctého století. Předlohy obou těchto legend, jak staroslovanské (prologu), tak latinské padají dosti bezpečně nejméně do století jedenáctého; profesor Pekař je má za dílo století desátého. Se staroslovanským prologem souvisí též česky psaný Život sv. Kyrilla, sv. Metodie a sv. Ludmily (Výb. z lit. české I (1845), 309.). Nejvíce zpráv nalézáme v legendě Křišťanově neb, jak se v úvodu označuje, Kristiánově (PDČ. I, 204—209 211—312), jejíž část „utřpení sv. Lidmily“ či legenda Wattenbachova (I, 140—141), kterou kladli do dvanáctého století, ano Tomek tuto část kladl ještě před rok 985; prof. Pekař, jenž legendu Křišťanovu vydal znovu („Nejstarší kronika česká“, 1903), klade ji do století desátého. Není pochybnosti, že jest alespoň ze století dvanáctého, poněvadž se její části nacházejí v breviářích tohoto a následujícího století. Názor Dobrovského, že by byla sláтанinou teprve století čtrnáctého, se více udržeti nedá, jest to úsudek upřílišené kritiky. Chvalořeči, v níž jsou rozvedena slova legendy předcházející, jest skladba počínající slovy *Diffundente sole* (I, 191—198), kterou P. Athanasius (Eliáš Sandrich) kladl před legendu Křišťanovu; s ním souhlasil Dobrovský a jiní až do doby nejnovější, kteří se domnívají, že slou-

nejstarší a v řecké církvi sbírky takových životopisných zpráv v „minejích“ dle měsíců sestavených, v západní církvi tvoří čelbu při druhém nokturu v breviáři, dříve ve všech třech. Benediktini místo tří měli čtyři čtení v nokturu. Legendy tyto spisovány byly většinou na podkladě historických zpráv, ale byly někdy doplňovány některými rysy, jež vložil buď spisovatel sám nebo vzal je z pověsti lidové, někdy použito bylo i skladeb podvržených a nesprávných. Legendy jsou důležitým pramenem pro dějepis, ačkoliv dle různého stupně změny a příkras nutno postupovati velice opatrně. Zcela převráceně si počínají, kteří mají beze všeho zkoumání legendy za pouhé smyšlenky bez podkladu skutečného a považují je všechny bez rozdílu za prosté výtvořiny ducha bez veškeré ceny historické.

žila Křišťanovi za pramen. Myslím, že starý názor Dobnerův jest správnější, legenda tato jest mladší než Křišťanova, obsahujíc a tvoříc kázání, které prosloveno bylo nebo napsáno pro jeptišky u svatého Jiří, strážkyně těla sv. Lidmily. V této chvalořeči se používá již částí modliteb v breviáři sv. Jiřském předepsaných, jak vidno z dodatku.

Vedle těchto skladeb, podrobněji život svaté naší patronky líčících, máme ovšem některé zmínky i v legendách o sv. Václavu, jak bylo již výše uvedeno, zvláště sen o umučení svaté Lidmily v legendě biskupa Mantovského Gumpolda, asi do roku 981 spadající (I, 146--166), o výchově sv. Václava ve staroslovanské legendě t. zv. Vostokovské (I, 128) a legendě moravské o svatém Cyrillu a Metoději (I, 107), která jeví odvislost od Křišťanovy legendy, a ovšem ještě i kronika Dalimilova (III, 48--53); dále česky psaný Život sv. Kyrilla, sv. Metodie a sv. Ludmily (Výbor z literatury české I (1845), 309₂) i passionál olomúcký kapitolní čís. 230, který znal asi nějaký opis legendy vostokovské. Zmíniti se sluší o latinské legendě o sv. Ivanu (I, 112--120); staroslovanská jmenuje pouze Bořivoje (I, 111). U letopisců nalezneme alespoň kratičkou zprávu o sv. Lidmile a tak není pochybnosti, že se této první mučenicí české věnovala nejen znamenitá pozornost, ale také úcta její se šířila i za hranicemi naší vlasti. Toho dokladem jsou obřadní knihy slovanské zachované v hlaholských¹⁾ i kyrillských rukopisech. Tyto poslední dokazují, že úcta svaté Lidmily byla již obecná v době, kdy na Rusi ještě se se nepřidali k rozkolu východnímu.

Ohniskem této úcty byl ovšem klášter panenský u sv. Jiří na hradě Pražském, kde se jeptišky utíkávaly v potřebách svých o přímluvu sv. Lidmily, jejíž předrahé ostatky svěřeny byly jejich péči. Nevíme sice, kdy se počaly konati hodinky církevní (breviář), které panny u svatého Jiří modliti se musily, ke cti sv. Lidmily, kdy při službě jitřní po prvé zazněl „život sv. Lidmily“ u jejího

¹⁾ Kalendarium hlaholského kodexu Národní knihovny v Paříži (slav. č. 11) klade památku sv. Lidmily na 10. listopad. (Sděлил prof. dr. Josef Vajs.)

hrobu, ale jako nejzazší mez kladu přenesení ostatků sv. Lidmily do nové kaple po požáru roku 1142; ovšem mohly hodinky tyto konány býti i dříve, a neodporuje tomu ani zpráva pokračovatele Kosmova, kanovníka vyšehradského (PDČ. II, 237), že jeptišky prohlédnuvše rakev světice, vedle oltáře ji vesele uložily. Není při tom nutno mysliti na uložení v zemi, poněvadž by pak nebyly musily míti tolik strachu, zda rakev ta a tělo svaté Lidmily nevzalo při požáru pohromu. Jeptišky byly přesvědčeny o svatosti kněžny české, jak to nejjasněji dokazuje žádost abatyše Windelmuthovy a podivuhodný případ s částkou řízy, která v uhlí neshořela, jak jsme četli na straně 99. Slova biskupa Pražského Heřmana roku 1100 při této příležitosti pronesená: „Nemluv, paní, o její svatosti, nech babičky, stařenky odpočívati v pokojí!“ ukazují pouze, že v hodinkách kněžských mimo kostel sv. Jiří se slavnost sv. Lidmily nekonala; netrvalo však dlouho, že i v breviáři pro celou diecési položeno bylo officium (životopis a modlitba) pro svátek této první české mučnice, neboť roku 1204 jde pouze o prohlášení sv. Prokopa za svatého papežem Innocencem III.; sv. Lidmila byla již delší dobu za svatou v Čechách považována a to podle starého zřízení platně, že se biskupu Pražskému, Danielovi II. Milíkovy, nezdálo ani potřebným, vyžádati si zvláštního potvrzení papežského.

U sv. Jiří četly jeptišky umučení svaté Lidmily z legendy Křišťanovy *Subtrahente* se až ku slovu *commendarunt* (PDČ. I, 207—208), také čtení o slavnosti přenesení jejího těla vzaly z téže legendy (*Recordatus indicaverunt*; I, 211—212), rozdělena byla tato část jako předešlá na osm čtení podle obřadu benediktinského. Na svátek sv. Lidmily měly hodinky své vlastní předzpěvy (antifony, odpovědi, ano i hymnus: Světlo pravé světlý paprsek, soslalo na země okrsek, Čechům ku radosti Lidmiliným umučením (*Lux vera lucis radium sparsit in hemispherium Boemorum ad gaudium per Ludmille martirium*) atd. Tak se vyplnilo přání v předmluvě legendy Křišťanovy projevené, aby „skutky sv. Václava a Lidmily byly vymalovány, abych tak řekl, zlatým štětcem responsorií, zpěvů s přidáním antifon“ (PDČ. I, 199—200). Jinak tomu bylo v koste-

lech jiných, kde čtena byla legenda „Fuit in provincia Bohemorum — socrum suam Ludmillam“ (I, 144), ostatní bylo ze žaltáře, jako o svátku prostém. Teprve později i zde nastal obrat: „Ač starý předpis tomu odporuje, říkáme my (u svatého Víta) takto v choru: vše z officia o jedné světici“. A před zpěvem Magnificat zpívali: O, matko Čechie, Lidmilo, květe milosti! o, šťastná patronko, účastná nebeského ráje a slávy stkvějíc se pod korunou! s jak radostnou tváří pohlížíš na krále nad obvyklost lidskou, sídla dnes již nebeského slávy požívajíc s palmou vítězství, nás svou pomocí přiveď ku cti a jasnosti svatých a temnoty světa¹⁾. Svátek sv. Lidmily byl svátkem zasvěceným a patřil k největším slavnostem jako svátky ostatních patronů zemských, vynikaje nad svátky apoštolů, tak svědčí statuta, usnesení sněmu církevního v Praze r. 1349 slaveného, jakož i zápisy breviářů z oné doby. Po převratech nastalých novolami náboženskými, zavedenými z ciziny během století šestnáctého, a po mnoha letech trvající války třicetileté vydal arcibiskup Arnošt kardinál Harrach r. 1643 nově upravený přídavek k breviáři, schválený pro Prahu poprvé sborem posvátných obřadů v Římě. V tomto přídavku diecésním zůstal sice svátek sv. Lidmily zasvěceným, ale stal se svátkem třídy druhé, kdežto svátky sv. Vojtěcha, Víta a Václava byly třídy první, a mimo modlitbu a čtení zrušeny byly staré antifony a částky vlastní. Také čtení byla pozměněna. Nebyla to již stará legenda „Fuit“, nýbrž poněkud upravena nejspíše P. Mikulášem Saliem T. J., v témže tvaru, jak se čte doposavad, ale s přídavky u sv. Methoděje, Sancti Cyrilli collegam, a u přenesení těla sv. Lidmily nesprávný výraz *in ecclesia cathedrali* místo *sancti Georgii* honorifice sepelivit. Ostatní změny jsou spíše rázu slohového, podávajíc tytéž myšlenky. Vynechán byl také svátek přenesení sv. Lidmily²⁾. Změny

¹⁾ O mater Bohemie, Ludmilla, flos gracie, o felix patrona, o celi curie consors, et glorie fulgens sub corona. O quam leta facie regem cernis glorie supra carnis morem, celi sedis hodie cum palma victorie possides decorem. Nos tuo iuvamine de mundi caligine perduc ad honorem, Sanctorum splendorum.

²⁾ Některé breviáře staré (rkp. VI G 11 z r. 1194) mají právě památku přenesení zapsánu červeně na znamení většího svátku, svátek 16. září jen černě. Jsou to breviáře klášterní.

tyto, kardinálem Harrachem zavedené, se neujaly, neboť ještě r. 1724 a pak 1767 opět tištěn byl přídavek pro Čechy k breviáři a tu nalzáme opět svátek sv. Lidmily jako slavnost první třídy a se starými antifonami, responsoriemi; jen čtení ponecháno v úpravě Saliově a vložen opět svátek přenesení svaté Lidmily, ale se čteními již poněkud pozměněnými i s nesprávným vročením do roku 929, jak to byl upravil P. Mikuláš Salius pro Suriovu sbírku Životů svatých. Ve vydání breviáře pro chrám metropolitní zůstala stará čtení z legendy Křišťanovy beze změny. Za kardinála Schwarzenberga roku 1863 schválil posvátný Sbor obřadů v Římě novou úpravu přídavku pro Čechy, kde se svátku sv. Lidmily dostalo nových antifon vlastních ano i hymnů, čtení ponechána však z přídavku předcházejícího, až na opravu zřejmých chyb právě vytčených. Při úpravě přídavku nejnovější r. 1914 byl svátek svaté Lidmily opět snižen na třídu druhou a slavnost přenesení sv. Lidmily odložena na den 16. listopadu, ve čteních nebyla tentokráte žádná změna provedena, poněvadž to svěřeno jest zvláštnímu sboru ku projednání a změny dějezpytem žádané zavedeny budou zároveň se všemi změnami, které pro breviář se připravují v tomto směru.

Tak projevovala se úcta, abychom tak řekli, úředně církevní, svaté mučenicí Tetinské, která sice nebyla výslovně Stolicí Apoštolskou prohlášena za svatou, nýbrž jen úcta její pro Čechy schválena a to již od několika století. Podobně tomu bylo i na sesterské Moravě.

Další důkaz o úctě vzdávané svaté Lidmile vidíme i v tom, že její ostatky vkládány byly do oltářů, když tyto byly slavnostně svěceny biskupem; tak viděli jsme již shora, jak se biskup Pražský Heřman r. 1100 pečoval vložiti část oděvu sv. Lidmily mezi ostatky svatých a jen zkouškou ohněm dal se k tomu pohnouti. Jisté doklady o tom máme z doby biskupa Daniela, který, světe 30. května 1158 oltář v Bohnicích u Prahy, vložil do něho vedle jiných ostatků i částky těla sv. Lidmily (CDB. I, 179), dále v Řečanech (fara Zdechovice) u Přelouče, u sv. Jakuba (fara Církvice) u Kutné Hory a dne 11. října téhož roku i do oltáře v kostele sv. Ondřeje na Starém Městě Pražském, což potvrdil i král Vladislav,

královna Judita a opat Zbraslavský Petr (PDČ. IV, 337₂), jak zjištěno bylo po požáru r. 1336. Není potřebí považovati těchto pět příkladů za ojedinělé, při svěcení kostela sv. Lidmily na Král. Vinohradech 8. října 1893 stalo se to zase.

Nepřihlížíme-li ku kapli u sv. Jiří na hradě Pražském, která pro hrob sv. Lidmily byla zvláště postavena, můžeme ukázati jako na nejstarší svatyni k úctě sv. kněžny a mučnice české postavenou a to na Tetině, omylem nyní kapli sv. Kateřiny zvanou, na půdorysu (str. 79) D, ovšem pak neklademe založení její do r. 910 dle Hájka, nýbrž později. V listinách papežských z let 1266 a pozdějších (str. 88.) výslovně jmenuje se kostel nebo kaple svaté Lidmily vedle sv. Michala a teprve později se vyskytuje jméno kaple sv. Lidmily a Kateřiny r. 1327, jejížto úcta za Karla IV. u nás rozšířená způsobila, že se na původní jméno zapomělo a toto uchovalo se pak jen v ústním podání, jako by zde byl býval hrob sv. Lidmily. Koncem sedmnáctého století postaven byl těsně u kaple sv. Kateřiny nad jižním srázem k potoku Koněpruskému kostel sv. Lidmily, který se stal farním od r. 1781, když tehdejší farní kostel sv. Michala byl zrušen. U sv. Víta na hradě Pražském jmenovali někteří kapli „císařskou“ založenou Karlem IV. nebo též kapli Panny Marie řečenou, kapli svaté Lidmily, poněvadž tu od doby kanovníka Václava Pešiny († 1859) stával do r. 1901 oltář této světky, na němž se uchovávala hlava sv. Lidmily. Památka sv. Lidmily trvala ovšem také na místě blízkém jejímu rodišti, kde koncem století desátého na vrchu nad stokem Vltavy a Labe postaven byl hrad Mělník. V něm upravena byla kaple ke cti sv. Lidmily, kterou vystřídala nynější při přestavbě zámku slohem gotickým, ale pověst, jakoby zde se byla svatá Lidmila narodila, jest původu mnohem pozdějšího. Mělničtí postavili si také kostelík svaté patronky země české na hřbitově asi roku 1585. Úcta sv. Lidmily šířila se zvláště ve století sedmnáctém působením Tovaryšstva Ježíšova, jehož členové postavili tehdy kostel ve Chvalech u Prahy a 1681 kostelík v Kamenném Přívoze (fara Jilové) i ve Statečnicích (fara Noutonice). Mimo to postavena jest kaple sv. Lidmily v Ludwigsdorfu u Neurode v Kladsku.

V Hradecké diecési jest kaple sv. Lidmily zasvěcená ve Lhotě Bradlecké (fara Železnice), v Budějovické v Zadní Zborovici (fara Radomyšl u Strakonice) a v Chotěmicích (fara Deštná u Soběslavě), v Litoměřicích jsou OO. Kapucíni u kostela svatě Lidmily. Nejnověji postaven byl ke cti svatě Lidmily největší její chrám na Král. Vinohradech v novém slohu gotickém dle plánu architekta Josefa Mockra, posvěcený r. 1893.

Hájek neporozuměv výrazu civitas = hrad, tvrdil, že Bořivoj a sv. Lidmila založili chrám P. Marie před Týnem na Starém Městě a udává k tomu i nedoloženou dobu roku 898 a posvěcení jeho od sv. Cyrilla. To opakovali po něm i spisovatelé katoličtí, kteří sem kladli i byt sv. Lidmily, a v osmnáctém století spojila pověst kostel Týnský podzemní chodbou z různých domů dle toho, kam kladli obydlí svatě kněžny, někteří z domu Sixtova, číslo 553, odkud vede chodba ale na náměstí Staroměstské, jiní v č. 556 u černého slunce, jiní u „kamenného zvonu“, kde bylo namalováno mučení svatě Lidmily, jiní do dvora Týnského. Teprve roku 1855 se vyskytl názor, že kaple r. 1903 stržená, slula kaplí sv. Lidmily. Architekt Jan Herain ukázal (PAM. 15, 62), že to byl zbytek staršího kostela špitálního u Panny Marie před Týnem a se sv. Lidmilou nebyl v žádném bližším spojení. Daleko větší by byl počet oltářů v jednotlivých kostelích v našich vlastech ku cti sv. Lidmily postavených, ale soupis podrobný vymyká se z rámce této práce.

Nejstarší obraz sv. Lidmily, tuším, jest v rukopisném breviáři u svatého Jiří na hradě Pražském, nyní v knihovně universitní (13 C 1 a) uchovávaný, kde svěťice jest znázorněna v hávu knížecím se závojem do smyčky sločeným, který drží v ruce. Z doby následující jsou obrazy její na votivním (záslibném) obrazu arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi, nyní v Rudolfinu, a na schodišti hradu Karlštejna. Zde dal Karel IV. na podnět purkrabí Viléma Slavaty namalovati na schodišti hlavní věže v pravo z dola nahoru obrazy ze života svatě Lidmily, v levo s hora dolů jsou obrazy ze života sv. Václava. Cyklus obrazů sv. Lidmily představuje: 1. křest Bořivojův u Svatopluka, 2. křest sv. Lidmily (stojí ve vodě, biskup ji křtí), 3. stavbu kostela Panny Marie, 4. Bořivoje a

Lidmilu s 3 syny a 3 dcerami, 5. smrt Bořivoje, 6. korunovací Spytihněva, 7. přijímání sv. Lidmily, 8. příchod 2 vrahů a 9. mučnictví sv. Lidmily (velice poškozeno). V kapli křížové jest mezi obrazy sv. Alžběty a Hedviky také sv. Lidmila se závojem kolem krku.

Jiné řady obrazů sv. Lidmily s Karlštejnskými souvisících jsou v bibli t. zv. Velislavově, v níž jest znázorněno pohanství, křest a smrt Bořivoje, stavba kostela Spytihněvem, volba Vratislava za knížete a stavba kostela sv. Jiří, poslání dvou vrahů, mučnictví sv. Lidmily. V rukopise dosud vídeňské dvorní knihovny čís. 370 jest zobrazena svatba sv. Lidmily, tři synové a dcery, smrt Bořivoje, pohanství, křest a vláda Spytihněvova, sv. Lidmila při mši sv. a přijímání, umučení sv. Lidmily, vrahové lámou dvěře. Na vzácném obraze mosaikovém nad arkádami jižní předsíně velechrámu sv. Víta z r. 1371 nalézá se sv. Lidmila mezi ochránci země české po stranách Spasitele seskupených: sv. Prokop, Zikmund, Vít po pravici a po levici sv. Vojtěch, Lidmila, Václav. Také na rámci veraikonu (obrazu tváře Krista Pána za Karla IV. v Římě zhotoveného) nalézáme mučnicku Tetinskou v řadě patronů zemských¹⁾, jejichž hodinky se konaly každý čtvrtek mimo dni postní a svátky o devíti čteních, tedy alespoň polodvojně. Veliký počet obrazů jest od umělců neznámého jména proveden, jen obraz, bohužel, přemalovaný, v kapli zámecké na Mělníce připisuje se od některých Karlu Škrétovi, v proboštském kostele tamže jest od Filipa Massance z roku 1670, od Jana Jiřího Heintsche u sv. Víta v sakristii zavěšený; dle nákresů od Josefa Führicha zhotoveno bylo barevné okno s obrazem sv. Lidmily v kapli císařské u sv. Víta; bohatý cyklus sedmi obrazů namaloval Josef Hellich v kapli svaté Lidmily u sv. Jiří na hradě Pražském na západní stěně; obrazy tyto byly však při opravě chrámu odstraněny, když šlo o zjištění staršího stavu kaple svaté Lidmily. Největší cyklus obrazů ze života této svělice má nyní chrám její na Král. Vinohradech od J. Jobsta z Vídně navržených a představujících: 1. křest sv. Lidmily svatým Methodějem, 2. světice udílí almužnu, 3. navštěvuje uvěz-

1) Podlaha A.-Ed. Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta, tab. 1.

něné, 4. zakládá s Bořivojem kostel, 5. učí sv. Václava, na 6. obraze jest znázorněno její umučení a na 7. pohřeb. Některé z těchto námětů poskytovaly a poskytují dosud umělcům vděčnou látku k zajímavým obrazům, jak to dosvědčuje přiložený obraz od Aug. Vlčka na začátku knihy této.

Sochařské práce, znázorňující sv. Lidmilu, můžeme rovněž sledovati od vysokého reliefu na náhrobku jejím v Praze počínajíce, během staletí, zvláště v posledních třech stoletích, kdy sochy svaté kněžny okrašlují četné oltáře a kostely, tvoříce obyčejně protějšek k soše sv. Václava; sochy její nalézáme i volně stojící na místech význačnějších, tak na Karlově mostě r. 1784 sem přinesená od základů zrušeného kostelíka P. Marie Einsiedelské při výjezdu na náměstí Hradčanské, socha sv. Lidmily na Král. Vyšehradě od sv. Apollináře přenesená; svatou Lidmilu nacházíme znázorněnu na četných sloupech morových: na náměstí Malostranském, v Chlumině a j. Josef Max zhotovil sochu mučnice Tetínské pro místo, kam omylem se klade hrob její, na Tetině u sv. Kateřiny, prof. Jos. V. Myslbek a B. Selling pro chrám na Král. Vinohradech¹⁾ a nejnověji na pomníku sv. Václava před museem království Českého v Praze.

Což divu, že i proslulý náš hudební skladatel Antonín Dvořák nadšen byl tak rozjímáním o životě svaté Lidmily, že složil r. 1886 velkolepé oratorium „Svatá Lidmila“, které nám dává příležitost i v hudebním umění prožívatí v duchu onu dobu, kdy svatá Lidmila byla na zemi se starala o blaho svého národa českého; ovšem děj, vyličený Jaroslavem Vrchlickým k této skladbě, se odchyluje v mnohém od zpráv listinných, čímž by mohly vzniknouti představy nesprávné.

Veliká úcta sv. Lidmily se projevovala také písemnými pracemi. Nehledíme-li zde k uvedené již t. zv. legendě *Diffudente sole* (PDČ. I, 191, strana 103), která jeví se býti pouhým řečnickým rozšířením officia (hodinek církevních) u sv. Jiří na hradě Pražském, obsahujíc napomenutí nadšené a dosti výmluvné pro úctu

¹⁾ Viz *Vlast* 12 (1895 -6), 174, kde jest seznam několika jiných soch.

svaté mučenice, máme také zapsanou řeč latinskou roku 1405 na slova Písma sv. (Sirach 51, 16) o čtveru čase nebezpečném: čase hříchu, smrti ve hříchu, soudu obecného a věčného zatracení, kde skladatel ukazuje, která sv. Lidmila šťastně překonala tato nebezpečí a nám jest vzorem života křesťanského i mocnou orodovnicí u Boha. Tomáš Štítný promlouvaje o vdovách, uvádí, že „v Novém Zákoně bylo také mnoho vdov svatých. Svatá Lidmila, prvá křesťanka v Čechách, kterážto šlechtně zvedla a odchovala svého vnuka, svatého Václava, pilna byla, aby se křesťanstvo v Čechách rozmohlo, a pilna byla domov Božích a služby Božie“, a v knížkách o zpovědi „čeho se má člověk zpovídati“ uvádí mezi zasvěcenými svátky i den svaté Lidmily. Druhý díl jeho řeči svátečních se nám nezachoval. Ano i u mistra Jana Husa nalzáme v postille trojí kázání v den sv. Lidmily vdovy, ale jen u třetího o vdově Lidmile na slova 1. listu svatého Pavla k Timotheovi 5, uvádí osm podmínek dobré vdovy a dokládá: „Vdova, která bude míti tyto podmínky, bude beze vší pochyby svatá. Tyto podmínky měla svatá Ludmila, jak jest patrno z legendy o ní. Neboť ona měla podle epištoly syny a vnuky, čeleď domu svého dobře spravovala, od útěchy světa osamělá jsouc, trvala dnem i nocí na modlitbách a postech, zůstala po jednom muži, měla svědectví v dobrých skutcích, syny vychovávala, chudé přijímala pohostinu, k trpícím byla dobrotivá“.

Ani doba bouří husitských nebyla úctě sv. Lidmily nepřívznivá, neboť víme, že kališníci přijali a ponechali svátky svatých, jak byly zavedeny v církvi katolické, jen Táborští a pak Čeští bratři odstraňovali uctívání svatých, jako to činilo i „cizinecké a (po)hostinské“ učení nové, přišlé k nám ze západu ve století šestnáctém a schovávající se pod rouškou „strany pod obojí způsobou přijímajících“. Tím si vysvětlíme snahu kazatelů katolických od počátku obnovy katolické v Čechách od roku 1561 probudit opět a rozšířit úctu k svatým, zvláště k svatým patronům českým, mezi nimi také k sv. Lidmile. Ovšem pramenem zpráv historických většinou byla „Kronika česká“ Václava Hájka z Libočan, vyšlá roku 1541, která svými podrobnými údaji se velmi zamlouvala. P. Mikuláš

Salius T. J. přidržel se však spíše starých legend, ale přijal i některé zprávy Hájkovy do své skladby o životě sv. Lidmily, sepsané pro sbírku Suriovu Životů svatých ku dni 16. září. Česky vydal krátký život svaté Lidmily roku 1599 probošt kapitoly sv. Vítské Jiří Barthold Pontan z Breitenbergu v knížce „Duchovní obveselení koruny české“, která vyšla též latinsky s obrazem sv. Lidmily. O tři léta později opěvoval týž skladatel ve spise „Hymnorum sacrorum libri 3“ také sv. Lidmilu básní o 99 slokách, počínající slovy: „Lidmilo, velká ctitelko Božství, světlo Čechie, květe žen, oddaným sobě buď příznivá svou přimluvou. . . . Velká patronko, Čechii, kterou posvětila krví a obdařila knížetem, milostnou přimluvou podporuj. Viz, jak nedostatek svírá ji: víry, spásy, milosti, ctností, míru, plodnosti země, všech věcí Od moru, války osvobod, od vpádu všech nepřátel, ode všech nebezpečí, dnem i nocí, prosíme . . . Matko dobrotivá, syny své svou přimluvou zahřívěj, přispívej živým i mrtvým, patronko přesvatá“. Ve spise Bohemia pia tvrdí roku 1608, že svatá Lidmila založila sedm kostelů. Lidmile Kateřině Jeniškové z Talmberka věnovali OO. Jesuité v Březnici knížku „Slušná vděčnost“ se životem sv. Lidmily, kněžny české, Boží mučednice, roku 1642 krátce dle Hájka; jen o tom, že sv. Lidmila byla pověřena po smrti Vratislavově správou země české, použili Eneáše Silvia a Kuthena. Přidány jsou též malé hodinky české o sv. Lidmile k jednotlivým časům církevním, opatřeny i krátkým hymnem:

„Čechův jest záře Lidmila
Bohu, Kristu, lidu milá,
po Bořivojovi pokřtěná,
věčné chvály hodná žena . . .
Lidmilo, k tobě voláme,
naději tu jistou máme,
že uprosíš vzácnou prosbou,
bychom byli věčně s tebou.“ atd.

Kadlínský Felix T. J. sepsal a r. 1702 vydal „Život sv. Lidmily, rodičky, mučednice a patronky české“ o 218 stranách. V nestránkovaném úvodu ujišťuje, že mu jde o čest a slávu Boží, jakož i o úctu sv. Lidmily, ne-

pochybuje o přimluvě svatých patronů. Život, propletený hojně slovy Písma svatého, jest sepsán podle Hájka.

Roku 1718 vydal Jan Ignác Libertýn svoje kázání, které měl v kapli na Chvalech, ke konviktu svatého Bartoloměje patřící, 18. září „Svatá Lidmila, vdova opravdová“.

Rulík Jan, měšťan Pražský, přeložil z německého díla Josefa Schiffnera „Vypsání životů sv. Patronů českých“ ve čtyřech svazečcích s rylinkami světců; roku 1807 vyšlo jiné dílko týchž autorů „Historické vypsání obzvláštních míst milostných v království Českém, kteráž pro mnohá a veliká tam putování velmi slavná jsou“.

Nový podnět k úctě sv. Lidmily dán byl posvěcením oltáře sv. Lidmily v císařské kapli u sv. Víta roku 1850, při kteréžto příležitosti vydal kanovník Václav Michal Pešina († 1859) „Život sv. Ludmily, vévodkyně, mučennice a patronky české“ . . . a devítidenní pobožnost, roku 1854 ještě „Písně v oktávu slavnosti sv. Ludmily, české kněžny“. Spis Pešinův byl vydán též německy roku 1857 s obrázky ve Sborníku (Biographien) životů svatých patronů země České. Vědeckého článku Václava Vladivoje Tomka Svatá Lidmila a Čechy za jejího věku v Časop. Čes. Musea r. 1860 uveřejněného použil V. Bezděka v Blahověstu r. 1863. Úctu svaté mučennice šíří i spisy v Dědictví sv. Jana Nep. vyšlé: Vikt. Bezděky Drahé kameny z koruny sv. Václavské I. 1871, P. Jana Křt. Vošky T. J. Památky Staroboleslavské 1879 a Jubilejní kniha 1885, jakož i faráře Frant. Ekerta Církev vítězná III, 727; prof. Julia Košnáře „Poutnická místa a posvátné svatyně v Čechách“ 1905; dále dílko Libora Františka Sv. Ludmila ve Vzdělávací četbě katolické mládeže č. 3, 1901. Podlipská Žofie napsala r. 1901 povídku pro mládež „Ludmila a vnuk její sv. Václav“. Také v Růži Dominikánské. roč. 15. (1901) vyšla stať podobná, ve Sborníku Velehradském III (1883), 236 od Hynka Krcha, ve Vlasti II (1885—6) od Fr. Sasínka. — Veršem zpracovali život svaté Lidmily kanovník Vyšehradský Beneš Method Kulda v Církevním roce V, 407 a P. František Žák T. J. v Životech svatých č. 6 (1907).

Jistě velikou zásluhu při šíření úcty svaté Lidmily nutno přiznali také četným řečím a kázáním o svátku sv. Lidmily konaným v kostelech jí zasvěcených a častěji i uveřejněným. Na místa, kde sv. Lidmila působila, přicházeli poutníci v dosti velikém počtu; již roku 1326 se činí zmínka (str. 88.) o poutích na Tetíně. V dobách, kdy cestování nebylo tak snadné jako dnes, bývala pout taková vítaným a dlouho očekávaným přerušením stále skoro jednotvárně se opakujícího zaměstnání denního, pout dávala příležitost mladšímu pokolení dorůstajícímu poznati vzdálenější krajiny, ale také i slavnou minulost našich krajů; slavnostní řečníci dovedli výmluvným slovem nabádati k ctnostnému životu, ukazující na zářivý příklad svaté mučnice, tepali chyby a hříchy, takže snad všichni z poutníků přistupovali na místě poutním k svatým svátostem, dosahující odpuštění hříchů, a posílnění milostí Boží, snažili se dobré úmysly tam učiněné prováděti v životě denním. Dozor kněze nebo zkušeného a obezřetného vůdce chránil dosti před některými výstřelky bujnosti a nevázanosti mládeže; ač se to snad někdy nepodařilo, přece výsledek pouti byl potěšující obnovou a vzpružením života křesťanského. U některých snad působily škodlivě, podávající příležitost k zahálce a toulání se, proti čemuž s důrazem vždy bylo vystupováno a tím i zařízení náboženských poutí bylo chráněno. Pouti ku hrobům našich svatých patronů českých na hradě Pražském byly obvyklé, členové řádu Tovaryšstva Ježíšova počali pořádati průvody takové do Staré Boleslavi a ku sv. Ivanu pod skálou roku 1598 s velikým úspěchem za velikého počtu účastníků; roku 1616 přibyl i Bohosudov. A během doby rostl počet míst navštěvovaných poutníky z dalekých krajů v Kájově u Krumlova, ve Křtinách u Brna, v Kladsku, ve Slezsku ve Vartě atd. Na Tetíně se podařilo teprve roku 1627 P. Adamovi z Kravař T. J., horlivému missionáři po krajích českých, obrátiti na 500 obyvatelů k víře katolické a tak stalo se zase přístupným i toto památné místo pro ctitele svaté Lidmily. Velkého rozmachu se dočkaly pouti Tetínské, když v letech 1850¹⁾

¹⁾ Tenkrát hlavně působením kanovníka Václava Pešiny z Čechorodu konána byla v Praze v 6 kostelech devítidenní

počaly průvody na toto památné místo utrpení sv. Lidmily a obětavostí poutníků vykoupěna kaple sv. Kateřiny od obce, která jí používala jako sýpky, a upravena opět ku službám Božím. Roku 1860 se ubíral průvod, ovšem pěšky, z kostela sv. Klimenta přes Hořelici, Lodenici, sv. Ivana a Beroun na Tetín, kam byly Jeho Eminenci panem kardinálem Schwarzenbergem darovány ostatky. O osm let později nabádal k poutím těmto a vedl je oblíbený kazatel a kaplan u sv. Havla na Starém Městě František Mašek, který zavedl také poutě na Levý Hradec. Účast vzdálenějších poutníků během doby sice poklesla, ale bližší okolí hojně navštěvuje smrtí svaté Lidmily posvěcený Tetín, jako bude také hojněji moci navštěvovati její hrob u sv. Jiří, který po dlouhých letech opravy byl konečně očištěn z prachu, upraven a to přímým zakročením Jeho kníž. Milosti Pavla knížete arcibiskupa Huyna, který na svátek sv. Lidmily 16. září 1917 slavně požehnal opravený chrám sv. Jiří u přítomnosti Jj. Excell. nejdůst. pánů biskupů Dra Josefa Doubravy z Hradce Králové a Josefa Grosse z Litoměřic, jakož i vždy věrné kapitoly sv. Vítké, a svěřil chrám dozoru a řízení slovutného kanovníka Dra Antonína Podlahy. Tak splněna byla stará vroucí tužba upřímných ctitelů sv. Lidmily a jest odůvodněna naděje, že úcta sv. Lidmily opět se rozšíří a utvrdí, a to větší ještě měrou než v dobách minulých.

Jest nemožno uvést řadu dívek a žen, které od rodičů svých obdržely při křtu jméno velké mučnice a kněžny české. Jméno této patronky ozývalo se v rodině velkého krále Vratislava I. a královny Adléty (PDČ. II, 94 a 147), i Gejza II. (1063—1073) v Uhrách oženiv se se Synadenou, princeznou řeckou, nazval dceru svou Lidmilou; sledující rodokmeny šlechtických rodin často čteme opět jméno Lidmilino, a jak často se ozý-

pobožnost, v Týně bylo i kázání denně ráno, na hradě Pražském se konala oktáva svaté Lidmily, u sv. Salvátora v Klementinu počala slavnými nešporami; tehdejší zapisovatel těchto zpráv s radostí podotkl, že Čechové se počínají hlásiti ku svému. Šlechtitný zápal tento však za nedlouho uhasl. Některá dobročinné spolky, jako Jednota svaté Lidmily v Karlíně a jiné dosud se s chloubou k naší milé ochrankyni hlásí.

valo a dosud ozývá po krajích českých, těžko spočítali. Z toho můžeme usuzovati, že úcta sv. Lidmily trvá ještě, jsouc hluboko zakotvena v srdcích všech vlastenců českých, a jest si přáli, aby úcta tato nejen neustávala, nýbrž i vzrůstala den ode dne. K tomu napomíná již častěji uvedený chvalořečník třináctého století (PDC. I, 196):

„Ó, Čechy, kdybyste poznaly, jak vzácného daru se vám dostalo, kterak stkvělého světla paprsky ozářeny jste, jak velké přimlůvkyně prostřednictví vás podporuje, pozorovaly byste, jak veliké radosti příčinu máte. O kdybyste povážily, jak slavná záruka života vám zbyla, zajisté s poctivostí a slávou velikou cenily byste dar sobě svěřený; potom nevděk váš nezdržoval by ruky dárcovy, a v žádostech více byste zajisté pořídily silou záruky, kdybyste bedlivěji ji chránily.

Pozorujtež, jak ve středu vašem matka věřících, podpora víry křesťanské, ověncena do nebe vešla, matka, pravím, nejvýše poctěná a důstojná, jež u Boha vaší bude orodovnicí. Svěťtež svátek v nebi plesající, abyste hodny byly účastenství radosti její, mějte se za šťastny, slavice znova štěstí světice vzešlé ze středu vašeho. Budiž vám posvátný den tento, abyste . . . se svatou Lidmilou v nebi věčně svátky světiti zasloužily. Kéž ozývají se u vás svěcením tak velikého svátku chrámy a nemlčí zvuky zpěvu svátku přiměřeného, varhany zvučí, plesá srdce plné svaté radosti, kněžstvo a lid, staří s mladými, pani pospolu s pannami, bohatí a chudí o slavném svátku; šířitelkyně pravé víry a matka proslulá, prostřednice milá v nebesích za všechny laskavě se přimlouvá, kteří zbožně světi svátek její. O šťastné Čechy, šťastnou ochranou utvrzené, ó jak veliké jsou země, jež nemají tak veliké podpory, jež, kdyby ji měly, radostí by poskakovaly. Kéž tedy ozývají se ústa chvalořečníků ku chvále a slávě tak velkého svátku, jehož záranky Boží s nebes nezamlčely. Za hodného nikterak nemám, kdo buď slávě svatých se posmívá a ji povrhá aneb z liknavosti chvalořečníka pozorně neposlouchá a neclí. Pozorujtež tedy, Čechy, jak vzácnó jest, co máte, oznamujtež, nezamlčujte slávu a poctu, kterou výhradně máte, jaký poklad vám švěren, tak li-

bezný a podivu hodný; slavte památku svatosti její; znamenajte, co ctíte, a ctěte, co znamenáte; považte přimluvu její a zaradujete se při uctívání

svaté Lidmily“.

VIII. Officium svaté Lidmily

dle breviáře sester řádu sv. Benedikta u sv. Jiří
(rkp. XIII C 1 a v univers. knihovně) v Praze.¹⁾

A) *De sancta Ludmila ad vesperas super psalmos feriales antiphona (247₄).*

Ecce ²⁾ iubar matulinum, veri solis premium,
fulget in Bohemia, diem fidei vicinum
monstrans per martirium, altatur in gaudium:
ore psallencium iubilet Ecclesia.

Capitulum Sapientia laudabit. *Ě.* Prima noctis vigilia transmeat in gaudia felix hec matrona; hec sunt sacra solempnia, Gaudeat Bohemia in tanta patrona. *V.* Preciosa mors Ludmile in conspectu Domini, cuius prece nephas vile relaxatur homini. Gaudeat.

Impnus. Lux vera (448₂) lucis radium sparsit in hemispherium Boemorum ad gaudium per Ludmile martirium. -- Vetus error nam abiit, lumen fidei adiit gens Boema, et gracie baptismum, et spem glorie. Dum Christi vacat laudibus prima noctis vigilia. nurus hanc, plena fraudibus, sua necat familia. (448₃) Mortale

¹⁾ Rukopis je psán ve dvou sloupcích na každé straně. Označují prvním číslem list, druhým číslem sloupec. Některé části jsou na jiných listech, sestavil jsem je v celek.

²⁾ Iniciálka E představuje svatou Lidmilu oděnou rouchem světle zeleným a plachetkou bílou na hlavě, se závojem do kličky stočeným v pravé ruce, jako by byl úplně pevný. Kol hlavy má zlatou svatozář; pozadí jest červené, zdobené zlatým čtverečkovaným dekorem. Stojí na půdě bílé. Záhyby šatu jsou perem černě ohraničeny. Písmena E je fialově bílá a ohraničena čtvercem zlatým.

solvens debitum, Deo commendat spiritum, celicum subit aditum, et lictores interitum. - Insignia sanctitatis sunt: redolent suaviter dono fontis pietatis ossa sua perhen- niter. -- Lauda Deum Bohemia, psalle, gaude, tripudia, Ludmille per suffragia regna sperans celestia. -- Altis- simi veri Dei nobis donet memoria, ut regnemus, licet rei, cum Ludmilla in gloria. Amen.

(247₄) V. Adiuvabit eam Deus.

In ewangelio antiphona [Magnificat]: Quasi stella matutina in medio nebule, et ut uter in pruina vita Christi famule, nam in gravi tempore, fidem opprimente, casti- gato corpore, munda luxit mente. O Ludmila, mater bona, o Bohemorum patrona, tuis beatis precibus nos serves a nocentibus.

Oratio. Adiuvent nos, quesumus, preces et merita sancte Ludmille (248₁), martiris tue, Domine Deus noster, ut eius vestigiis inherentes, et in fide robusti et in ope- ribus inveniamur penitencie fructuosi. Per.

Post Benedicamus [de sancta Maria Magnificat] cum antiphona: Quando nata est Virgo, *oratio ut supra.* *Eufemie virginis fil commemoracio in hac antiphona* Simile est regnum celorum homini. *Oracio ut de sancta Sabina.* *Item fil commemoracio sanctorum Luce et Geminiani in hac ant.* Absterget Deus omnem. *Oracio* Presta, Domine, precibus nostris cum exaltacione pro- vectum, ut quorum diem passionis annua devocione re- colimus, eciam fidei constanciam subsequamur. Per.

[Matutinum.] 16. záři.

Invitatorium. Assunt solempnia Ludmille beate, canat Ecclesia cum iocunditate. *Ps.* Venite.

Impnus. (448₃) A sompno pigros excita, et sopo- rem mentis abice, in laudes tuas incita, eterni Patris Unice. -- Nostras mentes illumina claritate eximia, per- duc ad vite limina, da gaudiorum premia. -- Nobis prosit suffragium, Ludmilleque martirium, perhenne presta bravium, Christe redemptor omnium. -- Actus nostros sic corrige, ne delinquamus, et iterum celeste munus por- rige conditor alme syderum. -- Presta, beata Trinitas,

manere in concordia; concede, simplex Unitas, beata nobis gaudia. Amen.

(248₁) *In primo nocturno ant.* Firma fide preambula sudat in operibus, Ludmila Christi famula, serviens pauperibus. *Ps. et V. de Virginibus. ant. [2]* Servans castimoniam semper cordis meri, di(248₂)latat Ecclesiam facta nutrix cleri. *ant. [3]* Hec est illa vidua, dans duo minuta, in datis precipua, laude Christi tuta. *ant. [4]* Hec est Judith vidua, ieiunans frequenter, celi petens ardua, et orans ardentem. *ant. [5]* Omni carens infamia vitam conservabat, per fletus et ieiunia corpus macerabat. *ant. [6]* Nunquam cum ludentibus hec commiscebatur sed iuncta merentibus hos consolabatur. *V. Specie tua.*

Leccio prima. Subtrahente igitur se famula Christi Ludmila ab obtulibus perfidorum, qui eam persequabantur, in eodem castello, quo confugerat, scilicet Tethyn vocabulo, ab inimicis insequitur. Ductrix etenim nurus eius quosdam proceres suos, filios iniquitatis, Tunnam et Gomonem loquor, valida cum manu ad perdendam socrum suam direxit Tethynis. Tu autem.

℟. Gaude celum (248₃) primo flore, carpto de Bohemia, * Cuius sancta grato rore roratur Ecclesia. *V.* Ista Christi famula, veritatis emula, veri veris fit primula. Cuius sancta.

Leccio II. Prescia vero Christi memorata famula futurorum, antefatum presbiterum suum Paulum accersiens, monuit eum sacra Missarum sollempnia modulari, confessionemque suam ante conspectum scrutatoris cordium effundens benignissime, conscia iam de percipiendis beneficiis Altissimi, armis se ipsam fidei totam muniens, orationi procumbens, Deo preces effudit, quo eius spiritum, quem ipse creaverat, in pace dignaretur suscipere. Tu.

℟. Nobilis ex genere, sed fide nobilior, Quam conservans tenere, Christo fit propinquior. *V.* Hec ancilla veri Dei, fit dilatatrix fidei. Quam.

Leccio III. Celebritate dehinc (248₄) Missarum peracta, Dominici se Corporis et Sanguinis participatione muniens, psalmodiam indefessa mente concinere studuit. Vespere vero facto supra notati tyranni domum illius aggressi, valvas disrumpentes, reliquos sociorum forinsecus armatos, frameis, clipeisque statuunt, ipsi autem

capitanei homicide finina(!)¹⁾ gommoque paucisque secum assumptis, cubiculum, quo Dei famula incumbibat, hostium disrumpentes, ingrediuntur bachantes. Tu.

℞. In virtutum culmine stetit elevata, Sanctitatis lumine procul dilatata. V. Ut columba sine felle, caritatis fluens melle. Sanctitatis.

Leccio IV. Quibus beata Ludmila humili sub voce: Quenam, inquit, repentina vos vesania agitat? Et non erubescitis neque mente pertractatis, quem(249₁)admodum egomet vos ceu filios proprios educavi, auro argentoque, vestibusque insignibus ditavi? Verum, si qua in vobis mea iniquitas inest, intimate, queso. Tu.

℞. Sancta Ludmilla, sydus aureum, Christo preclara, Audi voces nostras. V. Dedit enim tibi Dominus donativum caritatis, quo perducta es ad consortium deitatis. Audi.

In II. nocturno ant. [7] Si queratur femina fortis, hic est una, que devincens crimina, fulget velut luna. *Ps. Cantate. I. ant. [8]* Ludmilla, felix matrona, digna laude varia, o Bohemorum patrona, nos illustra gracia. *Ps. Dominus regnavit I. ant. [9]* Munda manens, penitus finem prestolatur, cui mortis celitus tempus revelatur. *Ps. Cantate II. ant. [10]* Laudem clerus concinat Ludmille, matri pie, chorus choro accinat, festum agens hodie. *ant. [11]* Mater cleri fuit et solacium, faulrix (249₂) veri synusque fidelium. *ant. [12]* O dulcis effusio matris absque fraude, o lucis diffusio celi, plena laude.

Leccio V. At illi furientes, saxis rigidiores, aures ad hec obdurantes, non veriti sunt manus in eam proprias inicere, lectoque extractam terretenus proiecerunt. Quibus illa: Paulisper inquit, oracioni incumbere me sinite. Quibus hec concedentibus, expansis oravit ad Dominum manibus. Post hec inquit: mei interitus causa si adventastis, obsecro, ut mucrone auferatis caput. Tu.

℞. Hec est prima propaginum, quas vidit pincerna, Ex qua manat vite vinum petente superna. V. O propago fructu grata, vite clara generata. Ex qua.

Leccio VI. Exemplo martirum sanguinem fundendo, testimonium Christo perhibere gestiens, (249₃) ac palmam

¹⁾ Tunna.

martirii cum ipsis sine fine percipere optans, quam etiam non dubitamus eam promeruisse, quoniam sacra Scriptura testante: Justus ¹⁾, quacumque morte preoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit. Tu.

℞. Hec yahel mirabilis Sysaram prostravit clavum figens per tempora ²⁾, Dum insuperabilis carnem edomavit, dure deducens tempora. V. Pietati studuit, largitate claruit. Dum.

Leccio VII. Funesti ergo carnifices, preces eius verbaque spernentes, fune gutturi eius inmisso, suffocatione vitam illi abstulerunt presentem, victura[e] in evum cum eo, quem semper dilexerat Jesu Christo Domino. Suscepit autem martirium felix Deoque devota formula Christi, Ludmila, septima sabbati die et sexta decima kalendas [249₄] octobris prima vigilia noctis. Tu.

℞. Quamvis in divitiis, non tamen in deliciis carnis efflua, Abstinens a viciis et vanis blanditiis, casta vixit vidua, resecans superflua. V. Res tenebat non ad fastum, sed ad tegumen et ad pastum. Abstinens.

Leccio VIII. Clerus vero eius cunctus, universique vernaculi utriusque sexus pastore perempto in diversa sparsi, diversis in latibulis latitantes, vitam presentem sibimet conservavere. Post hec, redeuntibus crudelissimis carnificibus, ad funeris eius officium magno cum metu et ululatu convenientes, honestissimeque cuncta, que ad sepulturam fore cernebantur, peragentes, terre glebam eius sanctissimam commendaverunt. Tu.

℞. Prima noctis vigilia transmeat [250₁] in gaudia felix hec matrona. Hec sunt sacra solempnia, Gaudeat Bohemia in tanta patrona. V. Preciosa mors Ludmile in conspectu Domini, cuius prece nephas vile relaxatur homini. Gaudeat.

Ad cantica ant. Luce plena fidei, fulget ut aurora Ludmila, martir Dei, paganismi hora, ex qua lucis indicia sparguntur in Bohemia in tharthareorum fugamen errorum, gaudia varia depromat Ecclesia.

¹⁾ Sap. 4, 7.

²⁾ Jud. 4, 21

Cant. z rukopisu XII E 1 fol. 296₁.

In Ludmila Salvatoris laudemus clemenciam, de tenebris quam vocavit ad fidei gratiam, et virtutum hanc effecit suamque discipulam.

Hec ortatrix castitatis, et sanctorum operum, imitatrix pietatis, dulcis nutrix pauperum, consolatrix afflictorum, penitentium speculum.

Pro fidei fundamento sustinet martirium, cultus Christi pro augmento celi tenet bravium, et pro cleri alimento consors celi civium.

Mater sancta et patrona, Bohemorum domina, nobis prece pia celestia gaudia, fac, ut pulso hoste, tuus te collaudet populus.

Patri summo sit laus, decus nato, victoria Spiritui Sancto, sempiterna gaudia, qui coronet celebrantes Ludmille solempnia.

(250₁) *Omelia.* Simile est regnum celorum thesauro.

℞. *I.* Mortis ante prescia, munda consciencia Sumit Eukaristiam ad augendam gratiam. √. Cum cordis fervore psallens mente, psallens ore. Sumit.

℞. *II.* Fune demunt non mucrone vitam eius cum gummone thunna mortis avidi, Premisso duro sermone lamquam canes rabidi. √. In Christi collegium confirmantes odium, sic tortores isti (250₂) perimunt ovem Christi. Premisso.

℞. *III.* Mors lictorum velox et varia, subsecuta facta nepharia, Et odoris mira flagrantia, sunt honoris eius indicia. √. Ad sepulchrum luminaria divinitus descendencia. Et odoris.

℞. *IV.* Gaudenti congaudeamus, filii Ecclesie, diem festum recolamus Ludmille martiris pie, Nam in ea collaudamus collatorem glorie. √. Consortes celi curie festum colamus hodie. Nam.

Ad Laudes ant. [1] Laudes canens Davidicas, prestolatur interitum, per quem in edes celicas reddat beatum spiritum. *Ant.* [2] Inmersus funis gutturi, torquem collo fert auream huic viduate turturi. Jesu salva nos per eam! *Ant.* [3] Sic Hester in regia graditur palacia, facta regni socia. *Ant.* [4] Hec eius [est] prima gracia, quod lictores varius interemit gladius cum omni familia.

Ant. [5] Laus celestis resonet, cui terra (250₃) consonet in Ludmille gloria per varia gaudia. *Impnus.* Jesu Christe, (445₂) auctor vite, qui in tuo sanguine peccatum lavisti Ade, [sancte matris Ludmille] tribuisti salutarem fructum penitencie. -- Preciosam margaritam stellamque clarissimam, eam locasti in arce uranice curie, ut esset evidens tue exemplum clemencie. -- Interventu ergo eius sis nobis propicius, ac nostra dele peccata, et da vite gaudia, qui regnas cum Deo Patre et Spiritu compare. Amen. (250₃) *℣.* Audi filia.

Ad Benedictus ant. Salutem ex inimicis dedit patrie felicis predilecte famule, mistice Yahel, benedictus Dominus Deus Israel.

Oratio ut supra ad vespervas. Post Benedicamus de s. Eufemia ant. Veni electa. *De sanctis ant.* Tradiderunt.

Ad horas matutina laus [i. e. ant. de Laudibus].

Ad VI Capitulum Liberasti me. *Oracio.* Auxilium tuum, Domine, nomini tuo subdita poscunt corda fidelium, et quia sine te nichil possunt implere, quod iustum est, intercessionem beate Ludmille, martiris tue, que recta sunt, apprehendant, et omnia sibi profutura percipiant. Per.

Ad IX Cap. Fallax gracia. *Oracio.* Indulgenciam nobis *vel ista oracio:* Deus, qui beatam Ludmilam, virtutum varietate decoratam, ad celestis patrie claritatem cum palma martirii perduxisti, concede nobis propicius, ut cuius natalicia colimus, eius precibus ab omnibus malis liberati, donis celestibus repleamur. Per.

In II vesp. mat. laus *℣.* Audi filia et vide. *In evangelio ant.* O mater Boemie, Ludmila, flos gracie, o felix patrona, o celi curie consors, et glorie fulgens in corona, o quam leta facie regem cernis glorie supra carnis morem, celi sedis hodie cum palma victorie possides decorem. Nos tuo iuvamine de mundi caligine perduc ad honorem Sanctorum splendorem.

Quando agatur infra octavam. Invit. Assunt solempnia. *Ad Nocturnum antiphone* (251₁) *de primo noct. ant.* Firma fide cum reliquis. *Super vespertinales psalmos ant.* (et laudem clerus concinat). Mater Dei.

O dulcis. *Ad magnificat de II. nocturno* Si queratur cum ceteris ant. O gloriosa et beata.

Ad Benedictus ant. Beata martyr Dei, Ludmila, tuum poscimus auxilium, ut pro debitis nostrorum criminum misericordem preceris Dominum, qualinus impetrata venia delictorum, una tecum mereamur regnum possidere sydereum. *vel ant.* O gloriosa et beata Dei martyr Ludmila, o miranda et laudanda Christi testis invicta, que superans vires sexus feminei, mortis dire penam subire non refugisti, tibi que portam paradisi reserare meruisti: pro nobis ergo tuis intervenias ancillis. *De Sancto Lamberto episcopo et martyre . . .*

B) [De translacione S. Ludmille.] 10. listopadu.

(300₃) *De S. Ludmila super psalmos ant.* Ecce iubar. *Cap. Sapientia.* 1°. Prima noctis. *Impnus.* Lux vera. *In evangelio* Quasi stella. *Oracio.* Concede, quesumus ut de s. *Benedicto.* *Invitatorium* Assunt. *Impnus.* Conscendat (446₄) usque sidera, celique pulset intima, vox atque cantus omnium te, Deum, collaudantium. Adest namque festivitas et dies venerabilis, in quo celum pro meritis Ludmilla martir ingressa est. -- Que superatis ignibus et impiis tortoribus, devictis sevis hostibus nunc gaudet in celestibus. Ipsa dignetur Dominum rogare clementissimum, ut ab eternis ignibus nos salvet et demonibus. Deo Patri sit gloria. (300₃) *Cetera omnia ut in passione eius.*

Leccio I. Recordatus igitur avie sue beatus Wenczlaus, quante sanctitatis in presenti fuisset, quanteque claritatis meritum aput cunctipotentem obtineret, lacrimarum ymbre infusus totus, inito consilio sacratissimo cum sacerdotibus et religiosis quibusdam, misit eos in prefatum castellum (300₄) Tetyň, mandans eis, quo vel ossa seu pulverem consumpte carnis digna translacione ad se usque perducerent. Ipse vero Spiritu sancto sibi revelante, paucis familiaritate iunctis sibimet innotescens, certus erat divina cooperante clemencia, aliquid inibi legatos memoratos signorum haurire. Tu.

Leccio II. Implentes autem iussa domini sui, legati, qui fuerant basilicam ingressi ac monumentum humo

revoluto detegentes, tabulam sepulchri, qua venerabilis gleba tegebatur, parum putredine consumptam reperientes, sublevare formidaverunt. Si lignum, fatentes, putridum est, quanto magis ea, que intrinsecus latent? Rursumque sarcofagum claudi voluerunt diligencia cum summa. Tu.

Leccio III. Quorum consiliis unus (301₁) ex eis, Paulus presbiter obsistens, cuius et superius mencionem fecimus, qui semper illi, cum in terris deguit in amicitiiis iunctus, semperque in omni servicio obsecundatus est, inquit: Nequaquam, ut dicitis, fiet, sed iuxta principis iussa si vel pulverem consumpte carnis invenero, tollam. Cui ceteri adsensum prebentes, unanimiter tabulam sublevaverunt. Quam dum sublollunt, frangitur, ita ut memoratus Paulus cum humo super corpus iacentis caderet. Qui concite surgens humumque velocius amovens, cum sibi iunctis sodalibus invenerunt sacrum corpus ab omni corruptione seiunctum, preter quam quod supra memini, videlicet vultum eius pulverulentum, quod ei de fractura cooperuli, dum amoveretur, insederat. Tu.

(301₂) *Leccio IV.* Ingenti dehinc gaudio succensi, grates immensas cunctipotentem exhibentes, glebam eius sanctissimam de terra sustollentes lintheaminibus preciosis, ut decebat, involventes, altari presentarunt, laudes gratesque immensas divine clemencie referentes. Riteque cunctis solempniis peractis, feretro eam locantes duorum terga equorum onerant, sicque eadem nocte metropolim usque ad urbem, Pragam scilicet, constanter properant. Tu.

Leccio V. Repertum est autem corpus felicitis et Deo devote famule Ludmille quarta decima kalendas Novembris hora duodecima feria quarta. Intulerunt autem eam in Pragam die [tercio] feria sexta, [sexta] decima kalendas eiusdem mensis, leticia cum ingenti gratulantibus cunctis Christumque laudantibus. Vehitores siqui(301₃)dem ipsius, urbi priusquam eam inferrent, baiulos boni ad principem premiserunt.

Leccio VI. Illi autem venientes sopori eum membra collocasse cognoverunt, eumque suscitavere leti, taleque ei gaudium intulerunt, quod omnipotente Deo favente corpus tante talisque matrone, avie videlicet sue, incorruptum reperissent. Qui continuo surgens ecclesiamque

summa cum alacritate properans, Christo Domino grates immensas persolvit. Sole terram irradiante iubareque tenebras propellente, accito clero turbaque fidelium processione cum ingenti, obvius ire properat. Tu.

Leccio VII. Occurrunt autem illi et fideles geruli, vehentes sepe memoratam glebam sancte Ludmille; quam statim sacerdotes et levite alacriter suis imponentes humeris, benedicentes Deum (301₄) cum psalmis ac laudibus, intulerunt urbi ecclesiamque ingressi coram altari in pavimento statuere strepitumque sonitu ingentem personavere. Quod popularis tam fidelium quam infidelium curiositas perscrutans, quod factum erat, in unum congregali petunt ecclesie ianuas.

Leccio VIII. Consilio dehinc princeps inito cum sacerdotibus plebe coram cuncta corpus eius detexerunt, ut omnes fidem adhiberent, incorruptam eam a Christo Domino fuisse servatam. Cuncti quod intuentes magnalia Christi indefessis vocibus personavere, nemoque obsistere veritati quibat, quoniam cunctis patebat integritas corporis ac capillorum firmitas, vultusque nitescebat, veluti in hac constituta vita. Vestimentorum insuper pulcritudo, integritasque talis splendebat, acsi (302₁) eodem texta forent die. Universi quod perspicientes, preconiorum vocibus persultantes, omni eam honore ac laude dignissimam iudicaverunt. Tu.

Omilia. Simile est regnum celorum thesauro. *Laudes, Capitulum, ymprus, versiculus, in evangelio antiphona ut in die passionis eius. Ad horas matutina laus, alia omnia ut in passione eius. In II vesperis matutina laus. De Sancto Martino. Cap. Ecce Sacerdos. I. Hic est Martinus. Impnus. Martinus confessor. In evangelio ant. O Beatum virum. Oracio. Deus, qui conspicis. (302₂) Post Benedicamus de Sancta Ludmilla ant. O mater Boemie. Oracio ut supra. Item s. Menne martyris ant. Beatus vir, qui suffert. Oracio: Presta. quesumus.*

Jiné hymny o svaté Lidmile

z rukopisu breviáře VII F 23 z Chotěšova (v universitní knihovně) k nešporám prvním:

(196₂) Hec sunt sacra solempnia Ludmile venerabilis, congaudeat Ecclesia voce cantus laudabilis. — Hec est vernalis primula, que de terra Bohemie prima vernas et sedula, fit vas celestis glorie. — Prima noctis vigilia fune capit (196₃) interitum, per quem celestis curie eius obtinet spiritum. Quam ultor nichilominus metum cunctis incuciens vindicavit mox Dominus lictores interficiens. — Nam diversus interitus hos cum omni familia sic absorbit penitus, ut perirent per omnia. — O quam celebris hec dies, quam illustravit gracia, nam Ludmile datur quies cum divina potencia. — Trino Deo et simplici laus, honor, virtus, gloria, (XIV E 13 *Mus* nam agimus) iam celici Ludmila gaudet in patria. Amen.

K chválám z téhož rukopisu fol. 196.

Laudes promat (196₁) Ecclesia cum multiplici gaudio, nam hoc sancto sollempnio Deus illustrat radio. Qui post sacras exequias dat Ludmile martiris pie, ut ad eius reliquias fluant virtutes varie. — Flagrans odor de tumulo cum virtutum frequentia dat in Ludmile populo sanctitatis (196₂) indicia. — De celis luminaria tumbam septenis vicibus visitarunt ardencia sacris flagrantem ossibus. — Trino Deo.

Mše sv. o svátku svaté Lidmily

z missálu Pražského lištěného roku 1503 (fol. 370₄).

C) *In Passione sancte Ludmille.*

Cognovi Domine. *Oracio.* Adiuvent nos, quesumus, preces et merita sancta Ludmilla martyris tue, Domine Deus noster: ut eius vestigiis inherentes; et in fide robusti et in operibus penitencie inveniamur fructuosi. Per. Altera s. Eufemie, tercia Lucii et soc. eius.

Epla. Domine Deus meus, exaltasti (Eccli 51, 13) . .
Deus noster.

Grad. Specie tua. V. Propter veritatem. V. Omnis gloria eius filie regis ab intus in fimbriis aureis.

Prosa. Pleno cantu cordis, oris, laudes canant intus, foris, christiani cunctis horis in Ludmille gloria.

Namque terre fit patrona, ista beata matrona, clara fulgens sub corona pro mortis victoria.

Lauda celum dignam laude, simul terra laudans gaude, mitem, castem, sine fraude, gratam Deo viduam.

Fortem basem infirmorum, et solamen miserorum, matrem dulcem egenorum in dando precipuam.

Tanta matre iugulata et iam terre commendata, signa facta sunt, et rata ipsius ad gloriam.

Per quam Christe mente prona, te rogamus, nobis dona, ornari celi corona post mundi miseriam.

Evang. Simile est regnum celorum thesauro.

Credo. Offert. Filie regum . . .

Secreta. Munera, quesumus, Domine, oblata sanctifica, et sicut beate Ludmille, martyri tue, horam sui obitus prestolanti profuerunt, ita nobis et nunc et in hora defunctionis nostre meritis eius proficiant ad salutem. Per *etc. commem.*

Com. Principes persecuti . . . vehementer.

Complet. Sumpto viatico salutari, quesumus, Domine Deus, ut sicut hoc sacramentum sancte Ludmille, martyri tue non defuit ad gratiam, ita nobis non desit ad veniam. Per *etc. commemor.*

D) In translacione sancte Ludmille ad missam preter commemoracionem sancte Eufemie omnia ut in passione eius notavimus (fol. 389₁).

Seznam důležitějších jmen a věcí.

(Ležaté číslice udávají obraz.)

- abeceda 35, 76, 85
Ambrož sv. 1
Arnulf 60, 62, 64, 68, 89
Avaři 6
Bamberk 10, 12
báně zlaté 7
Bavorsko 8, 10, 12
Bavoři 3
Bojové 1
bojovníci 5
Boleslav 75, 76
Bonifác sv. 10
Bořivoj naroz. 37, sňatek 30,
křest 34, 65, smrt 62
breviář 40, 59, 62
bronzové okrasy 1
Budeč 67, 75
Bulhaři 38, 57, 64
- castellum 7
cesty zemské 7
clo 7
Cyrill sv. 33, 51, 52, smrt 45
- Čechové 2, 5, 8, 11
Češov u Železnice 16
čtrnáct kostelů 12, 63
- dědici 5
dlouholebí 5
dni téhodne 50
Drahomír 69--70, děti 75,
vládne 76, spor 77, 89 90
- fary 73
Filioque 53
Folios 61
Fritigil 1
- Gorazd 61
Gospodi pomiluj 54
- homiliář Opatovický 41
hory stříbrné 7
Hostivít 40
hrad 6, blatný 20, 48
hradiště 2
hroby skrčenců 1, žárové 2,
křesfanské 87
hřbitovy 87
Hunové 6
- Cheb 5, 8
chlapi 5
Chorvátsko Bílé 2
chrám 7, 22, 48
Chrudim 8
- indikce 11
Ivan 80
- jámy odpadkové 3
Jimram sv. 84
Jiří sv. 71, 75, 84, 91, 94
- kadlub 7
Kajch 41, 44, 72
kamenná doba 1
Karel Veliký 5, 9, 12, 26
Kateřina sv. 87
Kliment sv. 41, 45, 73
kmény české 6--8
kněz 6, kníže 6
kostel 6
Kovan 82, 89
krátkolebí 7
křest v Řezně 11
křížky ostatkové 56
- legenda 103 (poznámka)
Levý Hradec 7, 42, 43, 46,
50, 87
Libušín 71, 92

Lidmila sv. naroz. 20, sňatek 30, křest 44, dívky 59, vdova 67, výchova 72, 76, činnost 74, spor 77, smrt 82, stáří 85, datum smrti 85, hrob 86, kaple 88, zázraky 90, přenesení 90, 94, 107, náhrobek 96, 97, ostatky 98, 108, kostely 109, obrazy 110, sochy 112, pouli 116, životopisy 106, 112, svátek 107, officium 106, 119.

liturgie východní 52, 54, 72, západní (řimská) 32

Madaři 48, 62, 63, 68, 71

majetek 5

marka česká 9

Markomani 2 3

Method sv. 33, 44 45, 49, 54, 61

Michal sv. 79, 86

milodary 1

mir 5, 54

Mlada 93 94

mnohoženství 31

modly 22, 24

Mohan 8, 10, 12

mohyly 1

Mojmír II. 64, 68

Morava 5, 8, 63, 68

musea 2

nálezky předhistorické 2

náramky 1

národ 4, 6

Neklan 29, 42

Nitra 61

obecný majetek 5

oběti 7

obr 6

obřad římský 53, východní 52, 72

obyvatelstva počet 7

okrouhlice 5

Orosie 59

otroci 6 7

páni 5

Pannonie 52

pastevci 4

Pavel 72, 81, 90

pece 4, tavičí 7

peníze 7

poddanství 5

podhradí 6

popelnice 1

postřižiny 69, 72

Praha 1, 7, 9, 58, 66

Přibyslava 79

Pšov 8, 19

Rakousy 7 -8

rakve 88

Ratenice 8, 12

robota 5

rod 4

rolníci 5

Rostislav 28, 33

rotunda 46 48, 67

rýžování 7

řemeslníci 5

Řezno 8, 12, 64, 93

Samo 6

Sarové 10

Sasko 9, 11

Sázava 8, 40, 80

Sedlec 8, 10

Slavibor 21

Slované polabští 20, 69 70

slova nová 50

Slovensko 8

soudce 6

spalování mrtvol 2

Spyligněv 41, naroz. 59, křesť 65, vláda 66, smrt 75

starosta 4 5

statky knížecí 7

Stochov 71

Stradonice 2

Strojmír 49

stůl 38

sůl 7

svobodníci 5

šálečky 7

škola 73

Španělsko 59

terra Slavorum 9—12
Tetín 78—79, 86—91
 tkáč 5
 tropus 56
 trěba 25
 Tuman 82, 89
 Tuto 93
 týnění 20, Týn 49, 67, 110
 typ Čechů 6—8

Uhry 8
 urození 5

Václav sv. naroz. 71, výchova
 75, postřiziny 69, 72, osířel
 75, vláda 90. sen 81, rok
 smrti 71
 Velehrad 32
 Venno 75
 vévoda 4
 věž černá 3. markoman. 3

Viching 61—62
 Vojtěch sv. 72
Vratislav naroz. 59, 64, vláda
 71, sňatek 69, smrt 71,
 75, dívky 75
 vykopávky hrobů 2
 Vyšehrad 61, 62, 73

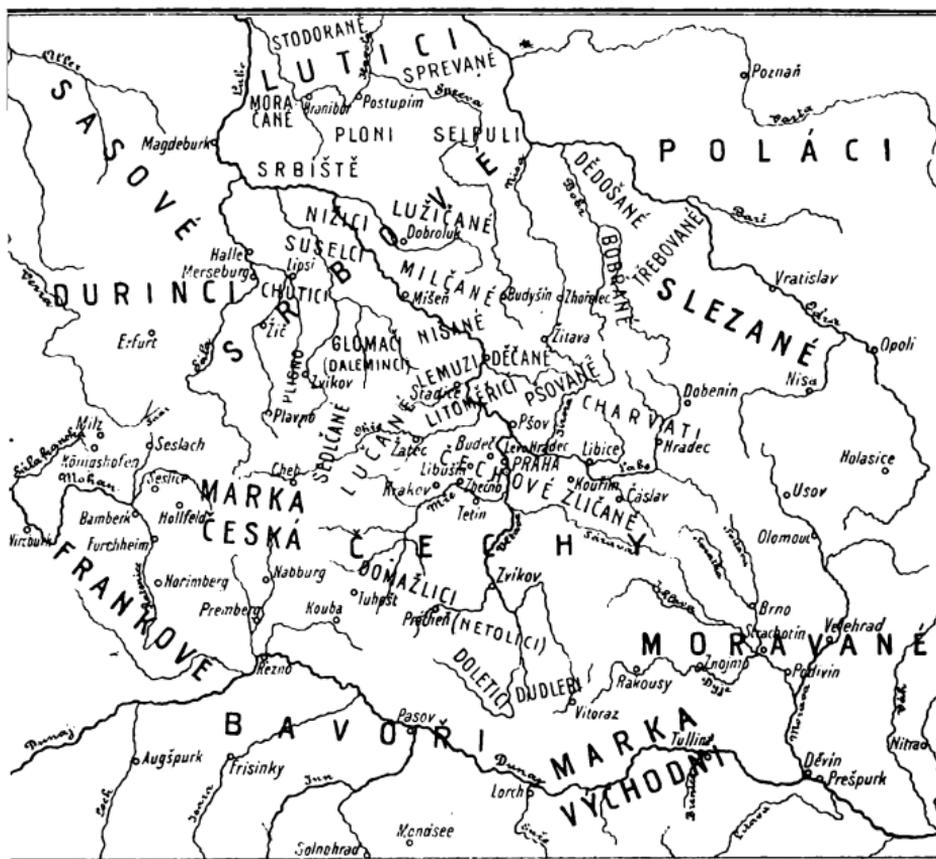
záduha 4
 zausnice 7, 89
 zbraň 1, 9
 zemané 5
 zlatá slezka 7
 zlato v hrobech 2, pruty 7
 Zvikov 3

Žalov 42, 87
 žďáření 7
 Želenky 88
 Žitava 8

Opravy chyb tiskových:

na stránce	8. ř. 5. zdola	čti	penše	místo	knšár
" "	11. „ 20. shora	"	„nepočítaného“	místo	„nepočítané“
" "	18. a 29.	"	Liutbert	místo	Luitbert
" "	64. a 69.	"	Liutpold	"	Luitpold
" "	71. ř. 11. zdola	"	února	"	března
" "	102. Zmínka o obraze P. Marie Mantovské stala se na základě spisu P. Placida Mathona, Život nejblah. Bohorodičky P. Marie II, 311; Mantovský obraz se neshoduje se Staroboleslavským; u Mathona jest omylem vyobrazena novější kopie obrazu Staroboleslavského. Avšak i podání o obraze ve Lnářích svědčí o italském původu tohoto obrazu.				
na stránce	104. - 106.	čti	Kristián	místo	Křišfan
" "	107.	"	splendorem	"	splendorum

ČECHY A ZEMĚ OKOLNÍ V DOBĚ SV. LIDMILY.
Kolem roku 875. (1mm = 3·5 Km.)

Knihy třetí část II. (Rok 1795—1797.) 2 K 50 h.
 Knihy třetí část III. (Rok 1798—1800.) 2 K 50 h.

V. O misiích.

1. **Cesty misijnářské Mongolskem, Tibetem a říší Čínou, které vykonali Hug a Gabet. Zčeštil K. Jindřich** 2 K 50 h.
2. **Z vlasti Buddha. Obrázky z katolických misíí a ze života ve Východní Indii. Přeložil P. Aug. Kubaš** 4 K 50 h.

VI. Zpěv chrámový.

1. **Kancionál. Dva díly po 3 K 50 h., dohromady** 7 K — h.
2. **Elas varhan k písním v kancionálu obsaženým** 10 K — h.

VII. Povídky.

1. **Duševní zábava. Sbíрка povídek** — K 60 h.
2. **Otcové a děti. Povídka V. Pakosty** 1 K — h.
3. **Irena. — Pro Bcha a pravdu. Povídky z polštiny přel. od Václ. T. Kamejského a Josefa T. Kaješana** 5 K — h.
4. **Po cestách života. Povídky Vlasty Pittnerové** 5 K — h.
5. **Několik povídek. Napsal Jindřich Š. Baar** — K 60 h.
6. **Svatá Hora. Několik dějepisných obrázků z dějin Českých Lourd. Napsal a poutníkům svatohorským věnuje Alois Dostál** — K 80 h.
7. **Mikové obrázky. Napsal Jindřich Š. Baar. Řada I. Velké a malé děti** 1 K — h.
 Řada II. Hloží a bodláči 1 K — h.
 Řada III. Z jiného světa. — Sedmero hlavních hříchů 2 K — h.
8. **Na cestě k lepšmu. Povídka. Napsal Alois Dostál** 1 K — h.
9. **Z nedávných dob. Různé obrázky a povídky. Napsal Jul. Košnář** 1 K — h.
10. **Povídky. Napsal Jan Nep. Ráž** — K 60 h.
11. **Z měst a městeček. Napsal Alois Dostál** 2 K — h.
12. **Selaká pýcha. Obraz ze života lidu. Napsala Vlasta Pittnerová** 2 K — h.
13. **Od Krkonoš. Krátké povídky z pohorského kraje. Napsal J. Ježek** 2 K — h.
14. **Rozvětvená rodina. Povídka. Napsal Alois Dostál** 2 K — h.
15. **Fabiola neboli církev v katakombách. Napsal N. Wiseman, přeložil Dr. Karel Vrátný** 3 K 50 h.
16. **J. S. Baar: V různých barvách** 2 K 50 h.
17. **Rodina Kullohova. Napsala Vlasta Pittnerová** 5 K — h.

Členem Dědictví se stává, kdo složí jednou pro vždy 45 K (40 K vklad + 3 K za zásilku knih darem dávaných + 2 K za diplom). Rod, škola, obec, spolek nebo knihovna stávají se údy, složí-li jednou pro vždy 85 K (80 K vklad + 3 K za zásilku knih darem dávaných + 2 K za diplom).

Počínajíc rokem 1919 jest každý člen povinen každého roku při vybirání podílu v příslušném knihkupci zapraviti 1 K ve prospěch „Dědictví“ a knihkupci za vydání podílu 20 hal., celkem tedy 1 K 20 hal.; jinak by mu podíl nemohl býti vydán.

Nově přistouplivší člen dostane mimo podíl toho roku, kdy se přihlásil, ještě darem některé starší knihy, dle ustanovení ředitele „Dědictví“.

Přistupujte hojně k našemu „Dědictví“ a jiné k tomu povzbuzujte!

Věškery zásilky adresovati jest: „Ředitelství Dědictví Svatojanského v Praze-IV. 35.“

16. **Navedení k životu zbožnému (Bohumila)** od sv. Františka Saleského. Přeložil Karel Vrátný 4 K — h.
 17. **Květánek.** Kniha pro dívky. Napsal K. Balík 2 K — h.
 18. **Matka.** Kniha pro matky. Napsal K. Balík 2 K — h.

III. Životopisy svatých.

1. **Církev vítězná.** Životy svatých a světic Božích. Napsal Fr. Ekert. Čtyři díly po 4 K 16 K — h.
 Pro nově přistupující údy (přímo u ředitelství „Dědictví“) pouze za 10 K.
 2. **Drabé kameny z koruny Sv.-Václavské** t. j. Životy světců, blahoslavenců a domněnám svatých národa československého. Díl II. — **Sv. Vojtěcha hrob a ostatky.** Sepsal Jan Křt. Votka 1 K 40 h.
 3. **Sv. Jan Nepomucký.** Sepsal Dr. Kl. Borový.— **Základní pravidla katolického výchování.** Zčeštil Jan Fr. Desolda 2 K — h.
 4. **Čtrnácte stibodných mučedníků Pražských z řádu sv. Františka.** Napsal P. Klemens Minařík 2 K — h.
 5. **Sv. Lidmila.** Napsal Dr. Fr. Stejskal 5 K — h.
 Pro členy „Dědictví“ 4 K — h

IV. Spisy dějepisné.

1. **Troji Řím** od Mons. Gauma, přel. A. Koutný (ve 2 knihách; I. za 5 K 50 h, II. za 4 K 50 h) dohromady 7 K — h.
 2. **Dějiny diecese Pražské. — Národní dům Český v Římě.** Sepsal a vzdělal Dr. Kl. Borový 1 K — h.
 3. **Posvátná místa král. hl. města Prahy.** Sepsal Fr. Ekert. Svazek I. Svazek II. 2 K 50 h.
 4. **Posvátná místa království Českého.** Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Sepsal Dr. Antonín Podlaha. Řada první: Arcidiecese Pražská.
 Díl I. Vikariáty: Ceskobrodský, Černokostelecký, Mnichovická a Prosecký 4 K — h.
 Díl II. Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský 4 K — h.
 Díl III. Vikariáty: Kralovický, Vlašimský a Zbraslavský 4 K — h.
 Díl IV. Vikariáty: Kolínský a Rokycanský 3 K — h.
 Díl V. Vikariát Libocký 2 K — h.
 Díl VI. Vikariáty: Sedlečanský a Votický 3 K 50 h.
 Díl VII. Vikariát Slánský 4 K 50 h.
 5. **Pomněnky z českých krajů.** Práce Františka Wildmanna; vydal Dr. Jan Zitek 5 K — h
 6. **Jubilejní kniha.** K oslavě tisícileté památky úmrtí sv. Methoděje jakož i k oslavě 50letého trvání Dědictví sv. Jana Nep. 1 K — h.
 7. **Památky Staroholeslavské.** Sepsal Jan Křt. Votka 1 K 60 h
 8. **Sv. Hostýn** ve svém původu a svých osudech. Vypravuje F. B. Videnský 3 K — h.
 9. **Lid český z hlediska prstonárodně-náboženského.** Napsal Karel Procházka 3 K — h.
 10. **Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře Hlilčického, z let 1770—1816.** Vydává Jindřich Skopec. Knihy první část I. (Rok 1770—1780.) 3 K — h.
 Knihy první část II. (Rok 1781—1783.) 3 K — h.
 Knihy druhé část I. (Rok 1784—1786.) 2 K — h.
 Knihy druhé část II. (Rok 1787—1790.) 2 K 50 h.
 Knihy třetí část I. (Rok 1791—1794.) 2 K 50 h.